

BÜLCÉS SZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

**ADALÉKOK A SERDÜLŐ TANULÓK PÁLYAORIENTÁCIÓJÁNAK
PEDAGÓGIAI-PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSÉHEZ**

JÓZSEF ATTILA
Pedagógiai-Pszichológiai
Szakdolgozat

102/D

Készítette: Z a k a r A n d r á s

S z e g e d , 1 9 7 3

B e v e z e t é s

A pályaválasztási tanácsadás az utóbbi néhány év alatt nemzetközileg, így hazánkban is óriási változáson, nagy fejlődésen ment keresztül, mivel korunk új és új követelményeket támaszt a pályaválasztással szemben, amely igyekszik ezen feladatoknak maradéktalanul eleget tenni.

A magyarországi pályaválasztási tanácsadás feladatait és szervezeti felépítését alapvetően az 1029/1971.

/VII.3./ sz. Kormányhatározat szabályozza, amely hosszú távon meghatározza a perspektivikus fejlesztés elvi irányvonalát és módszereit, valamint érinti a felmerülő gyakorlati kérdéseket is.

A hazai pályaválasztási tanácsadás a fenti alapidokumentum értelmében a figyelmet az egyéni vizsgálatok mellett az általánosan képző iskolákban folytatandó pedagógiai pályaválasztási felkészítés felé fordította, amely egyben világtendencia is.

Az iskolai előkészítő pályaválasztási munka tudományos kutatásával országsszerte egyre többen foglalkoznak. Az összefoglaló monográfiák száma viszont e területen ma még kevés /Csírszka, 1966, Rókusfalvy, 1969./ Az alapmunkák e csekély száma a nagy jelentőségű kutatássorozatok beindítását teszi szükségessé. Ez annál inkább indokolt, mivel az egyes részterületek alapos és teljes kidolgozása is hosszadalmas munkát igényel.

A pályaválasztás komplex jellegéből fakad, hogy e témakörön belül az egyes kérdések eredményes vizsgálata csak több tudomány művelőinek együttes tevékenységével valósulhat meg. Az egyes tudományágak képviselőinek állandóan figyelemmel kell kísérniük a többi társadalomtudomány módszerét, jellegét és eredményét még akkor is, ha a saját szakterületüknek megfelelő speciális pályaválasztási feladatokat oldanak meg.

Mivel a pályaválasztás hosszantartó folyamat, - ezen belül több szakasz, illetve lényeges időszak található, - így az előkészítés évei különös fontossággal bírnak. Természetesen ezzel a szakképzés és a munkavállalás, bevételek jelentőségét nem akarjuk egyáltalán csökkenteni, sőt azok kezdetét, összetevőit egészen korai időszakban kutatjuk és vizsgáljuk.

A fentiekben említett pályaválasztási folyamatot pedagógiai és pszichológiai irányítani kell. A pályaválasztási elhatározás megalapozottságát csak sokféle tényező egyidejű figyelembevételére épülő gondos nevelőmunka eredménye biztosíthatja. Ezt nem bízhatjuk a véletlenre, s ezért már az orientációt az előkészítés folyamán irányítani kell a gyermek személyiségének ismerete és a pálya lehetőségeinek a figyelembevételével.

Pályaválasztási rendszerünk tulajdonképpen a fent röviden ismertetett alapelvekre épül. Az országos pályaválasztási hálózat koncepciójában az iskolai pályaválasztási előkészítő munka elvi és módszertani kidolgozása és

annak segítése áll az első helyen, /lásd: OPTI munkaterv-
vei/, továbbá ezen primér tevékenység bázisát a pedagó-
giai tanácsadás adja, amely a szükséges esetekben, illet-
ve a lehetőségekhez képest pszichológiai szakvizsgálatok-
kal egészül ki.

Éppen ezért indokoltnak találjuk a pályaválasztás
nagy témájából kiragadni és megvizsgálni azt, hogyan ala-
kul az általános iskolák pályaválasztási előkészítő munká-
jának az utolsó szakasza, milyen lehetőségek vannak ezen
tevékenység eredményeinek a javítására, azaz a fiatalság
pályaorientációjának minél hatékonyabb segítésére.

A pályaválasztási szakirodalomban sokszor találkozunk
a pályaorientáció szakkifejezéssel. Több vonatkozásban
említik a pályaválasztással foglalkozó szakemberek a fogal-
mat anélkül, hogy részletesen meghatároznák valódi tartal-
mát.

Megítélésünk szerint a pályaorientáció a tanulók pá-
lyaválasztási döntését megelőző időpontot jelenti, ami-
kor rendszerint az általános tájékozódáson túl a fiatalok
már bizonyos határozott elképzeléssel, vagy elképzelések-
kel rendelkeznek a jövőre vonatkozóan. E korban az elkép-
zelt pálya körvonalaiban megjelenik a gyermekek előtt, és
sokféle módon és különféle intenzitással már a pályára
való felkészülés kezdete, illetve azok előkészítése fi-
gyelhető meg.

A pályaorientáció másodsorban a tanulóknak az egyes
pályákról szerzett ismeretei, és egyéb pályaválasztási té-

nyezők hatására kialakult olyan tájékozódást jelenti, amikor úgy morül fel számukra egy pálya, hogy önmagukhoz viszonyítva szemlélők, azaz elképzeléseikben távlati perspektívában a választott pálya előrése a cél.

Az orientáció tehát sokkal szélesebb a pályaválasztásnál, tulajdonképpen itt ismerkedik a fiatal a különféle lehetőségekkel és természetesen saját magával is.

A pályaaorientáció fogalmát azért célszerű ilyen általános módon és alapos részletességgel meghatározni, mivel a nagyon változatos egyéni pályaválasztási előkészületek, a tanulók pályaválasztását kialakító különféle hatások és hatásrendszerek csak így értelmezhetők egyértelműen a pályaválasztási előkészítő tevékenység egészében.

Jelen esetben a serdülő tanulók pályaaorientációs iskolai kérdéseinek pedagógiai és pszichológiai vonatkozású problémáival kívánunk foglalkozni.

Az utóbbi években növekvő számban jelennék meg a külföldi pályaválasztási tanácsadó rendszereket ismerető írások. /Donáth-Rókusfalvy, 1967, Rókusfalvy, 1969, Bernáth, 1970, Völgyesy, 1971, Szegedin, 1972/, amelyekből tudomást szerezhethünk a külföldi és a hazai pályaválasztási előkészítés eltérő és hasonló momentumairól.

A francia pályaválasztási rendszer az, amely mind tartalmi, mind metodikai és szervezési szempontból a legeredményesebbnek mondható, különös tekintettel érvényes ez a pályaaorientációs tevékenység végzésére, mivel "a 11. életévet követően, miután a tanulók egyrészt

kívánságai, másrészt addig elért eredményeik alapján választottak, még együtt maradnak két évig. Ezek az osztályok az ugynevezett megfigyelő osztályok, amelyek tulajdonképpen végig a pályaválasztás jegyében működnek. Ebben a két évben az iskolapszichológus, valamint a pedagógusok közös munkájával kialakítják közös véleményüket, amiben elsősorban az érvényesül, hogy a tanuló képességei, adottságai, egyéb tulajdonságai milyen mértékben felelnek meg a választott szakosodás adta lehetőségeknek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egyszer és mindenkorra kijelölik a tanuló további útját. A megfigyelést mindvégig folytatják, ha azt látják, hogy valamilyen ok miatt nem volt helyes a kezdeti irányítás, mód van az "átképzésre", pontosabban más szakosodási szintre, vagy területre való áttérésre." /Völgyesy, 1971./

A szocialista országok közül Lengyelország rendelkezik a legfejlettebb pályaválasztási tanácsadó hálózattal /Rókusfalvy, 1969./, ugyanakkor itt az iskolai előkészítés már korántsem szerepel akkora hangsúllyal, mint a franciáknál.

Az utóbbi években a Szovjetunióban is széleskörű kutatások indultak meg az iskolai pályaválasztási előkészítő munka lehetőségeinek és azok eredményeinek fokozása érdekében. Így vizsgálatokat végeznek a pályae érdeklődés, a tanulmányi érdeklődés, a motiváció, és a személyiség tárgyköreiben pályaeorientációs aspektusból.

Hazánkban a pályaeorientáció kérdésével egyre többen

foglalkoznak, e kérdéskör vizsgálata nagy hangsúlyt kapott az elmúlt időszakban.

Nyilvánvalóan az iskolai előkészítés egészében tudjuk csak igazából a pályorientáció kérdéseit megvizsgálni és elemezni, de túl általánosnak véljük, ha csak az iskolai előkészítés szintjén maradunk. Ezt ugyanis tartalmilag és módszertanilag is jobban kell differenciálni. Ugy véljük, hogy az orientáció időszaka az, amely az iskolai előkészítő munka gerincét alkotja, így e kérdéskomplexum alapos és részletekbe menő feldolgozása és elméleti megalapozása a pályaválasztás egyik legalapvetőbb feladata.

Nem beszélhetünk még azonban a hazai iskolarendszer orientációs szakaszáról, amely nagyban növelné a pályaválasztási munka hatékonyságát, és főként a pályaválasztási előkészítés intenzitásában és eredményességében idézne elő komoly változásokat.

A jelenlegi iskolarendszerünket figyelmenbevéve /Az állami oktatás helyzete, . . 1972/ úgy véljük, hogy az általános iskola 6. osztályát követően mintegy 2 éven át az általános iskola befejezéséig kellene tartania a pályorientációs időszaknak. Azért kívánjuk ezt az időpontot meglehetősen alaposan meghatározni, mivel az előkészítő munka megkezdését az egyes szerzők különböző életkorokban látják célszerűnek beindítani.

Megítélésünk szerint a pályaválasztási előkészítéssel való túlzott korai foglalkozás indokolatlan, tehát

a fokozatosság, és a mindenkori életkori sajátosságok figyelmenbevételét nagyon szigorúan be kell tartani.

Véleményünk e kérdésről az, hogy 12 éves korig egy szélesebb körű, általános pályaválasztási alapozó munkát kell végezni, amit az orientációs évek /7-8. osztály/ tartalmilag és metodikailag jól kidolgozott időszaka követne.

A 12. életév fejlődéslélektanilag is optimálisnak tűnik, mivel az életkori sajátosságok ezen időszaktól tesszik lehetővé a pályaválasztás széleskörű beavatkozásának lehetőségét. /Salamon, 1968, Duró-Radnai-Kelemen, 1965./

Hasonlóképpen nevelés- és oktatáslélektani szempontból a serdülőkor kezdete látszik legmegfelelőbbnek az intenzív pályaválasztási előkészítő munka megkezdésére. /Kelemen, 1968./

Megítélésünk szerint különös figyelmet érdemel az általános iskolások pályaaorientációjának pedagógiai-pszichológiai elemzése.

Munkánk célja:

1. A serdülő tanulók pályaválasztási helyzetének elemzése nevelésszociológiai szempontból, illetve a pályaaorientáció általános és specifikus irányainak a feltárása.

2. A pályaválasztási szándékok motivumainak és a pályaaorientációt alakító hatásoknak a vizsgálata.

3. Az általános iskolai tanulók pályaismeretének

és ismeretének pszichológiai elemzése és a tanulókról készült iskolai feljegyzések pályaválasztási összetevőinek vizsgálata.

Dolgozatunkban a fenti célkitűzést követve keressük a választ az elméleti kérdések mellett néhány gyakorlati problémára is, ahogyan azok az átlagos iskolai praxisban jelentkeznek.

Munkánkkal az általános iskolai pályaválasztási előkészítés pedagógiai-pszichológiai kérdéseinek részletes feldolgozását kívánjuk elősegíteni, és ezek alapján egy általános módszertani utmutatást szeretnénk nyújtani a serdülő tanulók pályaválasztásával foglalkozó gyakorló pedagógusok részére. Vizsgálatunkat egy megyei pályaválasztási rendszeren belül /Bács-Kiskun megyében/ végeztük el az általános iskolások körében a hetedik osztályokban 10 %-os reprezentatív mintavétel alapján. /Ágoston-Nagy-Orosz, 1971, Cseh-Szombathy-Farga, 1971/.

Azért láttuk indokoltnak a hetedik osztályban a tanév elején a vizsgálat elvégzését, mert a jelenlegi iskolarendszer /Az állami oktatás helyzete. . . 1972/ e periódusában /12. életévtől/ már gyakorlatilag is élő problémává lesz a tanulók számára a pályairányulás tisztázása, illetőleg az iskola-, vagy a szakmaválasztás elhatározása. Továbbá a kiválasztott korosztály azért is érdekes számunkra, mivel a VII. osztályban tanév elején végzett vizsgálatok alapján konkrét tények és adatok birtokában pedagógiai és pszichológiai eszközökkel elősegíthetjük /esetenként korrigálhatjuk/ a helyes pályaválasztást.

tási elhatározás kialakulását.

Mivel a gyakorló pedagógusok igényeihez igazodva igyekeztünk megközelíteni a témánkat, ezért elsősorban az anyaggyűjtés empirikus módszereit alkalmaztuk, valamint a vizsgálati anyag feldolgozása során a sokoldalú megközelítésre törekedtünk minden vonatkozásban.

Munkánk folyamán a következő vizsgálati módszereket használtuk fel:

a./ Kérdőív a pályaaorientáció és azok motivumainak feltárására.

b./ Dolgozatírás a választott pálya bemutatására, valamint arról, hogy a tanulók milyen mértékben tartják magukat alkalmasnak a választott pályára.

c./ Megfigyelés tanítási órákon és a pályaválasztás témájával foglalkozó osztályfőnöki órákon.

d./ Egyéni és csoportos beszélgetések a tanulókkal.

e./ Az iskolai dokumentáció tanulmányozása.

A felsorolt módszerek segítségével gyűjtött tényanyagot mennyiségileg is feldolgoztuk statisztikai eljárások segítségével. Az így nyert táblázatok, ábrák és grafikonok minőségi elemzését és értékelését, továbbá új vizsgálati szempontok megfogalmazását és azok bizonyítását tartottuk feladatunknak.

I. A pályaválasztás nevelésszociológiai feltételei és a tanulók pályorientációjának irányai

E fejezetünkben részletesen bemutatjuk a vizsgálatban szereplő mintánkat, valamint megvizsgáljuk a megyei általános iskolás tanulók pályaeérdeklődésének nevelésszociológiai kérdéseit. Feltérképezzük továbbá mindazokat a tényezőket, amelyek megítélésünk szerint valamilyen kapcsolatban állnak a tanulók pályaválasztásával.

Ezen kívül a fejezet második részében elemezzük a pályorientáció főbb irányait és összetevőit is.

Végül összegezni kívánjuk vizsgálatunk e részének pedagógiai-pszichológiai tapasztalatait.

1. Nevelésszociológiai feltételek

Vizsgálatunkat Bács-Kiskun megye általános iskoláinak VII. osztályaiban végeztük el reprezentatív mintavétel alapján. /Cseh-Szombathy-Ferge, 1971/. Mintánkat több szempont együttes figyelembevételével választottuk ki. /Cseh-Szombathy-Varga, 1970/.

Igy a települések jellegét tekintve négy kategóriába soroltuk a megye általános iskoláit, majd a tanulócsoporthoz számától függően ismét csoportosítottuk az iskolákat. Végül az általános iskolák "szakosztanár-elátottságát" is szem előtt tartottuk a mintában szereplő iskolák kisorsolásánál.

A szülők foglalkozásából, életkorából, a testvérek

számából és egyéb tényezőkből a családok szerkezetére, helyzetére próbáltunk következtetni. Külön vizsgálat tárgyává tettük a tanulók tanulmányi eredményének elemzését is.

A tanulók által választott pályák eléggé sokrétűek. Számos pályát említettek a fiatalok, amikor megkérdeztük őket, hogy hol szeretnének majd dolgozni.

A városi tanulók a többsége magasabb iskolai végzettséget igénylő pályákon kíván elhelyezkedni, a falusi és tanyai iskolákból pedig csak néhányan választják a középiskolai továbbtanulást.

Látni fogjuk, hogy az ipari szakmák sokkal közkedveltebbek az ifjúság körében, mint a mezőgazdaságiak, sőt az utóbbi nagy népgazdasági ágazatban csak elvétve kíván néhány tanuló elhelyezkedni. Megállapításaink természetesen elsősorban a megyére vonatkoznak, ugyanakkor ezen belül bizonyos helyi eltérések is tapasztalhatók.

A városi gyermekek főként ipari szakmákat választottak, a szellemi foglalkozások mellett. Falusi relációban mindezt nem tapasztaltuk, a helyi adottságokhoz viszonyítva vidéken a mezőgazdaságnak nincsen primátusa a tanulók pályaválasztásában.

Vannak olyan szélsőséges esetek is, pl. hogy egy falusi iskolából egyetlen gyermek sem akar a mezőgazdaságban dolgozni.

Vizsgálatunkat az 1.sz. táblázatban megjelölt iskolák minden VII. osztályában valamennyi tanulónál elvégeztük.

1.sz. táblázat

Sorsz.	Az iskolák megnevezése	létszám	%
1.	Akasztó	68	8,50
2.	Apostag	26	3,25
3.	Baja	49	6,12
4.	Balotaszállás	28	3,50
5.	Fülöpháza	5	0,62
6.	Gara	5	0,62
7.	Hercegszántó	8	1,00
8.	Homokmégy	28	3,50
9.	Jászszenklászló	8	1,00
10.	Kecskemét/Méntelek/	25	3,12
11.	Kecskemét/Mátyás tér/	33	4,12
12.	Kiskőrös	123	15,37
13.	Kiskunhalas/Bogársó/	5	0,62
14.	Kunbaracs	5	0,62
15.	Madaras	53	6,62
16.	Nyárlőrinc	6	0,75
17.	Szabadszállás	88	11,00
18.	Városföld	4	0,50
19.	Zsana	9	1,12
20.	Lajosmizse	18	2,25
21.	Kunszállás	36	4,50
22.	Kerekegyháza	28	3,50
23.	Kecskemét/Béke tér/	87	10,87
24.	Kecskemét/Lenin város/	54	6,75
Összesen:		800	100,00 %

A táblázatból kitűnik, hogy iskolánként nagyon eltérő a vizsgált tanulók létszáma. Míg Kiskőrösön 123 hetedik osztályos tanulót kérdeztünk meg, addig Kiskunhalas egy külterületi iskolájából mindössze 5t tanuló vett részt a vizsgálatban. Egyébként elmondhatjuk, hogy Bács-Kiskun megyében még nagyon sok a kislétszámú osztatlan, vagy részben osztott iskola, /Az általános iskolák száma a megyében 424/, amelynek következtében nagy létszámú tanuló van hátrányos helyzetben, természetesen ennek komoly hatása van a pályaválasztásra is.

A 2.sz. táblázatból kitűnik, hogy alig van eltérés a fiúk és a lányok között létszám tekintetében, talán a leánytanulók vannak valamivel többen a fiuknál.

A vizsgálatunkban az iskolákat a település jellege szerint négy csoportba osztottuk, mégpedig: város, város külterület, falu és tanya. Tulajdonképpen ezen felosztást nem tekinthetjük minden vonatkozásban kizárólagosnak és egyértelműnek, mivel az egyes határeseteket nagyon nehéz elbírálni, hogy egyáltalán melyik kategória a legmegfelelőbb számunkra. Gondolunk itt elsősorban a város és a város külterületének pontos különválasztására. Viszont feltétlenül indokolja az előbb említett négy területi egység fenntartását több momentum is. Pl. egy Kecskemét központjától 3 km-re lévő iskola tanulói egészen más helyzetben vannak, mint Hercegszántó egyik tanyasi iskolájának növendékei, holott mindkét esetben a tanulók lakhelye: tanya.

2.sz. táblázat

A tanulók nemenkénti megoszlása

Az iskolák sorszám	F i ú k	%	Leányok	%
1.	33	8,37	35	8,62
2.	15	3,80	11	2,70
3.	23	5,83	26	6,40
4.	13	3,29	15	3,69
5.	2	0,50	3	0,73
6.	1	0,02	4	0,98
7.	6	1,52	2	0,49
8.	16	4,06	12	2,95
9.	4	1,01	4	0,98
10.	9	2,28	16	3,94
11.	15	3,80	18	4,43
12.	59	14,90	64	15,76
13.	4	1,01	1	0,24
14.	2	0,50	3	0,73
15.	33	8,37	20	4,92
16.	4	1,01	2	0,49
17.	45	11,42	43	10,56
18.	3	0,76	1	0,24
19.	6	1,52	3	0,73
20.	8	2,03	10	2,46
21.	13	3,29	23	5,66
22.	14	3,55	14	3,44
23.	40	10,15	47	11,57
24.	26	6,53	28	6,89
Összesen:	394	100,00 %	406	100,00 %

3.sz. táblázat

A tanulók lakhely szerinti megoszlása

Lakhely szerinti megoszlás	tanulók	%
város	110	13,7
város külterület	129	16,1
falu	393	49,0
tanya	163	20,3
nem válaszolt	5	0,9
Összesen:	800	100,0 %

A tanulók mintegy negyedrésze él városban és város környékén, a nagy többség falun, illetve tanyán lakik. Bács-Kiskun megye tanyavilága meglehetősen nagy, és a közeljövőben is számolni kell e települési formával, mivel ennek felszámolása egészen hosszú időt vesz igénybe. /A jelenlegi megyei vezetés egyébként a tanyák fenntartása mellett foglalt állást, inkább azok funkcióját kívánja megváltoztatni, nem pedig megszüntetni azokat./

Megítélésünk szerint a tanulók lakhelyének figyelembevétele pályaválasztási szempontból is jelentős, mivel a pályaválasztás komplex vizsgálatához annak a településnek az elemzése is hozzátartozik, ahol a tanulók élnek.

Nyilvánvalóan a városban élő gyermekek helyzete a legkedvezőbb, mivel ők kapnak legtöbbet segítséget a pályaválasztásukhoz. /legfőképpen a megye székhelyén és

tanulók problémáival tud elsősorban foglalkozni a Pályaválasztási Tanácsadó Intézet./ Amikor a város kedvező helyzetét hangsúlyozzuk, akkor az egyes iskolák közötti különbségeket komplex módon értelmezzük és vizsgáljuk. A városi iskolák állnak legjobban a szakosztánár-ellátottság területén, valamint a személyi feltételeken kívül tárgyi felszereltség szempontjából is kedvezőbb helyzetben vannak, mint a vidékiek. A pályaválasztást nézve a város előnye természetesen az is, hogy ott lényegesen több pálya közül lehet választani, mint kisebb települési helyeken. A falusi lányok választása egyébként nagyon kedvezőtlen, rendszerint 4-5 féle választásra korlátozódik, ha otthon, vagy lakhelye környékén - 10-20 km-en belül - kíván elhelyezkedni.

A város környékén élő tanulók nagy része vállalja a napi több órás utazást, hogy az általa választott pályához szükséges képzettséget megszerezze. Sőt a város külterületén /a város környéki tanyákon, kisebb falvakban/ élő szakmunkástanulók döntő többsége városi munkahelyet választ olyan esetekben is, amikor helyben is megkaphatná a szükséges gyakorlati képzését.

A megye pályaválasztás előtt álló tanulóifjúságának fele falun él. Ők sokkal hátrányosabb helyzetben vannak, mint a városiak, bár egyes falvak között e vonatkozásban is nagy különbségek észlelhetők. Nyilván a megye 6 városának valamelyikétől való távolság, a falu lakossága és annak összetétele, a helyi munkaerőhelyzet, valamint a képzési lehetőségek, stb. mind-mind befolyá-

solják a tanulók pályaválasztását.

Természetesen a tanyai tanulók szorúlnak a legtöbb segítségre a pályaválasztás területén, és itt kell nagyon sok hiányosságot pótolniuk a szakembereknek addig, amíg a megye pályaválasztási munkájának színvonalát megközelítőleg azonos szintre tudják emelni. A tanyai iskolák pedagógusait kell elsősorban felkészíteni arra, hogy aktívan és hatékonyan végezzék a pályaválasztási munkájukat, segítsék minél nagyobb hozzáértéssel minden egyes végzős növendékük elhelyezkedését.

A kérdőíves felmérésünk során választ kértünk arra, hogy a vizsgált tanulók szülei milyen foglalkozásuknak. Az így kapott válaszokat táblázatba foglaltuk.

4.sz. táblázat

A tanulók szüleinek foglalkozása

A gondviselő foglalkozása	fő	%
bedolgozó	18	2,3
önálló kisiparos	21	2,6
segédmunkás	114	14,3
betanított munkás	94	11,8
szakmunkás	152	19,0
egyéb fizikai dolgozó	288	36,0
szellemi dolgozó	71	8,7
nem válaszolt	42	5,3
Összesen:	800	100,0 %

Az előbbi csoportosítást alkalmaztuk a szülői foglalkozások besorolásánál, amelyet néhány problémás eset kivételével nagyjából maradéktalanul sikerült elvégezni. Mivel Bács-Kiskun megye elsősorban mezőgazdasági jellegű, így a szülők nagy része a mezőgazdasági ágazatban dolgozik. Viszonylag kisszámú a szakmunkásréteg, és ennél lényegesen kevesebb az értelmiségi szülő. /Más megyében bizonyos eltérések tapasztalhatók, az országos átlag is lényegében különböző./

5.sz. táblázat

A tanuló családon belüli nevelési helyzete

A családi szociális helyzet	fő	%
Az apa neveli a gyermeket az anyával és mindkét szülő dolgozik	292	36,5
Az apa neveli a gyermeket az anyával és csak az apa dolgozik	327	40,9
Az apa neveli egyedül a gyermekét	10	1,3
Az anya neveli egyedül a gyermekét	66	8,2
Egyéb személyek nevelik a gyermeket	4	0,5
Nem válaszolt	101	14,6
Összesen:	800	100,0 %

A tanulók családon belüli nevelési helyzetének vizsgálatát is elvégeztük. Megnéztük, hogy melyik szülő neveli a gyermeket, és a szülők közül ki áll rendszeres munkaviszonyban.

Láthatjuk, hogy az ugynevezett "csonka" családok száma elég magas, ahol az egyik szülő egyedül neveli a gyermeket. Elsősorban ez városi családoknál fordul elő gyakrabban, rendszerint elvált szülőkről van szó ezen esetekben /főként az anyák nevelik egyedül gyermeküket, mivel a válás után ők kapták meg a gyermeket./

Különbséget tettünk munkánkban olyan családok között is, ahol a szülők közösen nevelik a tanulót, de az anyák munkaviszonya eltérő. Természetesen e relációban nincs akkora különbség az egyes családok között, mint az egyedülállók és mindkét szülő jelenléte esetén fennálló eltérés relációjában.

6.sz. táblázat

A tanulók szüleinek életkor szerinti megoszlása

É l e t k o r	A p a		a n y a	
	száma	%	száma	%
35 évig	99	12,4	396	49,5
35-39-ig	326	40,7	206	25,7
40-44-ig	148	18,5	113	14,1
45-49-ig	100	12,5	43	5,5
50-54-ig	25	3,1	7	0,8
55-59-ig	19	2,4	4	0,5
60 felett	5	0,7	-	-
nem válaszolt	78	9,7	31	3,9
Összesen:	800 fő	100,0%	800 fő	100,0%

A vizsgálatban szereplő tanulók szüleinek életkora az előbbi megoszlást mutatta. A megyei vizsgálatban a pályaválasztó tanulók életkori megoszlása megfelel az országos átlagnak, általában itt is az apák életkora öt évvel magasabb az anyák életkoránál /Statistikai Évkönyv, 1970./

A vizsgálatban résztvett tanulók szüleinek iskolai végzettségét is elemeztük.

7.sz. táblázat

A tanulók szüleinek iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	fő	%
8 osztálynál kevesebb	422	52,9
általános iskola 8 osztálya	266	33,3
érettségi	40	5,0
főiskola, egyetem	29	3,6
nem válaszolt	43	5,1
Összesen:	800	100,0

A végzés előtt álló általános iskolai tanulók szüleinek iskolai végzettsége több mint 50 %-ban 8 osztálynál kevesebb, közülük mindössze 8,7 %-nak van érettségije, vagy felsőfoku végzettsége.

Tulajdonképpen a tanulók hátrányos helyzete részben e mutatókkal magyarázható, mivel a tanulási helyzetet, illetve a művelődési igényt döntő módon a család felnőtt tagjainak /azaz a szülőknek/ az iskolázottsága határozza meg.

Ritkábban előfordulnak rendhagyó esetek, de azok korántsem általánosíthatók e vonatkozásban a vizsgálódásunk teljes szélességében. Gondolunk itt pl. a 6-7 osztályt végzett fizikai dolgozó apa és tanítónő anya relációra, amely többször előfordul, de mégsem szignifikáns.

A szülők iskolai végzettsége alapján elmondhatjuk, hogy gyermekeiknek igen kevesen tudnak hatékonyan segíteni a tanulásban, mivel a segítséghez alapvetően szükséges iskolázottságuk hiányzik. Természetesen az e vonalon előforduló hiányosságok és problémák pályaválasztási vonatkozásban is éreztetik negatív hatásukat, mivel a sokoldalu szülő-gyermek kapcsolat a maga teljességében így csak korlátozottan alakulhat ki.

8.sz. táblázat

A testvérek száma

Testvérek száma	f	%
nincs testvére	122	15,3
egy testvér	399	49,9
két testvér	131	16,3
három testvér	60	7,5
négy testvér	28	3,5
öt testvér	32	4,0
öttnél több	16	2,0
nem válaszolt	12	1,5
Összesen:	800 fő	100,0 %

Vizsgálatunk során megnéztük továbbá a testvérek számát is, mivel azt pályaválasztási szempontból nagyon lényegesnek tartjuk.

A testvérek száma szintén nagyban befolyásolja a fiatalok pályaválasztását, komoly hatótényezőnek kell számítanunk minden esetben az adott család nagyságát. Különösen a három, vagy annál több testvér esetén egészen más szempontok érvényesülnek a tanulók pályaválasztásában, mint az egy, vagy kétgyermekes családok relációjában. Ezen kívül a testvérek közötti korkülönbségeket is figyelembe kell venni, valamint a családon belül a testvérek nemenkénti megoszlását is. Példaként említhetjük, hogy két azonos számú sokgyermekes család esetében egészen más a helyzet, ha az egyik családban kis korkülönbség van a testvérek között, és a legidősebb gyermek áll pályaválasztás előtt; ugyanakkor merőben különbözik egy nagyrészt felnőtt testvérekből álló családban a legkisebb testvér pályaválasztása. Sok esetben a fivérek és a nővérek fiatal testvérükkel saját meg nem valósított álmaikat és vágyaikat szeretnék valóra váltani, holott a tanuló adottságai és képességei korántsem predestinálják a kiválasztott - rendszerint magas képzettséget és hosszantartó, nehéz tanulmányokat igénylő - pályára. Gyakran fordul elő az ellentétes szituáció is, amikor az idősebb testvérek mindannyian továbbtanulnak, magasabb iskolai végzettséget szereznek, ekkor a fiatalabb testvér/ek/ számára már szinte kötelezően lép fel a családi tradíció

folytatása, amely szintén a gyenge képességű és tanulmányi eredményű tanulók valószínűségében problematikus. Továbbá az egygyermekes családoknál igen gyakori, hogy a szülők jóval többet szeretnének gyermekük számára, mint amire a tanuló valószínűleg képes. /Tehát az egyik problémája pályaválasztási vonatkozásban is fennáll az egyéb nevelési nehézségek mellett./

A fentiekben felsorolt kritikus esetek természetesen nem elszigeteltek, hanem tömegesen fordulnak elő, amelyek minden esetben a pályaválasztó fiatalban feszültséget hoznak létre, akadályozva a tényleges pályaválasztás sikerességét.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a szülők foglalkozása, a tanulók nevelési helyzete, illetve a szülők életkora és a testvérek száma már bizonyos képet ad a családok szerkezetéről, a pályaválasztás előtt álló tanulóifjúság közvetlen környezetéről.

Megvizsgáltuk és elemeztük munkánk során a vizsgálatban résztvett tanulók tanulmányi eredményét is, mégpedig az általános iskola negyedik, ötödik, hatodik osztály évvégi és hetedik osztály félévi eredményét.

A tanulmányi eredményt azért vizsgáltuk, mert nagyon fontos megtudnunk a pályaválasztás elbírálásához, hogy milyen a tanulók iskolai teljesítményszintje. Nyilvánvalóan az iskolai érdemjegyek és a tanulmányi átlag nem tükrözi teljes egészében a tanulói képességet. Nem minden esetben mutat megegyezést az iskolai osztályzat és a tanulói képesség, mivel az "osztályzat-fetizmus"

folytán ezen paraméter kerül előtérbe már az orientáció szintjén is. /Az állami oktatás helyzete . . ,1972/ Mégis egyetlen lehetőség iskolai keretek között az osztályzat, amelynek segítségével számszerűen lehet mérni a tanulók teljesítményét. Véleményünk szerint az osztályozást ezután is célszerű megtartani /bár az osztályozás kérdése jelenleg a viták sorozatát váltja ki!/, esetleg bizonyos kiegészítő mérési módszerek kombinatív alkalmazása látszik a legcélszerűbbnek.

9.sz. táblázat

A tanulók tanulmányi eredménye

Tanulmányi eredmény	IV.osztály		V.osztály		VI.oszt.		VII.oszt.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
elégtelen	3	0,37	8	1,00	10	1,20	95	11,87
2,6-ig	41	5,12	72	9,00	105	13,12	90	11,25
2,6-2,9-ig	88	11,00	121	15,12	157	19,60	121	15,12
3,0-3,5-ig	181	22,62	192	24,00	204	25,50	199	24,87
3,6-3,9-ig	119	14,87	128	16,00	84	10,50	92	11,50
4,0-4,5-ig	173	21,62	155	19,37	141	17,62	119	14,87
4,5-5,0-ig	189	23,62	117	14,62	91	11,37	81	10,12
nem válaszolt	6	0,75	7	0,87	8	1,0	3	0,37
Összesen:	800	100,0	800	100,0	800	100,0	800	100,0

Vizsgálatunkból kitűnik, hogy a tanulók a negyedik osztályban még jó tanulmányi eredményt érnek el. Ugyanakkor ötödik osztályban a tanulmányi eredményekben ug-

rásszerű romlás tapasztalható, Mindezt több tényezővel magyarázhatjuk: a szakrendszerű oktatás bevezetése, új tantárgyak jelentkezése, magasabb tanulmányi követelmények támasztása a tanulókkal szemben, az új munkamódszer kialakulását nem követi a megfelelő tanulási módszer bevezetése. /Makoldiné-Pappné, 1964, Lénárd, 1965/

Természetesen a fentebb felsorolt tényezőket korántsem tekinthetjük kizárólagosnak, a tanulmányi eredményromlások egyedüli okainak, nyilván egyéb körülmények is hatékonyan közrejátszhatnak eme szituációk kialakulásában. Így magát a tanulói személyiséget sem hagyhatjuk figyelmen kívül vizsgálódásainknál, természetesen egyes dolgok bizonyos fejlődéslélektani törvényszerűségekkel is magyarázhatók.

Az ötödik és hatodik osztályos eredményeket vizsgálva láthatjuk, hogy a tanulmányi eredmények tovább romlanak, talán nem olyan mértékben, mint az alsó tagozatból a felső tagozatba való átmenet idején. Nagyon sajnálatos tény, hogy ez az ugynevezett eredményromlás hetedik osztályban csak fokozódik, mégpedig mindezt elsősorban az elégtelen tanulmányi eredményt elért tanulók számának nagyarányú növekedése jelzi.

Természetesen tudnunk kell, hogy a hetedik osztály félévi eredményeit vetettük össze a korábbi három év tanórvégi átlagával, és a félévi eredmények általában mindig gyengébbek. Ettől függetlenül szomorú tény a tanulmányi eredmények ilyen rohamos csökkenése, amely

a tanulók pályaválasztási szándékainak elbírálásánál igen sok problémát vet fel.

Találkozunk nagyon gyakran olyan esetekkel is, amikor a tanulók negyedik osztályos eredménye jeles, majd pedig minden évben egy egész jegyet rontanak, így a pályaválasztás időszakára szinte a leggyengébbek között találjuk őket. /Pl. Sz.É. Kiskunhalas; P.K. Szabadszállás./ Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a tanulók és szüleik továbbtanulási elképzelései rendszerint a korábbi, sokkal jobb tanulmányi eredményhez kapcsolódnak.

Természetesen az is előfordul, hogy egyeseknél bizonyos eredményjavulást figyelhetünk meg. /Sajnos, ez nagyon ritkán tapasztalható. Pl. B.O. Kecskemét, Leninvárosi Általános Iskola./ Egyébként nagyon szerencsés esetnek tartjuk azt, ha egy tanuló képes ujítani, önmagát felülmulni.

Vizsgálatunk során előfordult javuló tendenciát felmutató és hasonló esetek vonatkozásában viszonylag lassu fejlődést tapasztaltunk, tehát a tanulmányi eredmény javításának üteme nagyonis fokozatos.

Még egy harmadik tanuló-típusról számolhatunk be a tanulmányi eredmények változása kapcsán, mégpedig az állandóan változó eredményűekről. Nem tartjuk szerencsés esetnek, különösen pályaválasztás szempontjából, mivel ezen tanulók az ugynevezett "csapongók", elképzeléseik állandóan változnak, az elsődleges és másodlagos választások között rendszerint óriási minőségi különbségek tapasztalhatók.

Munkánk során választ kértünk továbbá arra is, hogy milyen tantárgyakat szeretnek a tanulók, és milyen tantárgyakat nem kedvelnek. Pályaválasztás előtt álló tanulók esetében lényeges szempont az egyes tantárgyakhoz, tantárgycsoportokhoz való viszony. Ugyanakkor a számszerű eredményekben tulmensen figyelembe kell venni a tanulóknak a tantárgyakhoz való érzelmi viszonyulását is.

10.sz. táblázat

Mely tantárgyakat szeretik a tanulók?

T a n t á r g y a k	tanuló	%
nagyar	429	53,6
oros	208	26,0
történelem	324	40,5
földrajz	408	41,0
élővilág	462	57,7
számten	366	45,7
fizika	363	45,3
kémia	339	42,1
ének	409	51,1
rajz	486	60,7
testnevelés	667	83,5
gyakorlati	537	67,1
Összesen:	800	100,0%
	tanuló válasza	

K.I. apostagi tanuló óvónő szeretne lenni, de az éneket, rajzot és az irodalmat nem szereti, holott közepes és jó érdemjegyei vannak a felsorolt tárgyakból. Nyilvánvalóan ebben az esetben más pálya irányába célszerű orientálnunk a tanulót.

A legtöbb alkalommal a tanulók azokat a tárgyakat jelölték meg szimpatikusnak, amelyekből jó érdemjegyek vannak. Ez érthető is, mivel sikerélmény csak ott lehet igazából, ahol viszonylag jó eredményt lehet elérni, amely egy nagyon lényeges érzelmi motiváció, többek között a pályaválasztásban is.

A rajz, testnevelés és a gyakorlati foglalkozáson
tul az élővilág, magyar, ének és a földrajz tantárgyak
a legnépszerűbbek. Az orosz és a történelem tantárgya-
kat szeretik a legkevésbé a megye tanulói.

A testnevelés legnagyobb népszerűsége érthető, mivel a serdülő tanulók mozgásigénye igen nagy, és annak kielégítése részben a testnevelés órán történik. /Ugyanakkor középiskolában már korántsem örvend olyan nagy szeretetnek a testnevelés!/
.

Az orosz és a történelem tantárgyak iránti anti-
pátia okainak felderítése külön vizsgálatot érdemelne,
e kérdés megválaszolására csak hipotetikus elképzelé-
seink vannak.

Hogy mely tantárgyakat nem szeretik a tanulók,
 azt a 11.sz. táblázatunk tartalmazza. /lásd: 29.
 oldal./

11. sz. táblázat

Mely tantárgyakat nem szeretik a tanulók?

T a n t á r g y	tanuló	%
magyar	222	27,7
orosz	470	58,7
történelem	376	47,0
földrajz	241	30,1
élelvilég	186	23,2
számtan	252	31,5
fizika	288	36,6
kémia	328	41,0
ének	248	31,0
rajz	196	24,5
testnevelés	105	13,1
gyakorlati	51	6,3
Összesen:	800 tanuló válasza	100,0%

Az eddigiek alapján nagyjából reális képet alkotunk a tanulói összetételről és azok környezetéről. Több szempontból bizonyos tanulótipusokat, tanuló-csoportokat alkothatunk, amelyek alapul szolgálnak további tájékozódásunkban.

2. Az orientáció főbb irányai

A kérdőíves vizsgálatunk /1.sz. melléklet/ során nyílt kérdés formájában kérdeztük meg a tanulóktól:

"Mi szeretnél lenni, milyen foglalkozást választasz?"

A megkérdezett 800 tanuló 97 féle pályát jelölt meg, amit szeretne elérni, megvalósítani, illetve két általános választ kaptunk: "gimnázium", "Szakközépiskola", valamint: "még nem tudják", vagy nem válaszoltak.

A 97 féle választás magas számnak tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy 640 tanuló válasza ez, mivel 160 tanuló nem tudta még, hogy mit választ, vagy egyszerűen nem is válaszolt erre a kérdésre. /Megjegyezzük, hogy egy korábbi hasonló Csongrád-megyei vizsgálatunk során 400 tanuló több mint 100 pálya között választott - Zsakar, 1970./ Jelen felmérésünk alapján átlagban 7 tanuló választott egy pályát.

Össességében azt állapíthatjuk meg, hogy a hetedik osztályos tanulókat foglalkoztatja az, hogy milyen pályát válasszanak. Igaz, sokféle gyerekes elképzelésekkel találkozunk, de mégis mondhatjuk azt, hogy körvonalaiban kirajzolódik a tanulók előtt az elképzelt pálya, határozott orientációról beszélhetünk a hetedikesek körében.

A vizsgálat alapján kapott válaszokat, szakmákat csoportosítottuk és táblázatba foglaltuk. A tanulók által említett pályák meglehetősen szerteágazóak, így a csoportosítás nem minden esetben egyértelmű, bizonyos problémás kérdések is előfordultak.

Nem 97 féle jól átgondolt pályáról van itt szó, annál jóval kevesebbről, mivel sok esetben a szomszédok azonosan töltötték ki a kérdőíveket, vagy számos tanuló az álmaikat és vágyait jelölte meg, ami soha nem realizálható számára.

Mindezek ellenére elmondhatjuk összefoglalva, hogy sok esetben gondosan készülnek a tanulók a pályaválasztásra - szerencsére ez a több, - már jó ideje foglalkoztatja őket jövőbeli sorsuk.

A következőkben megvizsgáljuk a tanulók által választott pályákat.

12.sz. táblázat

A tanulók által választott elsődleges pályák

Sorszám	A választott pálya megnevezése	tanuló	%
<u>Humán értelmiség</u>			
1.	régész	1	0,12
2.	tanár	25	3,12
3.	zongoratanár	1	0,12
4.	tanító	1	0,12
5.	külkereskedelmi üzletkötő	1	0,12
6.	közgazdász	7	0,87
7.	katonatiszt	2	0,25
8.	óvónő	25	3,12
9.	pszichológus	1	0,12
10.	jogász	1	0,12
11.	idegenvezető	5	0,62
12.	gyermekfelügyelő-gyám	5	0,62
<u>Művész értelmiség</u>			
13.	zenész	3	0,37
14.	színész	2	0,25
15.	iparművész	1	0,12

Sorszám A választott pálya megnevezése tanuló %

Műszaki értelmiség

16.	repülőmérnök	1	0,12
17.	divattervező mérnök	1	0,12
18.	közlekedési mérnök	1	0,12
19.	elektromérnök	1	0,12
20.	építésmérnök	4	0,50
21.	gépésmérnök	2	0,25
22.	vegyésmérnök	8	1,00
23.	vízügyi mérnök	1	0,12
24.	hadmérnök	2	0,25
25.	mérnök	8	1,00

Beyéb értelmiség

26.	erdőmérnök	2	0,25
27.	gyógyszerész	2	0,25
28.	állatorvos	2	0,25
29.	mezőgazdász	3	0,37
30.	orvos	7	0,87

Középkáderek

31.	erdész	3	0,37
32.	technikus	1	0,12
33.	adminisztrátor	4	0,50
34.	könyvelő	5	0,62
35.	gépiró	16	2,00
36.	laboráns	2	0,25
37.	asszisztens	1	0,12
38.	szülésznő	1	0,12

Sorszám	A választott pálya megnevezése	tanuló	%
39.	közlekedési technikus	1	0,12
40.	elektrotechnikus	1	0,12
41.	védőnő	5	0,62
42.	műszaki rajzoló	3	0,37
<u>Szaktanulmányok</u>			
43.	hegesztő	3	0,37
44.	autószerelő	59	7,37
45.	víz-,gáz-, készülékszerelő	16	2,00
46.	gépszerelő	38	4,75
47.	mezőgazdasági gépszerelő	2	0,25
48.	szerszámkészítő	2	0,25
49.	villanyszerelő	4	0,50
50.	műszerész	5	0,62
51.	gépjárművillamossági műszerész	8	1,00
52.	asztalos	10	1,25
53.	épületlakatos	2	0,25
54.	nyomdász	2	0,25
55.	könyvkötő	2	0,25
56.	fonó	1	0,12
57.	szövő	8	1,00
58.	varrónő	39	4,87
59.	férfiszabó	1	0,12
60.	kozmetikus	4	0,50
61.	női fodrász	24	3,00
62.	épületburkoló	2	0,25
63.	ács-, állványozó	3	0,37

Sorszám	A választott pálya megnevezése	tanuló	%
64.	fapadlózó-műanyagburkoló	3	0,37
65.	kőműves	16	2,00
66.	szobafestő-mázoló	22	2,75
67.	utburkoló	1	0,12
68.	disznóvénykertész	2	0,25
69.	kertész	2	0,25
70.	lőtenőysztő	1	0,12
71.	kisállattenyésztő	2	0,25
72.	méhész	1	0,12
73.	húsiipari termékgyártó	3	0,37
74.	sütő	2	0,25
75.	kereskedő	59	7,37
76.	cukrász	4	0,50
77.	felszolgáló	18	2,25
78.	szakács	1	0,12
<u>Egyéb foglalkozások</u>			
79.	tengerész	1	0,12
80.	csecsemőgondozó	6	0,75
81.	artista	1	0,12
82.	zsoké	1	0,12
83.	rendőr	1	0,12
84.	mozdonyvezető	1	0,12
85.	vasutas	2	0,25
86.	traktoros	3	0,37
87.	kalauz	6	0,75
88.	takarítónő	1	0,12

Sorszám	A választott pálya megnevezése	tanuló	%
89.	vadőr	1	0,12
90.	gépkocsivezető	17	2,12
	<u>Általános válasz</u>		
91.	gyári munkás	2	0,25
92.	segédmunkás	5	0,62
93.	gimnázium	8	1,00
94.	szakközépiskola	4	0,50
95.	munkát vállal	24	3,00
96.	betanított munkás	4	0,50
97.	nem tudja	45	5,62
98.	nem válaszolt	108	13,50
Összesen:		800 fő	100,00%

A tanulók által választott 97 féle foglalkozás első olvasásra elég változatosnak tűnik. Viszont ez csak látszat, mivel a legjelentősebb területen, a szakmunkásképzésben, a felvételi lehetőségekhez képest az oktatott szakmák felére sincs jelentkező az előzetes felmérés alapján.

Igy az egyéni és a népgazdasági érdek nem a legmegfelelőbb összhangot mutatja. Éppen ezért nagyon hasznos az ilyen jellegű tájékoztató a hetedik osztályban, mert nem éri akkor meglepetés a szakembereket később, illetve sokat lehet még tenni a hátralévő majdnem két tanév idején a pályairányítás, a pályára való előkészítés területén. Minden osztályfőnöknek tájékozottnak

kellene lennie e téren, mégpedig egy megyei orientáció tekintetében, és saját osztályának érdeklődési vonatkozásában is. E két anyag együttes felhasználása nagy segítséget adhat a tanulók pályaválasztásának minél hatékonyabb irányításában.

Az elsődleges pályaválasztásokat részletesen elemezve megállapíthatjuk, hogy a humán értelmiségi pályák közül a tanár és az óvónői pálya a legnépszerűbb, szinte teljes egészében leányok pályáznak a tanárképző intézményekbe, amely bizonyos fokig a foglalkozások egészséges fejlődését veszélyezteti. /elnőiesedés./

A középkáderek közül talán a gyors- és gépirői foglalkozás örvend legnagyobb népszerűségnek. /nehézség merül fel e téren is, mivel a megyében a hagyományos gyors- és gépirőiskolákat megszüntették./

A szakmunkáspályák területén az egyes szakmák között nagyon nagy eltéréseket figyelhetünk meg. Míg a vizsgált populációból 59 tanuló jelentkezik autószerelőnek, addig az egész építőipari ágazat valamennyi szakmájába 4 fő pályázik. Az autószerelő szakmán kívül megállapíthatjuk továbbá, hogy a kereskedő, varrónő, szo-bafestő-mázoló és a női fodrász szakmák a legnépszerűbbek.

Az egyéb foglalkozások csoportban találkozunk a leggyakrabban azokkal a tanulókkal, akik kevésbé számolnak a realitásokkal, így az itt felsorolt elképzelések közül fog végül is a legkevesebb realizálódni.

Az általános válasz kategóriában szedtük össze az

Összes többi pályát, foglalkozást, továbbtanulási irányt, illetve még a nemleges válaszokat is. Viszonylag sok tanuló /108/ nem válaszolt, mivel a pályaválasztási elhatározása még nem alakult ki. Ez is nagyon jól tükrözi azt, hogy a jelenlegi 12-13 éves tanulók csak részben pályaezettek, és ennek egyik leggyakoribb megjelenési formája a döntésképtelenség, az általános tanácstalanság.

Nemek szerinti megoszlásban azt tapasztaljuk az elsődlegesen választott pályáknál, hogy a fiúk elsősorban a technikai, ipari jellegű pályák felé vonzódnak, ugyanakkor a leányok a fizikailag könnyebb, és magasabb iskolai végzettséget igénylő foglalkozások felé orientálódnak. Természetesen ezen megállapításunk csak megyei szinten érvényes, mert előfordulnak olyan esetek is, ahol az ellenkezőket mondhatjuk el, amikor ugyanis a leányok nagy része otthon marad, vagy munkát vállal, és a fiúk szinte mindannyian értelmiségi pályára készülnek.

Falusi relációban - tanyai viszonylatban pedig fokozottan - nagyon erősen érvényesül a szűk választási lehetőségek káros hatása, amely különféle ellentmondások, feszültségek kialakulásához vezet. A kisebb településeken a fiúknak sokkal több, illetve tágabb a választási lehetősége, mint a leánytanulóknak. Mindezek az objektív tények a megoldásra váró feladatok számát nagyban növelik.

A tanulók lakhelyét tekintve azt állapíthatjuk

meg, hogy a városi és a város környéki tanulók sokkal realisabban választanak pályát, mint a vidékiek egy része, azaz azon vidéki tanulók, akik a szakmunkáspályáknál magasabb iskolai végzettséget igénylő pályákat jelelték meg egészen gyenge tanulmányi eredmény esetén is. /nagyon sok elégséges, sőt elégtelen tanulmányi eredményű tanuló is gimnáziumi továbbtanulásra aspirál a hetedik osztályban./

Azon pályákra elsősorban falusi tanulók pályáznak, amelyekre hazánkban nem, vagy nagyon kis számban képeznek szakembereket. /pl. repülőgéptervező mérnök, régész, iparművész, pszichológus./ Általában a kis települések szűk értelmiségének gyermekei közül kerülnek ki azok, akik elsősorban a különleges pályák választásában versenyeznek egymással, sokszor gyenge tanulmányi eredmények esetén is.

Ugyanakkor előfordul olyan eset, amikor egy 8 fős falusi osztály tanulói kétféle foglalkozást választanak. /pl. Hercegszántó: 4 fő kereskedő, 4 fő autószerelő./ Nyilvánvalóan nem válthatja valóra elképzelését a sok kereskedő- és autószerelő-jelölt, mivel a népgazdaságnak nincs szüksége ekkora számban ilyen képzettségű szakemberekre. Természetesen ezeket városi osztályokban is elmondhatjuk, és egy osztályban 12 női fodrásznak készülő tanulóról is tudunk, amely ugyancsak irreális választás.

Munkánk során megkérdeztük a tanulóktól, hogy milyen foglalkozást választanak másodszorban, ha valamilyen

oknál fogva az első választásuk nem sikerülne.

13.sz. táblázat

A tanulók által választott első tíz másodlagos pálya

Sorsz.	A tanulók másodlagos választása	tanuló	%
1.	nem válaszolt	295	36,90
2.	munkát vállal	66	8,02
3.	kereskedő	44	5,50
4.	gimnázium	43	5,30
5.	szakközépiskola	70	8,70
6.	autószerelő	26	3,50
7.	felszolgálgó	25	3,40
8.	női fodrász	22	2,20
9.	géplakatos	18	1,90
10.	szobafestő	13	1,40

A tanulók által adott 95 féle másodlagos válasz szinte azonos az elsődlegesen választott pályák számával. Ennek ellenére sok eltérést tapasztaltunk, ha az elsődlegesen és másodlagosan választott pályák sorát egybevetjük.

Láthatjuk, hogy a tanulók jelentős hányada nem válaszolt, ez is bizonyítja, hogy nincsenek felkészülve e korban még a tanulók szilárdan a pályaválasztásra. Egy szemléletbeli kérdés, hogy a tanulót, szülőt, pedagógust ne egy pályára készítsük elő, hanem több, egymást

helyettesítő pályára, pályakörökre /amelyen belül több foglalkozás választása lehetséges/, hogy az esetleges pályakudarok időszakában is képes legyen a tanuló választani, ne pedig a teljes véletlen határozza meg a pályaválasztását, ha az első próbálkozása nem járna sikerrel.

Ha figyelembe vesszük, hogy a tanulók 36,9 %-a nem válaszolt, akkor elmondhatjuk a következőket: az általános iskolás tanulók a másodlagos választások során sokkal több pálya közül választottak, mint az elsődleges választásnál. Lényegében itt jóval realitásban ítéltek meg a helyzetet, mint az elsődleges választásuk alkalmával. Ezt bizonyítja a munkavállalók magas száma, továbbá a divatos szakmákat is sokkal kisebb számban jelölték meg a tanulók a másodlagos választások során.

Érdekes jelenség, hogy a másodlagos választásnál a tanulók nagy része csak a továbbtanulást jelölte meg, bármiféle konkrét pálya megnevezése nélkül. A részleges pályaeérettségre utal lényegében ez a jelenség is, mivel a tanulók a tényleges pályaválasztást a középiskola befejezése utáni időszakra teszik át. Bizonyos vonatkozásban ez szerencsésnek mondható, pl. B.I. /Kecskemét, Béke-téri Általános Iskola/ tanuló kutatóvegyésznek készül. Lényegében öt év múlva dől el, hogy a három lépcsős /3-5-7 éves/ vegyészképzés melyik formájában szerzi meg a szakképzettségét. /Természetesen további ered-

ményei, illetve alkalmassága és felkészültsége alapján kerül majd elbírálásra, hogy üzem-, diplomás-, vagy kutatómérnök lesz, ha végig kitart a jelenlegi elképzelése mellett./

A másodlagosan választott pályák között jóval nagyobb számban fordulnak elő a fizikai munkát igénylő foglalkozások. Míg az elsődlegesen választott pályák esetén gyakori a főiskolai és egyetemi végzettséghez kötött pályák megjelölése, addig a másodlagos választások esetén ez ritkábban fordul elő.

Az elsődlegesen és másodlagosan választott pályák egymáshoz való viszonyát tekintve tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a tanulók először magasabb iskolai végzettséget igénylő foglalkozásokat jelöltek meg, míg másodszorban kevesebb ideig tartó tanulmányokat követelő pályákat választottak. Természetesen előfordultak más esetek is - ritkán, - amikor szélsőséges, szinte egymásnak ellentmondó válaszokat kaptunk. /K.J. Fülöpháza: fodrász - tanár./

Azon esetekben, amikor mind az elsődleges, mind a másodlagos választás szakmunkáspálya, legtöbbször szakmacsoporton belül maradnak a tanulók a foglalkozások megjelölésénél. Ez elsősorban a vasas-szakmákra jellemző, de máshol is előfordul. Pl. elsődleges választás autószerelő, másodlagos géplakatos, vagy szobafestő- és mázoló, és kőműves./

Több alkalommal találkozunk olyan tanulókkal, akik

a legjobb képességűek, és nagyon helyesen magasan kvalifikált pálya elérését tűzték célul maguk elő, és a másodlagos választások során döntésképtelenek, vagy teljesen közömbösek. /Ha nem sikerül, akkor lesznek segédmunkás./

Megvizsgáltuk és elemeztük azon tanulók pályaválasztását is, akik másodlagos választásuk alkalmával is az elsődleges pályát jelölték meg, és határozottan kiállnak elképzelésük mellett. Meg kell mondanunk, hogy ilyen tanulók viszonylag kevesen vannak a hetedik osztályosok között, mivel a pályaválasztási elhatározás még nem végleges az esetek többségében, az elképzelések még formálódhatnak, változnak a hátralévő időben. Talán a felsőfoku iskolai végzettséget követelő pályákat választók körében fordult elő leggyakrabban, hogy szilárdan kitartanak eredeti elképzelésük mellett. /több leánytanulóval találkoztunk, aki pedagógus szeretne lenni még harmadsorban is./

14. sz táblázat

A tanulók és a szülők elsődleges választása

A tanuló - szülő választás	tanuló	%
meg egyezik	617	77,1
nem egyezik meg	138	17,3
nem válaszolt	45	5,6
Összesen:	800	100,0 %

Igen lényegesnek tartottuk a tanulók pályaválasztási szándékainak és a szülők véleményének az összevetését, mivel a tanulói és a szülői választás több esetben eltérő képet mutat. Az pedig mindig több-kevesebb problémát szül, ha a gyermek és a szülő között véleménykülönbség van a továbbtanulásra, pályaválasztásra vonatkozóan.

Egy 14-15 éves ifju nem önálló még olyan mértékben, hogy szüleitől függetlenül, teljes egészében egyedül döntsön saját sorsáról. Így a pályaválasztásban is /és főképpen a pályára való felkészülés időszakában, mivel az tart hosszú ideig, nem a pálya "kiválasztása"/. A problémás esetekben mindenképpen célszerű a tanuló és szülei között összhangot teremteni. Ezt a bizonyos megegyezést körültekintő előkészítő munkával lehetséges elvégezni, amelynek irányítása elsősorban az iskola pályaválasztási felelőssének, illetve a tanuló osztályfőnökének a feladata.

A szülők elképzelése és gyermekeik választása saját vizsgálatunk szerint 617 esetben azonos, tehát megegyezik. Ugyanekkor 138 tanuló elképzelését szülei már nem támogatják. A 17,3 % nem túl nagy számszerűleg, de jelentősége folytán a kérdéssel kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

Azokat az eseteket nem tartjuk problémásnak, ahol a szülő és a tanuló elsődleges, illetve másodlagos választása fordított sorrendben jelentkezik. /Ritoókné, 1966./

Megítélésünk szerint a nehézségek ott jelentkeznek elsősorban, ahol a gyermek elképzelésénél a szülő jóval többet akar. Sajnos, a 138 eltérés közül éppen az ilyen esetek a leggyakoribbak. Előfordult pl. K.O. apostagi tanuló esetében, hogy 2,3-dos tanulmányi eredménnyel be-tanított munkás szeretne lenni. Ugyanakkor szülei gimnáziumba akarják járatni, és annak elvégzése után felső fo-kon kívánják továbbtaníttatni gyermeküket. Nyilván a szülő elképzelése irrealis, mivel K.O. választása mind az osztályfőnök, mind az iskola pályaválasztási felelősének véleménye szerint minden szempontból adottságaival és ké-pességeivel konvergál.

Másik tanuló esetében /B.Z. Szabadszállás/ ács-, állványozó szakma jelölése merült fel /amely erősen hiány-szakma!/, a szülő pedig szobafestő-, mázoló szakmát sze-retne választani fiának. Igaz, itt a szakmacsoporton be-lül van bizonyos ellentmondás a két választás között, mé-gis jelentős probléma mind egyéni, mind társadalmi vonat-kozásban. Egyik helyen biztos felvétel kínálkozik, másik helyen pedig többszörös tuljelentkezés várható, így a szülő által javasolt pálya szerint a tanulónak az esélyei a beiskolázást illetően labilisak, nagy a valószínűsége annak, hogy szobafestőnek nem veszik fel.

El kell mondanunk, hogy csak öt alkalommal találkoztunk olyan esettel, amikor a szülők választása volt a mérsékeltebb, mint a tanulók elképzelése. Lényegében ez nem általánosítható a populációnkra, így ennek tárgya-lásától eltekintünk.

Talán külön kell foglalkoznunk azok problémájával, ahol a szülők nem törődnek a gyermekük pályaválasztásával, teljesen a tanulóra bizzák a döntést, vagy az esetleges elképzelésük felől nem nyilatkoznak /sokan viszont csak azt jelölik meg, hogy mi ne legyen a gyermekük./

Pl.: - K.I. szüleinek a válasza /Kiskőrös/

"Nekem az a pálya a legmegfelelőbb, amit gyerme-
kem választ."

- P.S. szüleinek a válasza /Gara/

"A választást a kislányomra bízom, de azért mindent megteszek, hogy ne a termelőszövetkezetben kelljen dolgoznia."

- K.J. szüleinek a válasza /Kecskemét/

"Mozdonyvezető, pilóta és hajós kivételével bármilyen szakmát választhat Jóska."

Véleményünk szerint a pályaválasztási elhatározás-
ban legcélszerűbb a tanulói önállóság biztosítása.
Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a szülő és a peda-
gógus orientáló szerepe teljesen jelentéktelen és mel-
lőzhető, hanem a közös megegyezés a legeredményesebb.
Tehát a szülőknek és a pedagógusoknak állandóan figyelem-
mel kell kísérnie a felmerülő pályaválasztási problé-
mákat, és segítséget nyújtani azok megoldásában. Így
a problémás eseteink közé soroljuk azokat is, ahol a
szülő közömbös gyermeke pályaválasztásával szemben.
/Szerencsére ez ritkán fordul elő!/

A továbbiakban választ kértünk arra, hogy a tanulók milyen iskolákban, milyen iskolatípusokban szándékoznak tanulni az általuk választott pálya elérésének érdekében. A tanulók elképzelése a következő:

15.sz. táblázat

A tanulók továbbtanulási iránya

továbbtanulási irány	tanuló	%
gimnázium	136	17,0
szakközépiskola	193	24,1
szakmunkásképző iskola	343	42,9
egyéb továbbtanulás	1	0,3
nem kíván továbbtanulni	67	8,4
nem válaszolt	59	7,3
Összesen:	800	100,0 %

Össességében a tanulók továbbtanulási irányulása megegyezik a korábbi évek elképzeléseivel. Talán a szakközépiskola népszerűségének további növekedése figyelhető meg elsősorban a gimnáziumok és a szakmunkásképző intézetek rovására. /Tájékoztatás a 7.osztályos . . . ,1972/

A gimnázium iránti érdeklődés megyei szinten /sőt országosan is/ csökkenő tendenciát mutat. Ez azzal magyarázható, hogy a felsőfoku továbbtanulás csak a legjobb középiskolai eredménnyel rendelkező tanulók számára lehetséges, a nagy többség tehát nem tanulhat tovább.

Ugyanakkor a gimnázium általános képzést ad, konkrét szakképzettség nélkül. Így sok esetben egy gyenge, vagy közepes gimnáziumi érettségi birtokában a fiatal hátrányosabb helyzetben van, mint azon társa, aki szakmunkásképző intézetben nyert képesítést.

A továbbtanulást illetően a gimnáziumot választók a következő tagozatokra pályáznak:

16.sz. táblázat

A gimnáziumba irányuló tanulók tagozatonkénti megoszlása

tagozat megnevezése	tanuló	%
általános tagozat	50	42,9
matematika-fizika tagozat	16	12,7
biológia-kémia tagozat	20	15,4
ének-zenei tagozat	15	12,4
nyelvi tagozat	21	15,8
testnevelés tagozat	8	0,8
Összesen:	136	100,0 %

Figyelmet érdemel, hogy a különböző gimnáziumi tagozatos osztályok iránt nagy az érdeklődés, mivel az adott szakágnak megfelelően több ismeretet tudnak a tanulók elsajátítani, és ez bizonyos előnyt, tudás-többletet biztosít a további tanulmányok folytatásához /természetesen akkor, ha a választott szakterületen maradnak./ más középiskolásokkal szemben.

Az általános tagozatra jelentkezők száma évről-évre csökken, de a tagozatos osztályokban rendszeresen többszörös jelentkezés várható. Elsősorban nyelvi és biológia-kémia tagozaton a legnagyobb az érdeklődés, míg a matematika-fizika és az ének-zenei tagozat iránt mérsékeltebb.

17. sz. táblázat

A szakközépiskolába irányuló tanulók szakágazatonkénti megoszlása

szakközépiskolai ágazatok	tanuló	%
ipari	12	6,2
kereskedelmi-vendéglátóipari	57	27,1
közlekedési, postaforgalmi	16	8,2
gyermekfelügyelői	18	9,4
művészeti	3	0,5
mezőgazdasági	28	14,3
közgazdasági	32	16,5
egészségügyi	39	16,9
Összesen:	193	100,0%

A szakközépiskolákba irányuló tanulók száma magas, mivel ezen középiskolai típus iránt évek óta nagy az érdeklődés. A különböző szakközépiskolák ágazatonkénti megoszlását a 17.sz. táblázat mutatja.

A táblázatból kitűnik, hogy a kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskola iránt a legnagyobb az érdeklődés. Ez elsősorban egy félreértésből adódik, mivel az

ide irányuló tanulók egy része nem tájékozott afelől, hogy a kereskedőket és a felszolgálókat elsősorban nem szakközépiskolában, hanem szakmunkásképző intézetekben képezik. Mezőgazdasági, egészségügyi és közgazdasági szakközépiskolákba szintén nagyszámu tanuló pályázik. Míg a mezőgazdasági ágazatba elsősorban fiuk, addig az egészségügyi szakközépiskolába kizárólag, a közgazdasági szakközépiskolába főként leányok irányulnak. Ezen kívül a leányok körében népszerű a gyermekfelügyelői szakközépiskola is, a fiuk választásában pedig az ipari szakközépiskola dominál.

A szakmunkásképző iskolákba jelentkező tanulók szakmánkénti megoszlását az elsődlegesen választott pályáknál ismertettük. Vannak népszerű, ugynevezett divatos szakmák, ahová nagyon sok tanuló aspirál. Ezek: az autószerelő, kereskedő, női fodrász, stb. Ugyanakkor előfordult az is, hogy több ágazat egyetlen szakmájába sem jelentkezett senki.

Az egyéb továbbtanulási formák közé tartoznak a speciális képzést nyújtó, általában szaktanfolyam jellegű iskolák, oktatási formák. Megyei szinten eme módozattal nem tudunk foglalkozni az e területen képzett tanulók alacsony száma, és a nagyon ritka előfordulási gyakorisága miatt, csak országosan lehetne egyébként is ezeket értékelni.

Vizsgálatunk alapján 67 fő nem kíván továbbtanulni. Nagy részük munkát akar vállalni az általános iskola befejezése után. Közülük csak néhányan szándékoznak otthon

maradni. /7 leány./ Valószínűleg az otthon maradó tanulók is a munkavállalás mellett döntenek, vagy a szülők gazdaságában segítő családtagként tevékenykednek.

Felmérésünk szerint viszonylag nagy azoknak a száma /59/, akik nem nyilatkoztak a továbbtanulásra vonatkozólag. Előfordulhat az is, hogy még nem döntötték el, hogy melyik képzési forma lenne számukra a legcélszerűbb, vagy talán tájékozatlanok a továbbtanulási lehetőségekről is. A személyes beszélgetéseink, explorációink alapján úgy véljük, hogy a tanulók ismerete a továbbtanulási viszonyokról, lehetőségekről az esetek nagy részében nem teljes, sőt sokszor hiányos és gyakran téves is.

Az eddigiekben bemutatottuk és elemeztük a tanulók pályaválasztási elképzelését, pályaválasztási környezetét, azaz mindazon tényezőket, amelyek véleményünk szerint hatással vannak a serdülő tanulók pályaválasztására.

A fiatalok pályaválasztási szándékának nevelésszociológiai elemzéséhez azonban feltétlenül hozzátartozik az egyén elképzeléseinek a társadalom igényeivel való összevetése, azaz a tanulói pályaválasztások realitásának a meghatározása.

E meglehetősen összetett feladat elvégzéséhez a korábbi évek statisztikai nyújtanak nagy segítséget a jelenlegi keretszámok és továbbtanulási, elhelyezkedési lehetőségek mutatói mellett. Így a pályaválasztás realitását csak megközelítő pontossággal határozhatjuk meg, különösen tanulókra lebontva - a nagy egyéni variabili-

tás miatt - nehéz tanácsot adni e vonatkozásban.

A pályaválasztási realitások vizsgálatánál a tanulók továbbtanulási elképzeléseiből indulunk ki, majd ezt vetjük egybe a népgazdaság adta lehetőségekkel.

A tanulók pályaeérdeklődése és a továbbtanulási lehetőségek a következőképpen alakulnak a vizsgált tanulók-nál:

18.sz. táblázat

A tanulói továbbtanulási igények és a továbbtanulási lehetőségek

továbbtanulási irány	továbbtanulási igény fő	továbbtanulási lehetőség fő
gimnázium	136	133
szakközépiskola	205	91
szakmunkásképző iskola	343	395
egyéb továbbtanulási irány	1	-
nem kíván továbbtanulni	63	-
nem válaszolt	52	-
Összesen:	800	

+ = Vizsgálatunkat 10 %-os mintavétel alapján végeztük el, így a vizsgált populációkra vonatkozó továbbtanulási lehetőségek meghatározásánál ezt figyelembe vettük, amely a következő továbbtanulási lehetőségek közlésénél is érvényes.

A gimnáziumi továbbtanulási férőhelyek és a gimnáziumba pályázó tanulók számát összevetve megállapíthatjuk,

hogy mindkét oldal szinte teljesen azonos. Ezen egyezés viszont korántsem jelenti azt, hogy problémamentes szituációval állunk szemben.

Nézzük meg részleteiben, tagozatonként a gimnáziumba irányuló tanulók továbbtanulási esélyeit:

19.sz. táblázat

A gimnáziumi továbbtanulási lehetőségek és továbbtanulási igények

t a g o z a t	továbbtanulási			
	igény	%	lehetőség	%
általános tagozat	56	41,17	76	54,88
nyelvi tagozat	21	15,44	18	13,53
ének-zenei tagozat	15	11,02	3	2,25
biológia-kémia tagozat	20	14,70	12	9,02
matematika-fizika tagozat	16	11,76	13	9,77
testnevelés	8	6,01	-	-
fakultativ ++	-	-	11	8,27
Összesen:	136	100,0	133	100,0

++ = MM. kísérleti fakultativ gimnáziuma /Kecskemét, Kertész József Gimnázium/

A tagozatos osztályok iránt jóval nagyobb az érdeklődés megyei szinten, mint az általános tantervű osztályok iránt. Ennek magyarázatát abban látjuk, hogy az érettségi mellett bizonyos foku képzettség-többletet nyújtanak a tagozatos gimnáziumok.

A statisztikából kiderül, hogy több tanuló nem kerülhet be helyhiány miatt az általa megjelölt tagozatos osztályba, viszont az általános tagozaton jóval többen kezdhetik meg tanulmányaikat, mint ahányan először e képzési formát választották.

A gimnáziumba aspiráló tanulók tanulmányi eredménye a következő:

20.sz. táblázat

A gimnáziumba irányuló tanulók tanulmányi eredménye

tanulmányi eredmény	%
jeles	22,8
jó	51,9
közepes	21,4
elégséges	2,1
elégtelen	1,6
Összesen:	100,0 %

A jeles és jó tanulmányi eredményű tanulók gimnáziumi választása reális, viszont a gyenge közepesek, vagy annál rosszabb tanulmányi eredményűek beiskolázása már megalkuvás lenne.

A gimnáziumi továbbtanulásról összességében elmondhatjuk, hogy a következő tanévben előreláthatólag a férőhelyek 80-90 %-ban lesznek kitöltve, mégpedig úgy, hogy ha a közepesek nagy része is felvételt nyer.

A szakközépiskolákba átlagában több mint kétszeres túljelentkezés tapasztalható, amely eme képzési forma legnagyobb közkedveltségét bizonyítja.

21.sz. táblázat

A szakközépiskolai továbbtanulási lehetőségek és továbbtanulási igények

szakágazat	továbbtanulási igény		továbbtanulási lehetőség	
		%		%
gépipari	12	5,85	10	10,9
egészségügyi	39	19,02	7	7,6
kereskedelmi	57	28,20	7	7,6
vizügyi	-	-	7	7,6
közgazdasági	32	15,60	35	37,3
mezőgazdasági	28	13,70	25	28,5
közl.postaforgalmi	16	7,8	-	-
gyermekfelügyelői	18	8,70	-	-
művészeti	3	1,40	-	-
Összesen:	205	100,00	91	100,0

A gépipari szakközépiskolák esetén azonos az igény a továbbtanulási lehetőségekkel, ugyanakkor az egészségügyi szakközépiskolákba ötszörös jelentkezés várható. Talán e téren az egészségügyi szakiskolák bizonyos vonatkozásban enyhítik a sokszoros túljelentkezést. A helyzetet viszont nagyban nehezíti azon momentum, hogy az

egészségügyi szakiskolába csak a 17. életév betöltése után nyerhetnek felvételt a tanulók, s így a jelenleg felmerülő pályaválasztási nehézségeket ez nem oldja meg, a most végzők e lehetőséggel csak két év múlva élhetnek majd.

A tanulók elképzelése alapján több mint nyolcszoros tuljellentkezés várható a kereskedelmi szakközépiskolákba, ugyanakkor a valósághoz akkor állunk legközelebb, ha 3-4-szeres tuljellentkezésre számítunk, mivel a tanulók a kereskedelmi szakiskolai képzést teljesen figyelmen kívül hagyták.

A vizügyi szakközépiskolába évente másfél-kétszeres tuljellentkezés várható, bár vizsgálatunk során egyetlen tanuló sem választotta ezt a szakközépiskolát.

A közgazdasági és mezőgazdasági szakközépiskolákba a felmérésünk alapján azonos számban pályáznak a tanulók, mint amit a felvételi keretszámok biztosítanak.

Ugyanakkor több olyan szakközépiskolát /közlekedési és postaforgalmi; gyermekfelügyelői; művészeti/ választottak a tanulók, amelyek megyén kívüliek, így országgrésnyí, sőt országos beiskolázásuak vannak köztük, ahová természetesen csak a legkiválóbbak kerülhetnek be.

A tanulók válaszuai alapján összeállított statisztikák több vonatkozásban módosulnak a tényleges pályaválasztási időszakig, amit sok tényezővel magyarázhatunk.

A felmérés szerint elsősorban a megye területén kívül eső szakközépiskolákba irányuló tanulók száma fog erősen csökkenni, így ők is a megyei szakközépiskolákba

jelentkezők számát fogják növelni /Igaz ugyan, hogy évente több száz - 200-300 - jó képességű tanuló megy el a megyéből országosan elismert középiskolákba!/

Továbbá általánosan várható az egyes szakágazatok iránti érdeklődési arányok módosulása, főként a gépipari és közgazdasági szakokon lesz nagyobb a túljelentkezés a hetedikes elképzelésekhez viszonyítva.

Megvizsgáltuk a szakközépiskolát választó tanulók hetedikes tanulmányi eredményeit is.

22.sz. táblázat

A szakközépiskolába irányuló tanulók hetedik osztályos tanulmányi eredménye

tanulmányi eredmény	%
jeles	8,3
jó	49,5
közepes	33,9
elégséges	4,7
elégtelen	3,3
Összesen:	100,0 %

A szakközépiskolákba aspiráló tanulók közül azoknak a választása reális, akiknek tanulmányi eredménye jeles, vagy jó, annál gyengébbeknek nincs esélyük a szakközépiskolákba való bejutásra a nagyarányú túljelentkezések miatt.

A szakközépiskolai továbbtanulásról megállapíthatjuk, hogy a hetedikes elképzelések alapján minden második tanuló nem kerülhet be az általa választott szakközépiskolába, így természetesen csak a legjobb képességű és tanulmányi eredményű tanulóknak van reális esélyük ezen továbbtanulási formákba való felvétel elnyerésére.

A szakmunkásképző iskolákba a tanulók válasza alapján 343 fő pályázik. A mi megítélésünk szerint 390 tanulóknak kell szakmunkásképző intézetbe jelentkezni, ha eredeti elképzelésüket meg akarják valósítani. E különbségek abból adódnak, hogy a tanulók nincsenek tisztában a képzési formákkal, tájékozatlanok a továbbtanulási lehetőségekről. Mindez arról tájékoztat, hogy az iskola az orientáló feladatait nem teljesen kielégítő módon végzi el. Így pl. egy esztergályosnak készülő tanuló ipari szakközépiskolában szeretné végzettségét elnyerni, holott szakmunkásképző iskolában oktatják e szakmát - ilyen tévedések egyébként tömegesen fordulnak elő.

Lényegében ideálisnak mondható az, ha a megye tanulóifjúságából annyian aspirálnak szakmunkásképzettséget igénylő pályákra, mint ahány helyet biztosít, illetve ahány főt igényel a népgazdaság. Sajnos, ezen egyezés csak ügyszességekben érvényes, mivel részleteiben már nagy diszharmonia van a pályakivánságok és a továbbtanulási lehetőségek között.

A szakmunkásképzőkbe irányuló tanulók pályaválasztásának realitását - hasonlóan a szakközépiskolát választókhoz - a tanulói igények és a népgazdasági továbbta-

nulási lehetőségek egybevetésével ítéljük meg.

23.sz. táblázat

A szakmunkáspályák szakágazatonkénti keretszámai és a
továbbtanulási igények

szakágazat	továbbtanulási igény	továbbtanulási lehetőség
kohászat	4	11
gépípar, szerelőipar	119	132
egyéb vas- és fémipar	-	1
villamosság és energiaipar	5	23
műszeripar	27	10
építő anyagipar	-	1
vegyipar	-	5
faipar	13	10
papíripar	-	3
nyomdaipar	4	11
textilipar	2	13
bőr- és szőrmeipar	-	7
ruházati ipar	39	15
vegyes- és szolgáltatóipar	29	14
építőipar	48	40
növénytermesztés	6	22
állattenyésztés	5	10
élelmiszeripar	6	13
kereskedelem	59	36
vendéglátás	24	18
Összesen:	390	395

A szakágazonkénti megoszlásban a korábbi optimális egyezés máris több problémát mutat, jónéhány megoldásra váró munkaerőgazdálkodási feladatot jelez, ugyanakkor az egyéni pályaválasztási kudarcok körvonalait is sejteti.

Főként a műszeripar, ruházati ipar, vegyes- és szolgáltatóipar, valamint a kereskedelem iránt több, szörűs az érdeklődés, ugyanakkor elsősorban a mezőgazdasági ágazatokat az előzetes tájékozódás alapján sokkal kevesebben óhajtják választani, mint amit a népgazdaság igényelne.

A szakmunkáspályák realitásértékének kérdéskörét szakmánkénti megközelítés alapján vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a tanulók továbbtanulási szándéka a szakágazonkénti megoszlásnál még szélsőségesebb képet mutat.

Nagy vonzóerővel rendelkeznek az ugynevezett divatos szakmák, ahol a legnagyobb számban várható a pályaválasztási szándékok meggyűsűlása /autószerelő, fodrász, televíziószerelő, gépjárművillamossági műszerész, kikapartrendező, kozmetikus./

A legnagyobb érdeklődéshiány a következő szakmáknál tapasztalható: gépszerelő /holott azonos szakmacsoportban van a legdivatosabb, legközkedveltebb autószerelő szakmával, és az említett két szakma jellege is nagy hasonlóságot mutat/, szerkezetlakatos, gépi forgácsoló, valamint mindegyik mezőgazdasági szakma.

Ez után nézzük meg a szakmunkásképző iskolákat vá-

lasztó tanulók tanulmányi eredményét, mivel ez az egyik leglényegesebb mutató a tanulók pályaválasztásának elbírálásánál.

24.sz. táblázat

A szakmunkásképző iskolákba irányuló tanulók hetedik osztályos tanulmányi eredménye

tanulmányi eredmény	%
jeles	0,2
jó	11,8
közepes	50,0
elégséges	18,5
elégtelen	18,8
Összesen:	100,0 %

A tanulmányi eredmény alapján a tanulók komoly hányada /majdnem minden ötödik/ elégtelen eredménye folytán nem kezdheti meg tanulmányait, de az elégséges tanulók nagy része is kétséges, hogy eleget tudna tenni az egyre fokozódó szakmunkás tanulmányi kötelezettségeknek.

Összességében elmondhatjuk a szakmunkásképző iskolákba irányuló tanulók pályaválasztásáról, hogy a jelenlegi elképzelések fenntartása mellett a tanulók fele nem tud a választott szakmában elhelyezkedni helyhiány miatt, ugyanakkor a szakmák másik része pedig betöltetlen marad az érdeklődéshiány folytán. Így a jövő szakmunkásainak beiskolázása komoly problémákat és sok nehézséget fog okozni.

ni, tehát e területen van a legtöbb megoldásra váró feladat, mivel ez a csoport számszerűleg is a legnagyobb /szakmunkásképző intézetekben tanul tovább általában évenként az általános iskolát végzett tanulóifjúság fele/, megyei szinten évi mintegy 4.000 főről van szó.

A továbbképző tanfolyamok és egyéb képzési formák meglehetősen sokrétűek, de megyei relációban számszerűleg elég kevés tanulónak biztosítanak elhelyezkedési lehetőséget. Főként a leggyengébb eredményű tanulók beiskolázása várható e képzési formákba.

A korábbi évekhez képest a munkát vállaló, továbbtanulni nem szándékozó tanulók száma csökkenő tendenciát mutat, amely nagyon örvendetes tény. /Megállapításunk természetesen viszonylagos, mert népgazdasági igény is az általános iskolát végzettek közvetlen bekapcsolása a termelésbe./

A tanulók pályaválasztása realitásértékének vizsgálata alapján elmondhatjuk, hogy sok vitás kérdés és több megoldatlan feladat került felszínre. Közelről láthattuk azokat a nehézségeket, amelyekkel a tanulók személyenként is, és a népgazdaság is szembe fog kerülni, és éppen ezeknek az ellentmondásoknak a csökkentése a feladatunk.

Fejezetünket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a nevelésszociológiai feltételek jelentős mértékben alakítják a serdülő tanulók pályorientációjának általános irányát.

Vizsgálatunkból kitűnik, hogy az egyes szociológiai

tényezők különféle módon és eltérő intenzitással hatnak a pályaválasztásban. Munkánk során azt tapasztaltuk, hogy a család pályaválasztást meghatározó szerepe a leglényegesebb az orientáció időszakában.

A vizsgálati eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a különféle szociológiai tényezők minden esetben együttesen, komplex módon fejtik ki hatásukat. Az a véleményünk továbbá, hogy a nevelésszociológiai összetevők csak közvetve hatnak a tanulók pályaválasztására, ugyanakkor ezen hatás alapvetően meghatározó már az orientáció szintjén is.

A vizsgálati eredmények alapján néhány pedagógiai feladatot fogalmazhatunk meg. A serdülő tanulók pályorientálását végző pedagógusoknak tájékozottaknak kell lenniük nevelésszociológiailag is. A pályaválasztás előkészítésekor mindig a domináns szociológiai tényezőket kell meghatározni. Az iskola és a család kapcsolatát célszerű hatékonyvá tenni a fiatalok minél eredményesebb pályorientálása érdekében.

II. A pályaválasztási szándékok motivumai és a pályorientációt alakító tényezők

Fejezetünkben elemezni kívánjuk a vizsgálatunkban szereplő általános iskolai tanulók pályaválasztási indítékait, pályaválasztásukra ható tényezőket, hatásrendszereket.

E kérdéskört többféle módszerrel, sokoldaluan próbáljuk megközelíteni, hogy minél realisabb képet kapjunk a serdülő tanulók pályaválasztási motivumairól, pályaválasztásukat befolyásoló hatótényezőkről.

1. A pályaválasztási szándékok indítékai

A pszichológiai szakirodalom a motivumokat a cselekvések mozgatóiként, üsztönzőiként értelmezi. "Az embernek minden cselekvése ilyen, vagy amolyan motivumokból fakad és meghatározott célokra irányul." /Rubinstein, 1967./ A cselekvéseknek lehetnek tudatos, vagy nem tudatos meghatározói, e relációban végtelen számú variáns fordulhat elő. Így beszélhetünk motivációról a cselekvést meghatározó valamennyi determináns értelmében, de beszélhetünk különleges, speciális motivumokról is. /Kardos, 1965./

Természetesen a tudatos motivumok sem hatnak elszigetelten, mindenkor számos motivum konstellációjáról van szó, s ezek együttes hatása hozza létre a cselekvést, vagy a magatartás motivációját. Éppen ez eredményezi a motivumok vizsgálatának komplexitását.

Ha valakinek a pályaválasztását értékelni akarjuk, akkor ahhoz elsősorban az indítékokat kell feltárnunk. "A pályalélektan legalapvetőbb kérdései az indítékok forrásaira, valamint a belőlük előre mutató törekvésekre, igényekre és célkitűzésekre vonatkoznak." /Csirszka, 1966./

Az ember pályaválasztását meghatározó motivumokat vizsgálva mi elsősorban a tudatos motivumokat igyekszünk feltárni, de tisztában vagyunk azzal, hogy ezek korántsem elszigetelten, hanem más, nem tudatos motivumokkal együtt, összetett módon fejtik ki hatásukat. "Az egyes motivációk valóságos hatóértéküket valamenyny egyidejűleg működő indíték kölcsönhatásában, az ugynevezett motiváció-konstellációban érik el." /Csirszka, 1966./

Az egyes pályaválasztási motivumok nemcsak intenzitásukat tekintve, hanem minőségileg is különböznek egymástól. Az is lehetséges, hogy egyes motivumok között ellentmondás van, és végső fokon a motivumok harca, küzdelme dönti el, hogy melyik az erősebb, és a választás természetesen abban az irányban realizálódik.

A pályalélektan a motivumokat tudatosság, szándékoság és hatékonyság alapján is vizsgálja, elemzi. Továbbá a pályaválasztás szempontjából lényeges az is, hogy a motivumok adekvátak-e a választott pálya követelményeivel és lehetőségeivel, vagy sem. Nem szabad túlságosan szigorúnak lenni az adekvát motivumokkal

szenben. /kiemelés tőlünk./ "Minden esetben szükséges azonban, hogy az adekvát motívumok olyan jelentős szerephez jussanak, hogy elnyeljék, vagy legalábbis jól kompenzálják amazokat." /Csirszka, 1966./

A fentiekben említettük, hogy több motívum mindig együttesen szerepel, bizonyos összképet alkotva. Az ugynevezett motíváció-konstellációk is többfélék lehetnek, mégpedig attól függően, hogy domináns szerephez jut-e bennük motívum(ok), vagy maga a struktúra alapján is csoportosíthatók.

Munkánk során megvizsgáltuk és elemeztük a mintánkban szereplő serdülő tanulók pályaválasztási motívumait. /25. sz. táblázat, lásd: 66. oldal/ Láthatjuk, hogy az általános iskolás tanulók körében a motívum-választás nagyon széles sávra terjed, amely a korábbi vizsgálatunknál is hasonlóan alakult. /Csirszka, 1961./

Az "anyagi biztonság", továbbá a "sok emberrel való érintkezés" lehetősége látszik a két leglényegesebb motívumnak a vizsgált tanulóknál.

A korábbi évek ilyen és hasonló jellegű országos és helyi felméréseivel nagy vonalakban egyezik a mi vizsgálati eredményünk is. Talán a felelősségtudat és a társadalmi hasznosság a mi tanulóinknál lényegesen gyakoribb, mint egyéb hasonló vizsgálatok esetében. /Csirszka, 1961./

25.sz. táblázat

A tanulók pályaválasztási motivumai

Sorsz.	pályaválasztási motivumok	%
1.	anyagi biztonságot nyújt	48,3
2.	sok emberrel lehet érintkezni	44,3
3.	felelősséget követel a munkában	42,6
4.	nem követel nagy fizikai munkát	38,6
5.	hasznos a társadalomnak	37,1
6.	tiszta és egészséges a munkakör	37,0
7.	mások problémáin lehet segíteni	27,2
8.	változatos munkát biztosít	25,8
9.	aprólékos munkát igényel	24,7
10.	társadalmilag megbecsült	19,0
11.	gondtalan jólétet biztosít	14,8
12.	sok szabadidőt biztosít	13,3
13.	önállóságot és függetlenséget biztosít	10,1
14.	lehetőséget ad a kezdeményezésre	8,9
15.	másokat lehet irányítani	8,2
16.	külföldi utazásra ad lehetőséget	5,1
17.	nagyvonaluság érvényesül benne	1,3
18.	egyéb	1,1

A pályaválasztási motivumok megyei szintű vizsgálatánál elsősorban az 5-6 leggyakrabban előfordult motivumot kell jellemzőnek elfogadnunk, míg a többi motivum szóródása elég nagynek mondható, így azok széles-

körü általánosítása nem minden esetben biztosított.

Vizsgálatunk folyamán feltérképeztük a pályaválasztási motivumokat nemenkénti relációban is.

26.sz. táblázat

A fiúk leggyakoribb pályaválasztási indítékai

Sorsz.	pályaválasztási motivumok	%
1.	anyagi biztonságot nyújt	53,3
2.	felelősséget követel a munkában	41,2
3.	sok emberrel lehet érintkezni	40,7
4.	hasznos a társadalomnak	39,6
5.	változatos munkát biztosít	38,4

27. sz. táblázat

A leányok leggyakoribb pályaválasztási motivumai

Sorsz.	pályaválasztási motivumok	%
1.	sok emberrel lehet érintkezni	49,6
2.	tiszták a munkakörülmények	49,3
3.	anyagi biztonságot nyújt	39,7
4.	nem követel nagy fizikai munkát	32,3
5.	hasznos a társadalomnak	30,5

A táblázatokból kiderül, hogy jelentős eltérés van nemenként a pályaválasztási motivumokat illetően. Míg a fiúk és leányok leggyakoribb pályaválasztási motivumai között mind az egyes motivumok előfordulása

mind intenzitásuk alapján lényeges különbségek észlelhetők, addig a többi motívum nemenként nagyban hasonlít egymáshoz.

A fiuknál az anyagi biztonság a legjelentősebb, legtöbbször szerepelt motívum /53 %/, utána következik a mintegy 12 %-kal ritkábban előforduló "felelősséget követel a munkában" pályaválasztási motívum. Ugyanakkor a leánytanulók két motívumot jelöltek meg, szinte azonos számban, amelyeket legfontosabbnak tartanak /"sok emberrel lehet érintkezni", és "tiszták a munkakörülmények"/, ez után szintén kevesebb alkalommal szerepelnek az egyes motívumok. /10 %-kal ritkábban./

A motívumok nemenkénti különbözősége a leányok és fiuk alkati és személyiségbeli eltérése alapján magyarázható. A fiuk elsősorban az önálló munkavégzésre, változatos munkára törekednek, a leányok pályaválasztásában pedig a társas kapcsolatok teremtésének igénye és a tiszta munkakörülmények jutnak domináns szerephez.

A tanulók lakhelye alapján vizsgálva a pályaválasztási motívumokat elmondhatjuk, hogy jelentős eltérés az egyes csoportok között nincsen, talán két motívum esetén kapunk eltérő szignifikáns eredményt.

A városi tanulók az "anyagi biztonságot nyújt" választ lényegesen gyakrabban jelölték meg a pályaválasztásukban, mint a másik csoportok, továbbá a faluleg-
siek jelentősebb motívuma: "felelősséget követel a munkában."

A testvérek száma, illetve a tanulmányi eredmény szerint elemezve a pályaválasztókat, nem kaptunk lényeges eltéréseket, amelyeket objektíve a tényezőkkel magyarázhatnánk.

Ugyanakkor az elsődleges pályaválasztások és a továbbtanulási irányok alapján nagy különbségek vannak a tanulók pályaválasztási motivumai között. A szakmunkáspályát választók - tehát a szakmunkásképző intézetekbe irányuló tanulók - túlszatt mértékig anyagiasság, míg a magasan kvalifikált, hosszantartó tanulmányokat igénylő foglalkozásokat megjelölő tanulók motivumai az anyagi biztonság előtt főként: "hasznos a társadalomnak", "mások problémáin lehet segíteni", "felelősséget követel a munkában." Szakmunkásnak készülő leányok kiemelkedő nagyságban jelölték a "sok emberrel lehet érintkezni a munkában" motivumot.

Érdekességgé említhetjük meg, hogy a tanári pályát választók mindannyian egyik legfontosabb pályaválasztási motivumuknak tartják, hogy a választott pályájuk hasznos a társadalomnak. Az orvosjelöltek első helyen a mások segítségének lehetőségét jelölték, ugyanakkor második helyen - szinte azonos mértékben az előzővel - a motivumaik között az anyagi biztonság elérése szerepelt.

Nézzük meg példaként a tanulók választása alapján a két leggyakrabban előforduló pálya motivumait:

1./ Az autó- és motorszerelő szakma a pályavá-

lasztások népszerűségi sorrendjében az első helyen áll. A motivációkban is megnyilvánuló népszerűség messze kiemelkedő indítéka a jó kereseti lehetőség várása. Ezt erősíti meg a gyakoriság tekintetében számszerűleg utána következő indíték, a mielőbbi keresethez jutás vágya.

A szakmához tartozó, annak lényegét érintő motiváció csak ez után következik az autó- és motorszerező pálya motivációs profilján: a feltalálás és újítás iránti érdeklődés, továbbá az aprólékos munka kedvelése. E tekintetben a motivációs profil a kevés számú motívum ellenére is ilyen plastikusan rajzolódik ki.

Az autó- és motorszerezőnek aspirálók tanulmányi eredménye közepes.

A családi tradíció határozott érvényesülését nem lehet megállapítani, mivel mérsékeltén követik ezen fiut tanulók a szülők, vagy családtagok hasonló foglalkozását, és a szülők határozott kívánsága sem szerepel a lényegesebb súlyszámmal képviselt pálya-indítékok között.

A kisgyermekkorú pályaválasztásokkal való összehasonlítás is ilyen mérsékelt megegyezést mutat az autó- és motorszerezői pályát választók jelenlegi kívánságával.

2./ A kereskedő pálya a második legnépszerűbb a megyében. A lányok mintegy nyolcszor annyian választ-

ják e szakmát, mint a fiuk.

A motivációk tartalma viszont meglehetősen tarka képet mutat. Első helyen áll a "tisztá és a fizikailag könnyű munka" igénye. Utána következik a gyakoriság szerint a változatos, emberek felé irányuló tevékenység vágyát kifejező motiváció. Inkább a fiuknál emelkedik ki jobban a mielőbbi keresethez jutás vágya, és az az óhaj viszont a lányoknál a nagyon gyakori, hogy a munkát meleg és védett helyen lehessen végezni.

Mindkét nembeliek fontosnak tartják a számokkal való foglalkozást, és azt, hogy itt kollektívában dolgozhatnak.

Áttekintve az indítékok e sokrétű képét, több olyant találunk köztük, amelyeknek kevés köze van a kereskedői pályához. Tehát az indítékok elemzéséből kitűnik, hogy a kereskedői pálya lényege meglehetősen tisztázatlan és homályos a fiatalok tömegei előtt.

Az iskolai tanulmány tekintetében eléggé kedvezőtlen képet kapunk e szakmák vonatkozásában is. /gyenge közepesek/ A családtagok hasonló foglalkozása legnagyobb számban a fiuk szüleinél, illetve rokonaínál található.

A kereskedői pályaválasztások általában nem a kisgyermekkorban keletkeznek, mivel elenyészően kevés számban találkozhatunk olyan tanulókkal, akik már kisgyermekkorukban kereskedők akartak lenni.

A kérdőíves motivációs vizsgálatunk kontrolljaként személyes beszélgetések során igyekeztünk meggyőződni a tanulók pályaválasztási motivumainak tudatosságáról. "A motiválás tudatosságán az indítóerők felismerésének világosságát értjük." /Csirszka, 1966./ Így természetesen a motivumok különféle tudatossággal érvényesülnek a pályaválasztásban. Azt megállapíthatjuk viszont, hogy a tudatos állásfoglalás nem minden esetben erősebb és alaposabb, mint a kevésbé tudatos motivációk vonatkozásában.

Az is sokszor előfordul, hogy sokan választanak pályát és munkát homályos indítékok alapján /Csirszka, 1966./ A tisztánlátás érdekében pedig feltétlenül fontos a motivumok tudatossága. "Természetesen maga a tisztánlátás még nem biztosítja a pályaválasztás helyességét, de nagyban növeli annak valószínűségét." /Csirszka, 1966./

Munkánk folyamán mi is próbáltuk meghatározni a vizsgált tanulók pályaválasztási indítékainak összetételét, azok tudatosságát.

A kérdőíves felmérésen túlmenően e kérdésre a megbízható és reális válaszokat egyéni beszélgetésekkel próbáltuk biztosítani. A populációnk közel 10 %-át /76 tanuló/ kérdeztünk meg egyéni beszélgetés során a pályaválasztási motivumairól. A két vizsgálati módszer - írásbeli felméréseken és egyéni beszélgetéseken alapuló - eredményeinek kombinatív értékelése

nagyon jól és részletesen tájékoztat a tanulók pályaindítékairól és főként azok tudatosságának mértékéről. Egy egyszerű motivációs kérdőív nyilván nem ad módot arra, hogy a maga teljességében feltáruljon előttünk a tanulók pályaválasztási motivációs rendszere.

A vizsgálati eredményeink alapján, ha csoportosítani akarjuk a pályaindítókat a tudatosság alapján, akkor többféle csoportot, illetve típust alkothatunk.

Előljárójában bemutatunk néhány jegyzőkönyv részletet a tanulókkal készített explorációs beszélgetések anyagából.

/6.sz. jegyzőkönyv./

B.O. 8. osztályos tanuló /Kiskőrös/

"Ügyvéd szeretnék lenni."

A pályaválasztással mindenkinek szembe kell néznie, csak az egyik embernek hamarabb, a másiknak később. Nagyon nehéz a pályaválasztás, mivel sok-sok tényezőt kell ahhoz figyelembe venni, hogy a pályaválasztás megfelelő legyen. Mindent egybevetve, én úgy érzem, hogy az ügyvédi pálya a legmegfelelőbb a számomra.

Kedvenc olvasmányaim közé tartoznak a bűnügyi regények, különféle jogi eseteket ismertető írások. Különösen érdekelnek a háborús, illetve harci esemé-

nyeket megörökítő történetek tanulmányozása. Rendszeresen olvasom a sajtó büntügyi történetekről szóló írásait. Igen örülök, ha a bűnösök megkapják a méltó büntetésüket. Viszont a nem a legmegfelelőbb ítéletek meghozatala nagyon elszomorít.

A politikai események tanulmányozását is kedvelem, a televízió és a rádió ilyen témájú adásait rendszerint nézem, illetve hallgatom.

Jól tudom, hogy a választott pályám eléréséhez nagyon sokat kell tanulnom, illetve hosszú időre van szükség a tanulmányok befejezéséig. Nagyon szeretném, ha a tervem sikerülne."

/14.sz. jegyzőkönyv./

G.E. 8. osztályos tanuló /Apostag/

"Én régész akarok lenni."

Nagyon régen elhatároztam, hogy régész leszek, már az általános iskola alsó tagozatában. Sokat foglalkozom ezzel a témával, olvasom a különféle leírásokat, amelyek az ásatásokról szólnak. /Pl. Régészet regénye, Elszűllyedt városok, Hettiták regénye./

Az iskolában a történelem és a földrajz tantárgyakat szeretem, mindig ötös osztályzatot volt ezideig e két tárgyból.

Ugy érzem, hogy jó régész lenne belőlem, mivel igen szeretem a régészetet.

Remélem, hogy fel fognak venni az egyetemre."

/22.sz. jegyzőkönyv/

K.I. 8. osztályos tanuló /Kecskemét/

"Én a szerszámkészítő szakmát választom, mivel ezt ismerem legjobban. Nagybátyám szintén szerszámkészítő, igen sok időt szoktam a munkahelyén tölteni. A múlt nyáron elintézte nekem, hogy egy hónapon keresztül ott dolgozzam mellette. Én adtam kézre az anyagot, és a szerszámokat. Jól meg tudtam így figyelni, hogy tulajdonképpen mi is a feladata egy szerszámkészítő szakmunkásnak. A legfőbb tulajdonságának kell lenni a nyugodtságnak és a precizitásnak. Nem dolgoznak ők gyorsan, de annál pontosabban kell elvégezniük minden részfeladatot is. Ugy érzem, hogy éppen ezen tulajdonságon alapján ez a szakma a legmegfelelőbb számomra, mivel nagy türelmem van különféle szerelési munkálatok elvégzéséhez.

Egyébként otthon van egy kis műhelyem, és szinte minden nap ott dolgozgatok. Legutóbb egy zárszerkezetet javítottam meg, egy eltörött rugót cseréltem ki benne. Igen boldog voltam, amikor szüleimnek megmutattam, hogy a hibás ajtózárat megjavítottam.

Azért leszek még én szakmunkás, mert a tanulmányi eredményem közepes, és a közismereti tárgyakat túlzottan nem szeretem, így a gimnáziumi továbbtanulásnak nem örülnék.

Ha szerszámkészítő akarok lenni, akkor szakmunkás-

képző intézetbe kell jelentkeznem. Ha felvesznek, akkor 3 napig elméleti és 3 napig gyakorlati oktatásban részesülök.

A 3 tagozatu képzés esetén a szakmunkásbizonyítvány megszerzése után két év alatt megszerezhető az érettségi is. Ha jól megy a tanulás, akkor én is középiskolai végzettséget szeretnék szerezni.

Én csak a vasas szakmákban tudom elképzelni az életemet, ezen belül különösen tetszik a szerszámkészítő szakma."

A fentiekben közölt tanulói válaszok egy-egy típusát adják a tanulók pályaválasztási indítékainak, azok tudatossági fokának.

Vizsgálati anyagunk alapján /76 fő/ a pályaválasztási motívumok tudatossági foka az orientáció szintjén a következő:

28.sz. táblázat

A pályaaorientáció motívumainak tudatossága

tudatosság foka	%
nagy	24
közepes	55
gyenge	21
Összesen:	100 %

Nagy tudatossággal készül K.I. szerszámkészítőnek. Megítélésünk szerint a legmegfelelőbb pályaválasztási motivumokkal ő rendelkezik, és az a véleményünk, hogy az ő pályaválasztása a három idézett tanuló közül a legelfogadhatóbb minden vonatkozásban.

Különösen fontosnak tartjuk a pálya motivumai közül a szakmában való cselekvő részvételt, ami mindenféle egyéb indítéknál és hatótényezőnél lényegesebb. Továbbá az is pozitív K.I. részéről, hogy nagyon tájékozott a szakmunkások képzési lehetőségeivel, valamint az Unismerete is igen jónak mondható.

Közepes tudatossági fokon áll a pályaválasztás tekintetében B.O., aki Ügyvéd szeretne lenni. Az érdeklődés e vonatkozásban jónak mondható, de a pálya jellegeből fakadóan gyakorlati részvételről szó sem lehet. Nyilván ő nem annyira tudatos indítékok alapján választ, mint az előző tanuló.

Gyenge a motiváció tudatossága G.E. régésznek készülő tanulóánál. "Azért szeretne lenni, mert szereti a régészetet." Itt főként a szülők kívánsága került előtérbe, ezért a tanulóánál a pályaindítékok nem nagyon tudatosak, tulajdonképpen azt sem tudja, hogy az általa választott pályán dolgozó személy mit is dolgozik.

A tanulók pályaválasztási motivumainak tudatossági foka a fenti három tipushoz minden esetben besorolható, természetesen egy alaposabb vizsgálat során többféle csoportot is regisztrálhatnánk.

2. A pályorientációt segítő és gátló tényezők

A pályaválasztási motívumok vizsgálata után fontosnak tartottuk a tanulói pályaválasztást segítő és gátló tényezők elemzését. Ehhez hetedik osztályos tanulók kérdőíves vizsgálata alapján gyűjtöttünk anyagot az eredeti 10 %-os mintánk teljes szélességében. /800 fő./

A segítő és gátló tényezők empirikus gyakorisági rangsora a következő:

29.sz. táblázat

A tanulók pályaválasztását segítő tényezők

Sorsz.	a pályaválasztást segítő tényezők	%
1.	egészségileg megfelelő vagyok a pályára	58,8
2.	szüleim, ismerőseim segítenek	39,7
3.	családom anyagi helyzete megfelelő	37,8
4.	jól ismerem a választott pályát	29,4
5.	jó a tanulmányi eredményem	26,3
6.	közel esik a választott iskola	12,4
7.	könnyen be tudok jutni az iskolába	7,8
8.	kapok kollégiumi elhelyezést	2,9

A serdülő tanulók^a pályaválasztásukat segítő tényezőket rangsorolták, amely szerint a választott pályára való egészségügyi alkalmasságukat, valamint a szülői támogatást tartják legnagyobb segítségnek. Továbbá meg kell említenünk, hogy a családok anyagi helyzetét jónak tartják a megye általános iskolás tanulói

és a választott pályának az ismeretét is sokan /29,4%/ segítő tényezőként könyvelik el.

30.sz. táblázat

A tanulók pályaválasztását gátló tényezők

Sorsz.	a pályaválasztást gátló tényezők	%
1.	gyenge a tanulmányi eredményem	39,5
2.	távol esik a választott iskola	32,2
3.	nem ismerem a képességeimet	26,1
4.	nehéz bekerülnöm a választott iskolába	23,0
5.	nem kapok kollégiumi elhelyezést	13,3
6.	családom anyagi helyzete nem megfelelő	6,0
7.	rossz az egészségi állapotom	2,8
8.	nem kapok segítséget a bejutáshoz	2,1

A tanulók többsége nagyon reálisan a gátló tényezők között a gyenge tanulmányi eredményt tartja pályaválasztási szempontból a legnegatívabbnak, valamint a választott iskolák és a lakhelyek közötti nagy távolságot. Ezen kívül gátló tényező az is, hogy a tanulók jelentős hányada nem ismeri saját képességét, továbbá sokan úgy itélik meg a helyzetüket, hogy nehéz bekerülniük az általuk választott iskolába.

A tanulók pályaválasztását befolyásoló tényezők /gátló és segítő/ összesítése után nézzük meg részleteiben és összefüggésében e kérdéskört.

A tanulói pályaválasztásokat segítő és gátló tényezők nemenkénti megoszlását vizsgálva több ponton eltérést, máshol pedig hasonlóságot figyelhetünk meg a két nembeliek között. Első látásra azt észleljük, hogy a fiúk és a lányok pályaválasztását elősegítő tényezők több ponton eltérnek, komoly eltérések tapasztalhatók e területen, ugyanakkor a gátló tényezők azonos sorrendben szerepelnek mindkét nemükénél.

E jelenséget igen érdekesnek tartjuk, amelynek több oka lehet. A gátló tényezők megítélése mind a fiuknál, mind a lányoknál realisabb, esetleg a gátló tényezők azonos mértékben fejtik ki hatásukat.

A segítő tényezőkénél a fiúk a rátermettséget /cél. megfelelés, jól ismerem a választott pályát/ hangsúlyozzák, míg a lányok inkább a külső segítséget tartják a legfontosabbnak. Szerintünk a lányok lényegében jóval passzívabbak a pályaválasztásukat illetően. /"Szüleim anyagi helyzete megfelelő", "szüleim segítenek a pályaválasztásomban."/

A fiúk többsége hivatkozik a jó tanulmányi eredményére a segítő tényezők vizsgálatánál, ugyanakkor a lányok a jobb tanulók összességében. /ez azt bizonyítja, hogy a lányok szerényebbek a fiuknál, mérsékeltebben ítélik meg képességeiket./ A fiutalulók sokkal elbizakodottabbak a lányoknál, mivel "a könnyen be tudok jutni" motívum lényeges eltérést mutat nemenként.

A kollégiumi elhelyezés mint segítő tényező a

fiuknál és a leányoknál az utolsó helyen szerepel. Ez azért fordul elő, mert a tanulók nagy része túlzottan idegenkedik a kollégiumtól, másrészt a megye kollégiumi férőhelyeinek száma ma még erősen korlátozott.

A pályaválasztást gátló tényezők esetében az azonos előfordulási sorrend folytán csak intenzitásbeli különbségekről tudunk beszélni a nemenkénti relációban előforduló pályaválasztási hatótényezők között.

A tanulók nagy része a gyenge tanulmányi eredményt jelöli meg gátló tényezőként, és éppen ez az érdekes, hogy nem a leggyengébb képességűek, hanem a jó tanulók bizonytalanok a tanulmányi eredményük megítélésében, ők nem tudják, hogy tanulmányi eredményük elegendő-e a felvételhez.

A segítő tényezők tehát a tanulók megítélése alapján nemenként nagyon eltérő képet mutat, a gátló tényezők viszont azonos mértékben fordulnak elő.

A következőkben vizsgálatunk tárgyát képezte a pályaválasztást segítő és gátló tényezők tanulók lakhelye szerinti elemzése.

A városi tanulók a családjuk anyagi helyzetét tartják elsősorban megfelelőnek a pályaválasztást segítő momentumok között, míg az egyéb lakhelyeken élő tanulók az egészségi megfelelést tették első helyre. A második helyen egységesen a szülői segítség szerepel.

A gátló tényezők vonatkozásában a falusi és főleg a tanyai tanulók esetében a különböző iskoláktól való nagy távolság a domináns, a városi, város környéki tanulók viszont többféle negatív hatótényezőt jelöltek meg, viszont nincs olyan kiugró nehézség, mint a vidéki tanulóknál.

A pályaválasztási hatótényezőket /segítő - gátló/ elemeztük az egy gyermekes és a hat gyermekes családok vonatkozásában is.

A segítő tényező az egygyermekes családokból származó tanulóknál a család kedvező anyagi helyzete, ugyanakkor a sokgyermekesek esetében éppen a kedvezőtlen anyagi helyzet a legfőbb gátló tényező. Ez lényegében evidens, de a többgyermekes családok fiái és leányai a "jól ismerem a választott pályát" nagyon magas számban jelölték, míg az "egykék" utolsó előtti helyen. Ez éppen azt bizonyítja, hogy a több testvér esetén a tanulók pályaválasztása sokkal realisabb, mint akinek nincsen testvére. /nyilván a testvér hatása jelentős./

Összefoglalva a pályaválasztást segítő és gátló tényezőket megállapíthatjuk, hogy a tanulók nagyon sokrétűen ítélik meg a saját választásukat pozitív és negatív módon ért hatásokat illetően. Míg nemenként csak a segítő tényezők között van eltérés, és a gátló tényezők azonos mértékben fordulnak elő, addig lakhelyenként és a családi összetétel alapján lényeges különbségek vannak a segítő és gátló

tényezők szerint is.

3. A pályaválasztási elképzelések véleményezése

Munkánk folyamán megkérdeztük a tanulóktól, hogy édesapjuk, édesanyjuk, osztályfőnökük és barátuk hogyan vélekedik a pályaválasztásukról.

31.sz. táblázat

A tanulói pályaválasztások véleményezése

	csak 5 helyes- akarja	6 helyes- li	nem tö- rődik vele	nem tud róla	ellenzi	nem vá- laszolt
apa	2,-	66,2	7,0	5,2	2,1	17,5
anya	4,5	77,6	0,2	-	0,4	17,3
osztf.	0,5	52,6	3,1	19,3	1,4	23,1
barát	0,5	65,0	9,2	7,8	1,4	16,1

E kérdéskör tárgyalását azért tartjuk fontosnak, mivel a tanulók pályaválasztása minden esetben egy bizonyos közegben érvényesül, realizálódik és éppen e közeg legjelentősebb képviselőinek véleményét mértük fel.

Másrészt a pályaválasztás egy hosszantartó folyamatnak a kezdőpontja, és éppen ezért érdekes, hogy mennyire ismert a gyermek elképzelése a szülők, az osztályfőnök és a barát előtt.

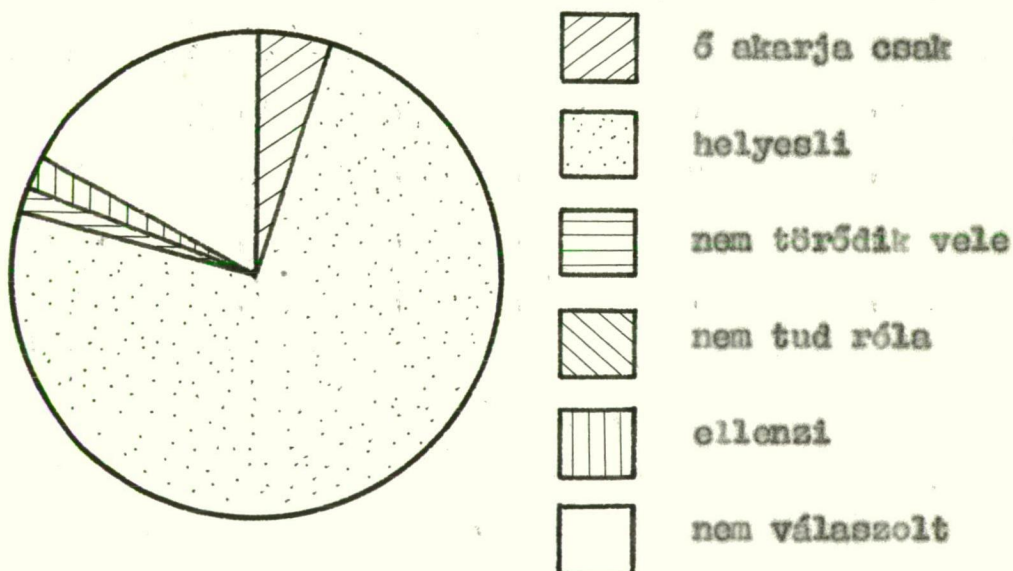
Természetesen a tanulók által adott válaszok nem minden esetben felelnek meg teljesen a valóságnak, nem egészen reális a válaszuk, mivel saját megítélésük alapján válaszoltak a külső személyek véleményéről. Ennek

ellenére mindez nagyon lényeges jelzés számunkra a serdülők pályaválasztási problémáiról.

A táblázatunkból kiderül, hogy az anyák tudnak legtöbbet gyermekük pályaválasztásáról, szinte alig fordul elő, hogy ne törődjenek, vagy elleneznék gyermekük pályaválasztását.

1.sz. ábra

Az anyák véleménye gyermekük pályaválasztásáról

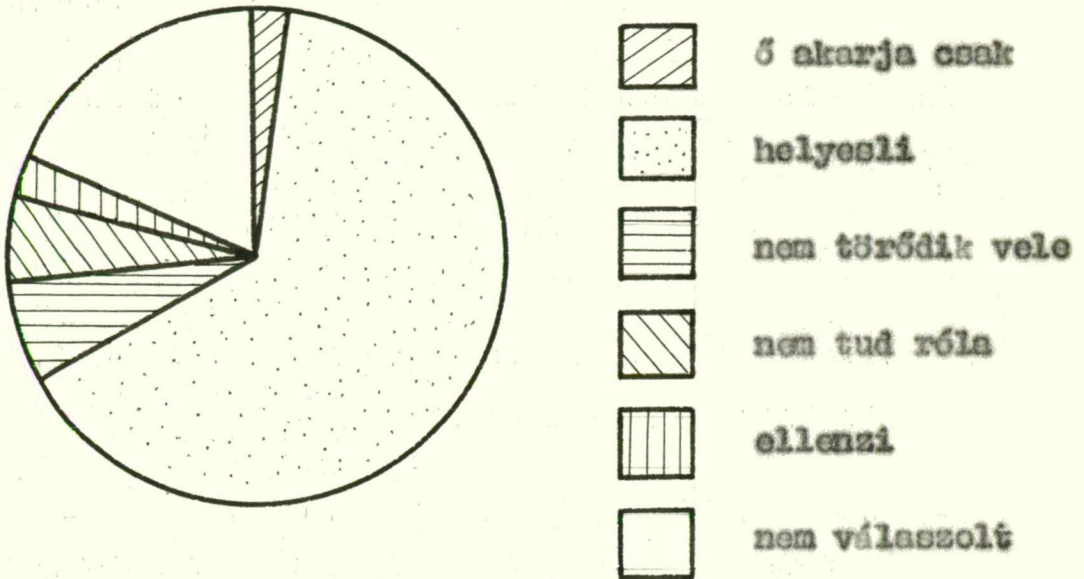

Ugyanakkor az apák megítélése és véleménye a gyermekük továbbtanulásáról már több tekintetben passzívabb képet mutat az anyák véleményénél, szerepénél, mivel mintegy az apák 7 %-a nem törődik a fia, illetve leánya pályaválasztásával, és több mint 5 %-a nem is tud a tanulói elképzelésekről.

Természetesen a "csak ő akarja" választ is az apák feleannyian adták, mint az anyák, mivel ők feltehetőleg kevesebb időt töltenek, illetve kevésbé törődnek a gyermekek ilyen irányú problémáival.

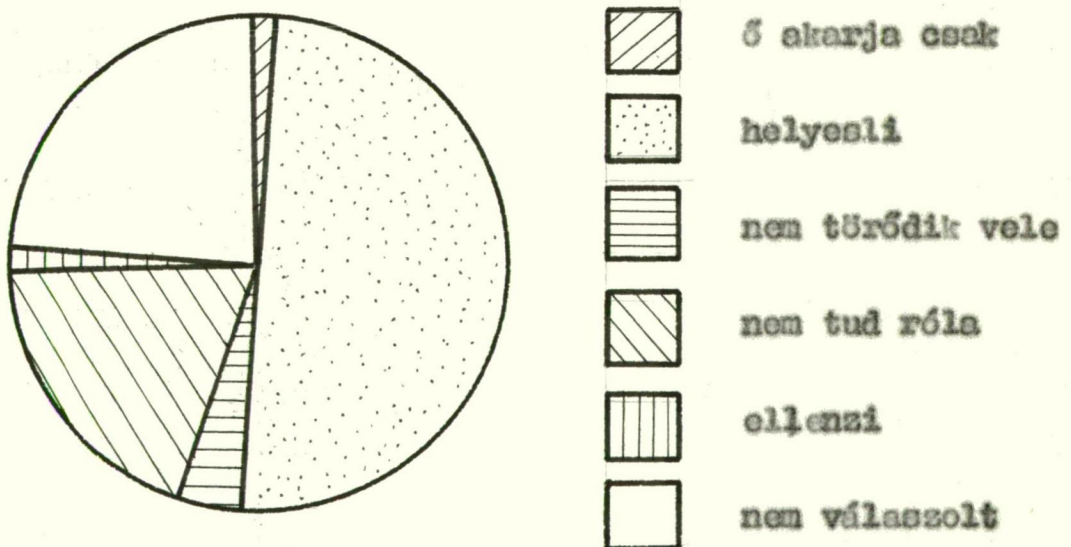
2.sz. ábra

Az apák véleménye gyermekük pályaválasztásáról

3.sz. ábra

Az osztályfőnökök véleménye a tanulók pályaválasztásáról

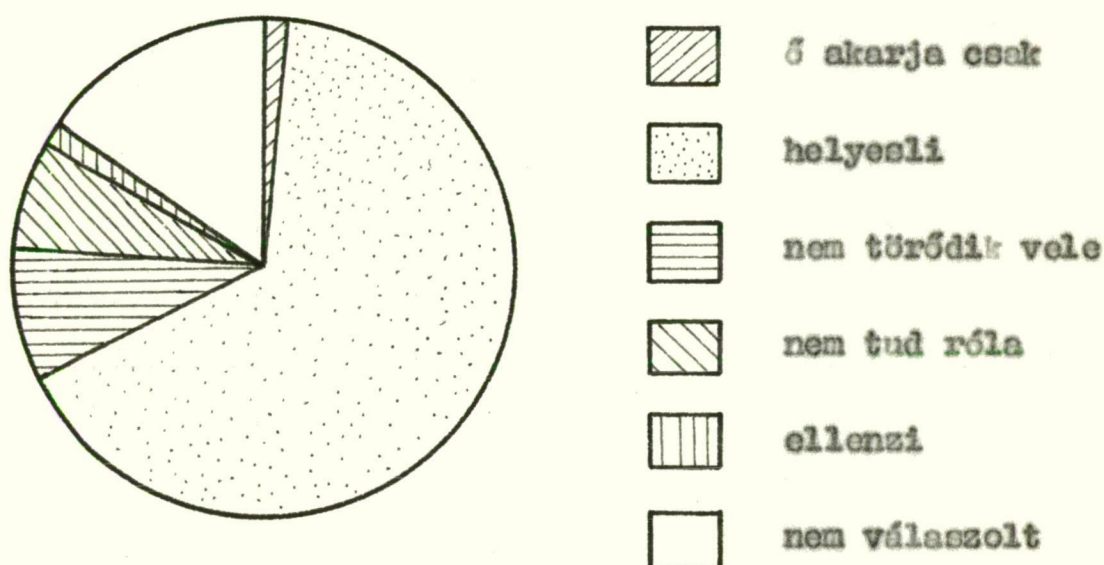

A fiatalok szerint az osztályfőnökök fele helyesli a tanulók pályaválasztását. Ugyanakkor minden ötödik pályaválasztásról nincs tudomásuk az osztályfőnököknek. Még abban az esetben is nagy szám ez, ha a tanulók választását e vonatkozásban bizonyos mértékig szubjektív vélekedésként értékeljük.

Természetesen az is bizonyítja a tanári passzivitást a pályaválasztási tanácsadásban, hogy minden negyedik tanuló nem is nyilatkozott az osztályfőnöke véleményéről, hogy hogyan itéli meg saját választását.

4.sz. ábra

A barátok véleménye a tanulók pályaválasztásáról

A barátok sokkal többet tudnak egymás pályaválasztási, továbbtanulási elképzeléseiről, mint amit az osztályfőnök ismer a tanulók szándékáról. Ugyanakkor a barátok azok, akik a legkevésbé törődnek egymás választásával. Ez lényegében bizonyos fókig fejlődéslélektanilag magyarázható. Másrészt a pályaválasztás nagyonis személyes ügy. Így az azonos korúak társaik pályaválasztási problémáiról keveset tudnak, mivel ilyen irányban nemigen nyilatkoznak, mert az elképzelések esetleges meggyűlöltése nagy szék-

gyen e korban. Megítélésünk szerint tehát az orientáció időszakában a barátok széleskörűen informálódnak a pályaválasztásokról, de nagyon felszínesen.

A tanulók közvetlen környezetének véleménye a tanulói pályaválasztásról igen hasznos és tanulságos eredményt prezentál, mivel az egyes személyek különböző módon és eltérő intenzitással itélik meg a gyermekek elképzelését.

Összességében elmondhatjuk, hogy az anyák ismerik legjobban a tanulók választását, míg az apák a pályaválasztásban lényegesen kisebb szerepet játszanak az anyáknál. Az osztályfőnökök tudnak legkevésbé a tanulóik továbbtanulási szándékairól, ugyanakkor a barátok egymás közötti pályaválasztási tájékozottsága széleskörű, de felszínes.

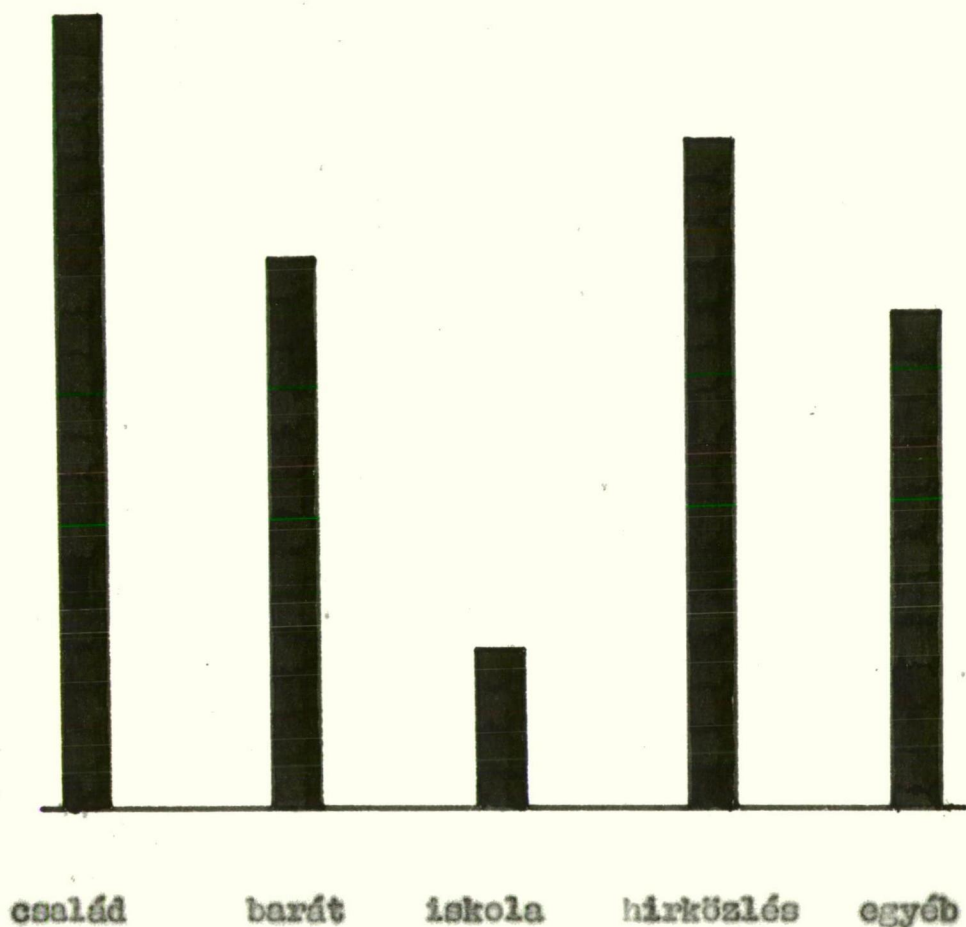
Az osztályfőnökök tájékoztatlansága abból ered, hogy eddig a tanulókkal általában keveset foglalkoztak olyan kérdésekben, ami nem az oktatással kapcsolatos. A jövő célkitűzése a széles alapokon nyugvó általános és speciális nevelési feladatok megoldása /Az állami oktatás helyzete. . ,1972/, amelynek során feltehetőleg a pályaaorientálás is egyre nagyobb szerepet kap.

4. A pályaaorientációra ható tényezők

Munkánk során a tanulókkal kérdőívet töltettünk ki, amelyben választ kértünk a pályaválasztásukra ható tényezők előfordulási gyakoriságáról és azok rangsoráról.

1.sz. grafikon

A tanulók pályaválasztására ható tényezők rangsorolása

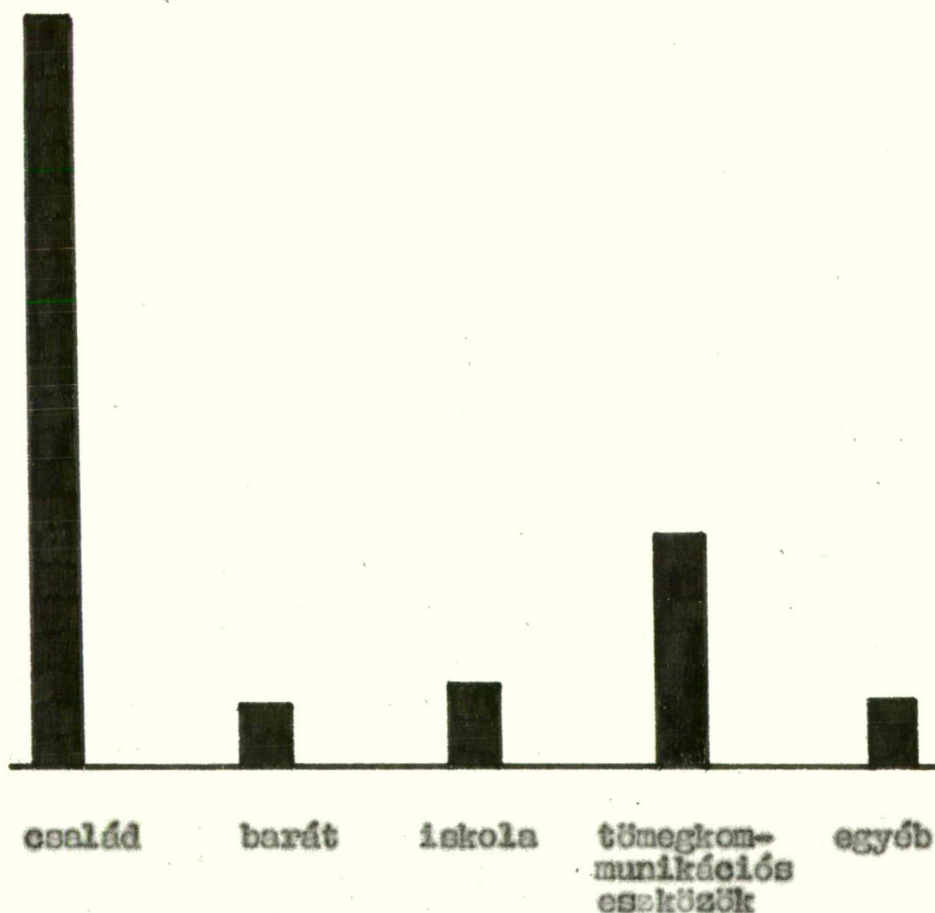
A tanulók változatos formában válaszoltak kérdéseinkre. A grafikonok szemléletesen ábrázolják a tanulók elképzeléseit a pályaválasztásukra ható tényezőkről.

A család primátusa mind a hatótényezők együttes vizsgálatánál, mind pedig az elsődleges helyen jelölt tényezők között nyilvánvaló. /Természetesen a családon

belül is a szülői hatás a legerősebb, leglényegesebb, csak ez után következnek: testvérek, különböző rokonok./ Talán a felnőtt testvéreknek még a szülőket is meghaladó szerepük van a fiatalok pályaeorientációjának formálásában, viszont a hasonló korúak hatása már lényegesen gyengébb.

2.sz. grafikon

Az első helyen jelölt pályaválasztásra ható tényezők

A serdülő korban a gyermek érzelmileg még nagyon kötődik a legszűkebb környezethez, a családhoz. /Kelenen, 1968./ A pubertás az a kor, amelyben megindulnak azok a folyamatok, melyek lényegében ezt a

kört kiterjesztik, minőségileg átalakítják, amikor a tanulói személyiség társadalmi irányultsága igazán átalakul. /Prihoda, 1960./ A pályaaorientációs időszak viszont e hosszantartó folyamat kezdetén található, és ennél fogva nagyon speciális feladatok megoldását teszi szükségessé.

A tanulók válaszai alapján a családi hatás az első helyen szerepel. /lásd: 1. és 2.sz. grafikont/, ugyanakkor utolsó helyen a tanulók nagyon kis hányada jelölte a családot, mint pályaválasztási hatótényezőt.

Elemztük a barátok egymás pályaválasztására gyakorolt hatását is, amelyet egy korábbi hasonló munkánkkal eredményesen össze tudunk hasonlítani. /Zakar, 1970./ Meg kell mondanunk, hogy a barát hatása e megközelítés alapján sem túlzottan erős, bár a korábbi időszakhoz képest növekvő tendenciát mutat. A tanulók a vizsgálat folyamán a barátot jelölték legkevesebben első helyre. /lásd: 2.sz. grafikon/, /Kovács, 1969./, talán a közép-ső hely a legnépesebb e vonatkozásban.

Nagyon összetett kérdés a serdülőkorú barát pályaválasztási hatásának elemzése, de általánosan az a véleményünk, hogy a baráti kör pályaválasztási szempontból e korban csak egy keret, és ennek a tartalma meg lehetően hiányos, illetve spontán. Éppen ezek a baráti hatások óriási lehetőséget rejtenek magukban az egyéb pozitív beavatkozási formák mellett, amelyeket

feltétlenül ki kell használni - megfelelő elméleti megalapozás, illetve gyakorlati kipróbálás után - a tanulók pályaválasztási előkészítésének minél eredményesebb megvalósításához.

A tömegkommunikációs eszközök problémakörét vizsgálva elsősorban annak jelentőségét és méginkább óriási lehetőségeit kell megemlítenünk. Komoly eredmények vannak e területen, különös tekintettel a közelmúlt időszakára, mivel úrvendetesen megnőtt a hírközlés szerepe a pályaválasztási tanácsadásban /gondolunk itt a rendszeres pályaválasztási rádió és TV műsorokra, továbbá a sajtó is nagy jelentőséget tulajdonít e témának/, és egyre tudatosabb, tervszerűbb a lehetőségek széleskörű kihasználása.

A tömegkommunikáció hatását talán a családi hatással kapcsolhatjuk össze leginkább, mivel a tanulókat a hírközlési eszközökön keresztül a különböző információk a családon belül érik /kivéve az iskolatelevíziót./

Az a véleményünk, hogy a tömegkommunikációs eszközöknek nagy hatása van a tanulók pályaválasztására még akkor is, ha a fentiekben a lehetőségek maradéktalan kihasználásának elégtelenségéről is beszéltünk. A vizsgált személyeknél különösen az audiovizuális /TV, mozi/ eszközöknek van döntő szerepük.

A tömegkommunikáció pályaválasztási feladata elsősorban az, hogy több lehetőséget teremtsen a pályaválasztás minden területének a propagálására, a peda-

gógusok, szülők és tanulók feladata viszont az, hogy ezekkel a hírközlés által biztosított információkkal, tájékoztatókkal mindig a konkrét személyre és adott szituációra vonatkoztatva megfelelő módon tevékenykedjenek, eredményesen használják fel azokat.

A tanulók a családon kívül leghosszabb időt az iskolában töltöttek el. Így természetesen azt várnánk, hogy pályaválasztási szempontból is a szülői ház után az iskola jelentse leg többet a tanulók számára. Sajnos, ez korántsem így van, az iskola ma még viszonylag kis szerepet játszik a tanulói pályaválasztásban. /Rókusfalvy, 1969./ Viszont nagy pozitívumról számolhatunk be az elmúlt évek ezirányú tevékenységének tapasztalataival kapcsolatban, mivel a tervszerű iskolai pályaválasztási tanácsadás új lendületet kapott, és sokan azon munkálkodnak, hogy az oktatás és nevelés szerves részévé váljék a pályaválasztási tanácsadás.

A felmérésben résztvevő tanulóknak mindössze 5,8 %-a jelölte meg az iskolát első helyre, mint pályaválasztási hatótényezőt. Majd a második, harmadik, és negyedik helyen egyre növekvő százaléokban.

Igy az előnk társuló kép egy egészen alacsonyról induló, fokozatosan növekvő tendenciát mutató görbe, pontosan az ellenkezője annak, mint amit a család relációjában észleltünk.

A tanulók "fenntartása" az iskolával szemben arra enged következtetni, hogy bizonyos mértékig nem valószínű a vizsgálati eredményünk. /Az egyéni beszélge-

tések alapján mérsékeltebb eredményeket tételezhetünk fel./

A regisztrált pozitív eredmények ellenére az iskolák pályaválasztási tevékenységének a színvonalát nagy mértékben javítani kell, /Az állami oktatás helyzete . . ,1972/, mivel csak az iskola vállalkozhat e nagyjelentőségű munka megszervezésére és irányítására, és ez napjainkban még nem mindenütt megnyugtatóan megoldott tény.

Az iskolai pályaválasztási munka terén nagy eredményekről nem beszélhetünk, ezt lényegében jól viszonyítja vizsgálatunk is, annál inkább beszélnünk kell tervekről és feladatokról, amelyek egyes részleteinek leírása külön tanulmány terjedelmét igényelné.

A vizsgálatunk alapján az egyéb tényezők pályaválasztási hatása túlzottan nem jelentős, különösen első helyen szerepel kis számban a tanulók válasza alapján. A különleges hatás viszonylag ritka, de előfordulása esetén rendszerint jelentős.

5. A pályaválasztást kialakító élmények

A vizsgálatunk folyamán megkérdeztük a tanulóktól, hogy milyen élmény hatására határozták el, hogy az általuk megjelölt pályát választják.

A válaszok terjedelme és minősége meglehetősen széles skálán mozgott, mivel a tanulók szabadon fogalmazva, kötetlenül írták le gondolataikat.

A kapott feleletekből kitűnik, hogy e korban az olvasás nincs túl nagy hatással a pályaválasztásra. Talán

eknek magyarázatát abban kereshetjük, hogy a szemléletesebb dolgok sokkal jobban megragadják a serdülőket. Nyilván ez az oka annak is, hogy a TV-nek, mozinak a hatása nagyobb, mint az olvasásé.

32.sz. táblázat

A tanulók pályaválasztását kialakító élmények

A tanulói pályaválasztásokat kialakító tényezők	%
olvasmány alapján	4,5
audiovizuális információ /TV, rádió, film/	10,2
verbális információ alapján	23,7
közvetlen megfigyelés	21,1
cselekvő részvétel	8,5
általános válasz /pl. mert szeretem/	27,2
Összesen:	100,0 %

Különösen a televízió különböző népszerűsítő tudományos sorozatai a legközkedveltebbek az általános iskolások körében /Zakar, 1970/, és természetesen ezen előadásoknak, beszámolóknak nagy a pályaválasztási vonatkozású hatása is. /sokszor jelentős a negatív, nem a legmegfelelőbb hatás is, pl. egy archaeológiai kisfilm bemutatása után tömeges "régész-jelölttel" találkozunk./

Munkánk alapján megállapíthatjuk, hogy a verbális információ a leggyakoribb a pályaválasztást kialakító élmények között. Ezek közül is főként a közvetlen csa-

ládtagoktól - főként a szülőktől kapott szóbeli tájékoztatás - a legjelentősebb /majd a testvér, rokon és az ismerős hatása, azok elbeszélése zárja e sort./

Ugyanakkor a megkérdezett 800 tanuló közül senki sem mondta, hogy "az iskolában a tanárontól hallottam az építőiparról, és akkor határoztam el, hogy kőműves leszek", amely szintén az iskolai hatás alacsony színvonalát bizonyítja.

A közvetlen megfigyelést jelentősebbnek tartjuk az előbbi élményeknél, hatásoknál. Hiszen a tapasztalat, a közvetlen megfigyelés útján lehet igazából, sokoldaluan megtudni, hogyan is néz ki tulajdonképpen egy pálya, valójában milyen munkatevékenységet folytat az ott dolgozó ember. A közvetlenül tapasztalt és megismert pálya alapján történt elhatározás sokkal stabilabb és minőségileg is különbözik az előzőektől, a verbális információtól és az audiovizuális értesüléstől is.

Éppen ezért nem lehetünk elégedettek azzal, ha csak minden ötödik tanuló dönt a pályaválasztásban közvetlen tapasztalat alapján. Természetesen ezen megfigyelésre és megismerésre nagyobb hangsúlyt kell fordítani minden vonatkozásban, /üzemlátogatások, kirándulások, pályaválasztási kiállítások, stb./, amely szintén elsősorban iskolai feladat.

A pályaválasztás szempontjából a legjobb alkalom a konkrét munkafolyamatban való aktív részvétel. Tanulóink viszonylag kis hányada /8,5 %/ volt abban a

szerencsés helyzetben, hogy effektíve saját maga vett részt a munkában /nyilván, ha egy folyamatot végzett is: rövid ideig, és csak a munka egyik részműveletét, pl. anyagelőkészítést bízták rá./ Nyilván a 14. éves kor előtt igen korlátozott a tanulók munkavégzési lehetősége, de mindenhol a helyi adottságok maximális kihasználása látszik célszerűnek /gondolunk itt főként a termelőmunkában a nyári foglalkoztatottság hasznos megszervezésére./

Szerintünk a nyári munkavállalásokkal a tanulók pályaismeretét feltétlenül bővítjük, valamint magát a munkát ismerik meg a gyermekek, ami e korban a leglényegesebb, és ezen keresztül is pályaválasztási előkészítő munkát végzünk.

Minden negyedik tanuló nem tudta meghatározni azt az élményt, aminek alapján döntött a pályaválasztásáról. Ők adták a "mert szeretem!" általános választ. Sajnos, ezen érzelmi kötődések mögött rejtőző erővonalat nem tudtuk teljes egészében feltárni, csak részleges eredményeink vannak e területen. Ugy tűnik, hogy e tanulóknál a szimpátia mellett nincs még határozottabb élmény, még a passzív ismerkedésen kívül nem jutottak közelebb az elképzelt pályához.

A pályaválasztási elhatározások kialakításában tehát az olvasmányok mint élménynek viszonylag kicsi a hatása, majd az audiovizuális információk jelentősége következik. A legtöbbször előforduló verbális értelmesek megyei szinten a legelterjedtebbek. Ugyanakkor a

közvetlen megfigyelés, nem beszélve a cselekvő részvétetről, a legjelentősebbek, azonban ezen élményformák a tanulóifjúság viszonylag szűk körét befolyásolja a pályaválasztásuk eldöntésében.

6. Az orientáció kialakulásának ideje

A továbbiakban arra kértünk választ, hogy a tanulók mikor határozták el a jelenlegi orientációs elképzelésüket.

E kérdés elemzését fontosnak tartjuk azért is, mivel a pályaválasztás előkészítő szakasza nem különbös, hogy mennyi ideig tart, milyen sűrűn változtatják egymást a különböző tanulói továbbtanulási elképzelések.

33.sz. táblázat

Az orientációs elképzelések kialakulásának ideje

i d ő p o n t	tanuló	%
régén, már kisgyermekkorban	65	8,1
az ált.iskola alsó tagozatában	90	11,3
az ált.iskola felső tagozatában	330	42,2
e tanévben /7. osztályban/	206	25,1
nem válaszolt	109	13,3
Összesen:	800	100,0 %

Köztudott, hogy a tanulók szerint a pályaválasztásuk idejének a meghatározása csak megközelítően reális, mivel pontos és megbízható eredményünk nincsen e vonatkozásban. Különösen a kisgyermekkorai pályaválasztá-

si elhatározások a legvalószínűtlenebbek. /ezen esetekben főként a szülői óhajok és vágyak jelennek meg a tanulók elképzeléseként./

A tanulók többsége /42,2 %-a/ az általános iskola felső tagozatában döntött, hogy melyik pályát választja, ezen belül is az utolsó évek /7. és 8. osztály/ a leglényegesebbek. Elsősorban a fiúk választották a korábbi időszakokban a "jelenlegi" pályájukat, valamint az "e tanévben" kapott válaszok is főként a fiutanolóktól származnak.

A leányok szinte teljes egészében az általános iskola felső tagozatában döntöttek jelenlegi elképzelésük mellett, tehát az általános iskola 5. osztályától a 7. osztályig határozták el a pályaválasztásukat.

A tanulók lakhelyét tekintve a pályaválasztási időpontok úgy alakulnak, hogy teljes egészében a városi fiatalok azok, akik korai időpontban döntöttek a pályaválasztási időszakokat illetően, míg az "e tanévben" válaszok jelentős részét is ők adták. A falusi és a tanyai fiatalok választása főként az általános iskola felső tagozatára esik.

A tanulók elsődleges pályaválasztását figyelembe véve főként a magasan kvalifikált foglalkozásokat választó fiatalok döntenek előbb, mint az egyszerűbb foglalkozásokat választók. Így nyilván a középiskolai, elsősorban a gimnáziumi továbbtanulás dől el korábban, mint a szakmunkásképző intézetekbe való jelentkezés.

A pályaválasztási időpontokról meg kell jegyeznünk, hogy korántsem szabad azokat mereven értelmezni, mivel főként a szülők, s így természetesen a tanulók is, nem pályát választanak először, hanem egy ugynevezett továbbtanulási-szintet állapítanak meg, /időben ez a választás lényegesen előbb történik/, és ez után következik magának a konkrét pályának a kiválasztása.

A pályaválasztási szándékok indítékainak a vizsgálatát összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a serdülő tanulók pályaaorientációjának motivációs bázisa viszonylag szűknek mondható. Felmérésünk eredménye szerint a jellemző motívumok száma négy-öt. Így a pályaválasztási előkészítés szakaszában egyik legalapvetőbb nevelési feladat a tanulói pályaválasztási szándékok motivációs hátterének a kiszélesítése.

A pályaindítékok tudatossági fokát is erősíteni kell az egyszerű mennyiségi növelésen túl, mert a vizsgálati eredményeink szerint a hetedik osztályos tanulók esetében a pályaaorientációs szándékok motívumainak tudatossága tulnyomórészt alacsony szinten áll.

A pályaaorientálást egyénenkénti elbírálás alapján lehet igazán eredményesen végezni. Így minden esetben célszerű felhasználni a pályaválasztást segítő tényezők kedvező hatását, illetve a gátló tényezők hatásának a csökkentése a cél.

Vizsgálatunk szerint a szülők a legtájékozottabbak

a serdülőkorú gyermekek pályaválasztási elképzeléseiről. Ugyanakkor a kutatásaink tanúsága szerint az iskolának /osztályfőnöknek/ gyenge és hiányos információi vannak e területen. Ez is megerősíti egyik korábbi tételünket, miszerint a szülő-iskola kapcsolat megerősítése pályaválasztási szempontból egyre sürgetőbb feladat.

Felmérésünk alapján a serdülő tanulók pályaválasztási tájékozódásának fő formája a verbális információ. Természetesen erősíteni és fejleszteni kell az orientációs informálás más összetevőit is. E területen az elérendő cél pedig a választott pálya /pályák/ cselekvő tevékenységben történő megismerése, természetesen a lehetőségekhez képest az optimális keretek között.

A konkrét méréseink azt bizonyítják, hogy az általános iskolás tanulók több mint kétharmad része a felső tagozatban dönti el az aktuális pályaaorientációs szándékát. Mindez azt bizonyítja, hogy a 7-8. osztály nevelési programjának pályaválasztási komponensei különös jelentőséggel bírnak.

III. A pályaismeret és az önismeret néhány pszichológiai problémája az orientáció időszakában

Munkánk további részében megvizsgáljuk a serdülő tanuló pályaismeretét és önismeretét, illetve elemezzük a tanulókról készült iskolai feljegyzéseket.

Az általános iskolai tanulók csak akkor találnak számukra megfelelő életpályát, ha a döntésükhöz elegendő információval rendelkeznek mind önmagukra, mind a pályákra vonatkozóan.

A pályaválasztási elhatározáshoz szükséges pályaismeret és önismeret viszonylag hosszabb idő alatt alakul ki. Az eredményes pályaválasztási érettségre neveléshez viszont feltétlenül tudomást kell szerezni a tanulók aktuális pályaismeretéről és önismeretéről, különösen fontos ez a pályorientáció időszakában.

1. A serdülő tanulók pályaismerete

A helyes pályaválasztási döntés létrejöttéhez a fiataloknak a különféle pályákról sokoldalú és elmélyült ismeretekkel kell rendelkezniük. /Ritoók Pálné, 1968./ Így a pályaválasztás elé kerülő tanulóknak viszonylag széleskörű elemi pályaismerettel kell rendelkezniük /egyszerű pályafelsorolással./ Tudniuk kell továbbá azt is, hogy milyen munkafeladatok megoldásával és milyen munkatevékenységgel telik el a dolgozó munkaideje, illetve tisztában kell lenniük a választott pályán /vagy pályákon/ dolgozó emberrel szemben támasztott pályakövetelményekkel is. Ezen kívül a választott pályáról tudni kell a helyi el-

helyezkedési lehetőségeket, illetve azt, hogy a teljes értékű szakmai működéshez milyen szakképzettséget szükséges megszerezni. /Rókusfalvy, 1969./

A vizsgálatunkban résztvevő tanulók pályaismeretét a fent említett szempontok alapján mértük fel és elemeztük. Tanulóink elemi pályaismerete az országos átlagnak megfelel, mivel az általuk felsorolt pályák száma 15-26 között van. A vizsgálatunkból kiderül, hogy a fiúk és a lányok elemi pályaismerete azonos, eltérően a hasonló korábbi vizsgálatoktól. /pl. Rókusfalvy, 1966/a/

Tulajdonképpen a pályák egyszerű megnevezése, felsorolása még nem jelent pályaismeretet. /Csizsaka, 1966./, éppen ezért a tanulók pályatevékenység- és pályakövetelményismeretét vizsgáltuk meg.

A tanulók által ismert és leírt pályatevékenységeket a szakirodalom paramétereit alapján csoportosítottuk és dolgoztuk fel. /Rókusfalvy, 1969./

A tanulói válaszok értékelésének szempontjai ezek szerint: 1. a pálya szempontjából valóban lényeges tevékenységformákat tartalmazza és 2. a tevékenységformák felsorolása viszonylag differenciált legyen.

Rókusfalvy pályatevékenység-kategóriáival, amelyet egyben értékelési fokozatnak szánt /Rókusfalvy, 1966/a./ egyetlen ponton nem értünk egyet. Véleményünk szerint nem indokolt a "Több, a szakma lényegét alkotó tevékenységet sorol fel", és "A pályához szervesen hozzátartozó tevékenység-csoportot nevez meg" értékelési kategóriák

bevezetése, hiszen ezek nagyrészt fedik egymást, különösen akkor, ha e kategóriákat az egész értékskálán belül vizsgáljuk.

Ezek szerint a vizsgálatunk alapján felosztásunk és csoportosításunk a tanulók pályatevékenység-ismeretéről az alábbi:

33.sz. táblázat

A tanulók pályatevékenység-ismerete

pályatevékenység	%
a tanuló nem válaszolt	13,4
a pálya lényegétől független tev.enlit	12,6
a válasz szakmai szempontból általános	33,7
a szakma lényegét alkotó egyetlen tevékenységet enlit	28,9
a pályához szervesen hozzátartozó tevékenységcsoportot határoz meg	<u>11,4</u>
Összesen:	100,0 %

Munkánk alapján a tanulók 40 %-ának van csak elfogadható pályaismerete, mivel a többiek vagy nem válaszoltak, vagy lényegtelen és általános válaszokat adtak kérdéseinkre.

E vonatkozásban - ellentétben az elemi pályaismeretekkel - a lányok nagyobb, részletesebb pályaismerettel rendelkeznek, mint a fiuk. Ugyanakkor a fiuk azok, akik a realisabb pályaleírásról tájékoztatnak bennünket, a pályate-

vékenységek lényegesebb elemeit ragadják meg.

A pályaismeret másik mutatója a tanulók pályakövetelmény-ismeretének a szintje. Több szerző nagy jelentőséget tulajdonít, illetve kölcsönösen fontosnak tartja a kérdéskört: a tanulók pályakövetelmény-ismeretének vizsgálatát. /Turcsányi, 1964, Csirszka, 1966, Rókusfalvy, 1965/b, 1966/a, 1967, 1969./ Tulajdonképpen a tanulói pályakövetelmény-ismeretet az önismerettel kapcsolhatjuk egybe, azaz egy pálya megismerése csak a tanuló pályakívánságainak, elképzeléseinek egybevetésével éri el igazi célját. /Rókusfalvy, 1969./ Tehát "a pályafelvilágosítás csak akkor eredményes igazán, ha a tanulóknak megfelelő intenzitású és irányú önkritikai folyamatokat és aktív alkalmazkodási tevékenységet indít el." /Csirszka, 1966./

A tanulók által leírt pályakövetelmények értékelésének szempontjai: a válaszok differenciáltsága; a szakmai lényeg megragadása, "a szakmai lényeg alkalmazása a személyi követelmények megfogalmazásában." /Rókusfalvy, 1969./

A vizsgálati eredményünk is azt bizonyítja, hogy a tanulók többségének /kb 80 %-a/ tájékozottsága a választott pályák követelményét illetően differenciálatlan, hiányos és egyoldalú. E területen sokkal nagyobb nehézségek vannak és jóval több feladat vár megoldásra, mint a pályatevékenységek megismertetése vonatkozásában.

A tanulók pályakövetelmény-ismeretét nemenként vizsgálva szintén nem tapasztalunk nagy különbségeket a fiuk

és leányok között, és főként nem mondható el mindez a leányok javára. /v.ö. Rókusfalvy, 1969./

34.sz. táblázat

A tanulók pályakövetelmény-ismerete

pályakövetelmények	%
a tanuló nem válaszolt	24,2
differenciálatlan, általános válasz	16,3
kevésbé differenciált válasz, az iskolai tevékenységhez tapad	26,4
kevésbé differenciált válasz, de az iskolai tevékenységen túl egyéb elemeket is tartalmaz	19,7
szakmai és személyi szempontból egyaránt differenciált válasz	13,4
Összesen:	100,0 %

A tanulók pályae érdeklődését és pályakövetelmény-ismeretét egybevetve a következőket állapíthatjuk meg: a pályakövetelményeket azok tudták megfelelően meghatározni, akiknek a pályaleírása is differenciált. "A differenciált és adekvát pályaleírás ugyan szükséges, de nem elégséges feltétele a tanulók életkorának megfelelő teljes és pontos pályakövetelmény meghatározásának." /Rókusfalvy, 1966/a/ A pályakövetelmények reális felmérése minőségileg különböző alkalmazási képességet jelent a tanulók számára, amit csak komplex pályaismertetés folyamán lehetséges megoldani. Megállapíthatjuk, hogy a serdülő tanulók pályaismerete hiányos. Ezen hiányosságokat főként a pedagógusoknak kellene pótolni, mégpedig hosszú távon, a módszeres pályaismeret-

fejlesztéssel. /Üzemlátogatások, kirándulások, szakmai gyakorlatok, tapasztalateserék, szakkörök, nyári munkavállalás, stb./

A tanulók pályaismeretének bővítése érdekében az elmúlt időszakban több kiadvány, prospektus és brossura láttott napvilágot, valamint a legkülönbözőbb pályaismertetősi formákat dolgozták ki és alkalmazták a tanulók körében. "Sajnos azonban mindezek a hasznos kezdeményezések nem elegendők arra, hogy a mai tanulóifjúság kellő pályaismeretre tegyen szert." /Rókusfalvy, 1969./

Megítélésünk szerint nem a különféle pályaismertető eszközök mennyiségével van probléma, hanem a pályaismertetések metodikája nem a legmegfelelőbben kidolgozott még.

A hiányosság véleményünk szerint éppen az elméleti tézisek gyakorlati alkalmazhatóságának részletes kipróbálásából, továbbá az egyes pályaismertető eszközök és módszerek nem minden alkalommal a kívánt és rendeltetésszerű alkalmazásából ered.

A közelmúltban életre hívott hazai pályaválasztási tanácsadó hálózaton belül egyre több szakember dolgozik a pályapropaganda területén, és ők minden bizonnyal tevékenyen közreműködnek e kérdéskör hatékony kimunkálásában.

Véleményünk szerint a pályaismertetések előtt alapvető dolog a tanulói igényeket felmérni, és éppen arról kell tájékoztatni őket elsősorban, ami az érdeklődési körükbe beletartozik. /Természetesen a pályapropaganda nagy megértést és körültekintő pedagógiai tapintatot követel./

Vizsgálatunk során a tanulóktól megkérdeztük, hogy

ők mit is szeretnének tulajdonképpen megtudni a választott pályájukról, milyen jellegű pályaismertetéseket vélnék a maguk számára optimálisnak. Módszertani szempontból igen lényegesnek tartjuk ezeket a tanulói igényeket, mivel a pályaválasztási tanácsadás minden tanuló esetében más és más, mindegyik pályaválasztás eltérő. Így a pályaismertetéseknek is különbözőeknek kell lenni, mindig az adott tanulónak kell hogy szóljanak.

A tanulók válaszait - amiről a leendő pályájukkal kapcsolatosan tájékozódni szeretnének - a következő egységekbe csoportosítottuk:

35.sz. táblázat

A tanulói igények a pályaismertetések területén

miről szeretnének tájékoztatást kapni?	%
azokról az eszközökről, amelyekkel a választott pályán dolgoznak	19,7
a pályán előállított javak fő felhasználási területéről	5,-
a választott pálya jövőjéről	36,7
a választott pálya egészségügyi követelményeiről	13,2
azokról a munkatevékenységekről, amelyeket a választott pályán dolgozó személyek végeznek	32,8
a munkavégzés emberi kérdéseiről	11,5
nem válaszolt	17,8

A táblázatunkból kitűnik, hogy a tanulók legnagyobb része aktívan érdeklődik az általa választott pályák iránt,

főként a pálya jövője érdekli őket. Második helyen - nagyon helyesen - a munkatevékenységről szeretnének elsősorban tájékozódni a serdülők. Ugyanakkor a választott pályán előállított javak fő felhasználási területéről, illetve a munka emberi kérdéseiről csak mérsékelten óhajtanak értesülni a végzős tanulók, amit részben életkori sajátosságaikkal magyarázhatunk.

Nemenkénti csoportosításban azt tapasztaljuk, hogy a fiúk elsősorban az eszközök és a munkatevékenységek iránt érdeklődnek, míg a lányok főként a munkavégzés egészségügyi követelményeiről és a munka emberi kapcsolatairól szeretnének tájékoztatást kapni.

E kérdést - fontosságánál fogva - lakhelyenkénti megoszlásban is vizsgáltuk, de lényeges eltérés e vonatkozásban nincsen. /A tanyai és falusi gyermekek a munkaeszközökkel valamivel többen kívánnak foglalkozni, mint városi társaik./

Az elsődlegesen választott pályák vonatkozásában a szakmunkáspályákat választó tanulók esetében főként a munkaeszközök, illetve a munkatevékenységek ismertetése merült fel mint igény /megjegyezzük, hogy e tényezők együttes jelölését többször észleltük./

A magasabb képzettséget kívánó pályákat választók már sokkal összetettebb pályaismertetéseket igényelnek; az eszközök bemutatása és ismertetése nem szerepel kívánságaik között, ugyanakkor minden egyéb pályaismereti összetevő érdekli őket. A munkavégzés emberi kérdéseiről elsősorban

azok a tanulók szeretnének hallani, akik humán jellegű pályák felé irányulnak.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a tanulók nagyon sok pályaismereti komponenst jelöltek meg, amikor megkérdezték tőlük, hogy a választott pályájukkal kapcsolatban miről szeretnének hallani. A fizikai jellegű pályák esetében a munkaeszközök és a munkatevékenységek együttes dominanciájáról számolhatunk be, míg a magasan kvalifikált pályák részéről a tanulási igény sokkal összetettebb és változóbb képet mutat.

A szakirodalomban e kérdéskörre vonatkozóan korábbi eredményeket nem találtunk, így összehasonlítási alapunk e relációban nincsen. Ettől függetlenül a tanulók pályaismeretének javítása érdekében, illetve a tanulói pályaválasztásokkal egyéni módon történő foglalkozások következetes alkalmazása szerint e kérdéskör ezen aspektusból történő alaposabb és módszeresebb vizsgálatát tartjuk célszerűnek.

A serdülő tanulók pályaismeretének problematikáját összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a 7. osztályos általános iskolás tanulók pályaismerete nagyrészt részleges és hiányos. Éppen ezért igen sok tennivaló van még e területen a hiányosságok teljes kiküszöbölésének az eléréséig.

Fejezetünk e részében úgy próbáltuk megközelíteni a pályaismereteket, hogy a tanulókat saját kívánságuk alapján arról tájékoztattuk, amit éppen az általuk választott

pályákról, szakmákról hallanának legszívesebben. Ilyen módon látjuk a legjobban biztosítottak a nagy tömegű pályaismertető propagandaanyag hatékony és eredményes felhasználását.

A tanulói igények ilyen jellegű figyelembevétele a pályák ismertetése során csak az orientációs periódus végén ajánlatos. Mindezt az általános jellegű irányításnak kell megelőznie, mégpedig a mindenkori aktuális pályaválasztási feladatoknak megfelelően. /pl.: alacsony presztízsű szakmákra való irányítás; helyi érdekek és lehetőségek támogatása./

2. Az általános iskolás tanulók ismerete

A serdülő tanulók pályaismeretének vizsgálata után elemezzük a tanulók ismeretét, mivel a helyes pályaválasztáshoz a megfelelő pályaismereten kívül reális ismeretre is szükség van.

A pszichológia az önértékelés és az önmegvalósítás hasznosságát és fontosságát többször bizonyította már, így természetesen ez a pályaválasztás vonatkozásában is érvényes. /Radnai, 1964, Petrikás, 1964, 1969./

"Az ismeret a különböző tevékenységek sorozatában alakul ki. Forrásai: 1./ saját élményvilágunk tudatosítása, 2./ környezetünk, a másik ember magatartásunkra adott reakcióinak tárgyilagosan önvonakoztatott értelmezése, és legfőképpen 3./ az élet valamennyi területén elért - a szó legtagasabb értelmében vett - teljesítményünk reális értékelése." /Rókusfalvy, 1966/b/

A tanulók pályaválasztási felkészülésével összefüggő

Ün ismereti kérdések: /Rókusfalvy, 1966/b/

- egészségi állapot,
- értelmi működés teljesítmény-szintje,
- a különböző tanulmányi és munkatevékenységekben megmutatkozó tulajdonságok,
- az igények színvonala,
- a szakköri tevékenységek kiválasztása.

A tanulók pályaválasztási vonatkozású Ün ismeretének a fenti, Rókusfalvy-féle felosztásával egyetértünk. Talán azt jegyeznénk meg, hogy a tanulók tudományosan meghatározott Ün ismeretének vizsgálatánál alkalmazott kategóriákat különböző mértékben kell figyelembe venni az elemzések során, valamint az egyes Ün ismereti paramétereket továbbí rész-összetevőkre lehet és célszerű is felosztani az értékelések folyamán. /A különböző mérési módszerek kombinatív alkalmazását tartjuk legmegfelelőbbnek a tanulók reális és objektív Ün ismeretének pontos meghatározásához./

Jelen esetben csak egyetlen módon próbáljuk meghatározni a tanulók Ün ismeretét. Munkánk során dolgozatot írtunk egy osztályfőnöki óra keretén belül a vizsgált tanulókkal arról, hogy milyen képességeik és tulajdonságaik alapján alkalmasak vagy alkalmatlanok megítélésük szerint a választott pályára.

Ezen egyszerű módszer kiválasztásával célunk volt bemutatni egy könnyen alkalmazható, viszonylag kis időt és energiát követelő /így természetesen bármely gyakorló pedagógus által gyorsan elvégezhető/ Ün ismeret-vizsgálatot. Ugy véljük, hogy egy felmérés eredményességét a meg-

valósításához szükséges időmennyiség nagysága határozza meg leginkább - éppen ezért kell a leghatékosabb módszereket kiválasztanunk.

Az összegyűjtött anyagunk empirikus elemzése során az alábbi szempontgyűjtemény alakult ki a dolgozatok értékeléséhez, és a vizsgált populációnk relációjában a következő eredményt mutatta felmérésünk.

36.sz. táblázat

A tanulók ismerete

A dolgozatok tartalmi körei	%
külső tulajdonságok	35,1
belső tulajdonságok	41,2
viszonyulások - kapcsolatok	28,3
cselekvések	55,7
érdeklődési körök	37,6

A tanulók válaszaiból láthatjuk, hogy a cselekvések, továbbá a belső tulajdonságok alapján tartják leginkább alkalmasnak magukat arra, hogy a választott pályán tevékenyen dolgozhassanak. Ugyanakkor a különféle viszonyulások és kapcsolatok, valamint a külső tulajdonságok már kisebb szerepet játszanak e vonatkozásban.

Az általános iskolai tanulók által írt ismereti dolgozatokat tipikusan három csoportba oszthatjuk. A vizsgálatunk szerint a serdülő tanulók ismerete a következő:

37.sz. táblázat

A tanulók Önismeretének értékelése

A dolgozatok típusai	%
differentiált	8,5
kevésbé differentiált	47,2
differentiálatlan, általános válasz	44,3
Összesen:	100,0 %

Az általános értékelési szempontok és formai besorolási kategóriák után nézzük meg néhány tanuló dolgozatát, amelyet az Önismeret feltárása, illetve annak megismerése céljából írtunk.

1. G.András, 13 éves tanuló. Lakhelye: Kecskemét.
Pályaválasztási szándéka: gépkocsivezető.

"Én se jó, se rossz tanuló nem vagyok. Nem vagyok egy félénk gyerek, és veszekedni is szoktam néha, ami nem helyes. Ilyen vagyok én!"

2. K.Katalin, 14 éves tanuló. Lakhelye: Kiskőrös.
Pályaválasztási szándéka: egészségügyi szakközépiskola.

"1958-ban születtem Kiskőrösön. Négyéves koromban írtattak be az óvodába. Nagyon szerettem óvodába járni. Több alkalommal kaptam el különféle járványos megbetegedéseket, azóta egészségügyileg érzékenyebb lettem. Eleinte jeles, később gyengébbek voltak a tanulmányi átlagaim. Legkedvesebb tantárgyaim a következők: testnevelés, gyakorlati foglalkozás és történelem. Nagyon szeretem a

pajtásaimat, kivéve néhányat. Szeretem a közösséget és nem szeretem a magányt. Tehát ilyen vagyok."

3. M. Veronika, 14 éves tanuló. Lakhelye: Kalocsa. Pályaválasztási szándéka: színésznő.

"Nagyon nehéz elkezdeni, mivel az embernek önön magáról a legnehezebb írni. De bevezetésül mégis annyit mondanék, hogy nagyon szeretem magam, ennek ellenére kicsire becsülöm személyem. Hogy nagyon szeretem magam, azon azt értem, hogy önző vagyok. Kicsire becsülöm magam, az abból ered, hogy rossz tanuló vagyok. Ha teszem fel, egy jó tanuló szól hozzám, arra nagyon büszke vagyok. Na, még sokat szeretek beszélni, nevetgólni. Nem bírom az olyan embereket, akik mindent komolyan vesznek, mindig morcosak.

Szeretem a vidámságot, és azt, hogy minél több pajtásomat megnevettethetek. Ilyen pályára is készülök, ahogy mondani szokták, komédiásnak. Sokan nem értenek velem egyet, sőt nevelőszüleim és barátaim se minden esetben. Azt mondják, szeleburdi vagyok és meggondolatlanul cselekszem. En, ahogyan magamat ismerem, komolykodó ember sohasem lesz belőlem. Nem érdemes mindenben busulni. Van azért egy pár jó tulajdonságom is. Ha valakit szeretek, azt tiszta szívből teszem. Ez az egész. Ja, most jut eszembe, milyen nagyravágyó vagyok én, de azt hiszem, hogy minden gyereknél így van. A vágyaim ugysem teljeseznek be, hát akkor álmodozom róluk. Még hozzá arról, hogy színész lehessek. Szerintem az gyönyörű pálya. Az ember

beül a színházba és elfelejti minden gondját, baját és mindezt a színészeknek köszönheti. Így röviden és dióhéjban, ez vagyok én."

A fogalmazások bemutatásának sorrendjével a dolgozatok minőségére is kívántunk utalni.

A tanulók írásainak differenciáltsági foka, adatbősége a személyiség érettségi fokának tükörképe, és az életkori sajátosságokon túl az egyéni profil megrajzolásához is biztos támpontot nyújt.

A pedagógusok, osztályfőnökök számára a valós adatok könnyen ellenőrizhetők a fenti módszer alapján, így az önismeret reális érték-szintje könnyen leolvasható a dolgozatok elemzése esetén.

E módszer formai elemzését is szükséges végiggondolnunk. Nem közömbös e korban egy kötetlen fogalmazás hossza, mennyisége sem. A személyiség-érettség szintjére lehet következtetni abból, hogy a tanuló szívesen és részletesen ír-e magáról, vagy pedig egy-két egyszerű mondattal válaszol a feltett kérdésre.

Továbbá jelentős segítség - bár ez is csak formai szempont - az elkészített munka külalakja, amely szintén jellemző a tanulóra.

A tanulók önismereti dolgozatainak elemzése alapján az általánosítható tapasztalataink a következők:

- A gyermekek nagy általánosságban önálló véleménynyel nem rendelkeznek magukról 13-14 éves korban.

- Legjellemzőbb tény, hogy viszonyítási alapot keresnek és sokszor hivatkoznak külső véleményre. Így nyilván

a különböző hatások jellegzetességéből tűszódnak a tanulói elképzelésekben. /Egyes tulajdonságok túlzott fejlesztése olyan veszéllyel jár az egyoldalúságon túl, hogy erősen hangsúlyozza az általános iskolások ismereti szintjének alacsony fokát s befolyásolhatóságát, ami a tudatosság alacsony szintjéből következik./

- Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy a tanulók munkáiból szinte teljesen hiányzik a differenciálás mint jellemzési eszköz, mivel a "jobb", "őszintőbb" jelzők szinte alig találhatók meg. Ez rendkívül leegyszerűsíti, egysikuvá teszi az őnjellemzés lehetőségét, de azt is mutatja, hogy a tanulóknak az idevonatkozó tapasztalatuk, ismeretük nagyon hiányos.

A tanulók pályaismeretének és őn ismeretének vizsgálata után a pályaismeret és őn ismeret egymáshoz való viszonyát, azok fejlesztésének lehetőségeit foglaljuk őssze.

Sem az őn ismeret, sem a pályaismeret fejlesztésnek nincs kidolgozott metodikája még /Rókusfalvy, 1969/, holott ez a későbbi szakképzés, illetve a beválás szempontjából nagyon fontos lenne.

Az őn ismeret fejlesztésének a pályaválasztással kapcsolatos alapvető elve a következő /Rókusfalvy, 1966^b/: az őn ismeret fejlesztésének mindig az egész személyiségre kell irányulnia, amely annyit jelent, hogy egyszerre többirányú feladatot /ismeretbővítés, érzelmi nevelés, akarat nevelés, jellemnevelés, stb./ kell végeznünk.

Az előző alapelvvel megítélésünk szerint nagy vonalakban a pedagógusok többsége tisztában van, csak azokat a

kereteket, illetve realizálási módokat már jóval kevesebben veszik számításba, amelyekkel a fenti célkitűzések megvalósíthatók.

Lényegében minden olyan alkalom egyben ismeret-fejlesztési lehetőség is, amikor bármiféle tanulói teljesítményt mérünk, értékelünk. A különböző beavatkozási lehetőségek számtalan variánst kínálnak fel /pl. a pedagógus v. iskolaorvos hatása a szülőn keresztül, vagy egyéb más hatótényezők igénybevétele, stb./

Az eddigiekből nyilvánvalóan következik, hogy az ismeret-fejlesztést már nagyon korai időszakban el lehet és természetesen el kell kezdeni. Mégpedig azért, hogy egy adott idősakra /10-12 éves korra/ az ismeret megfelelő szintet érjen el, így az általános iskola utolsó éveiben az ismeret pályaválasztási vonatkozásai, összetevői kialakíthatók, formálhatók, nevelhetők legyenek.

Tulajdonképpen mindenféle iskolai pályaválasztási tevékenységnek végső célja az, hogy a tanulóknak "megfelelő szintű pályaismerettel összehangolt ismerete alakuljon ki." /Rókusfalvy, 1966/c/ azon idősakra, amikor az effektív pályaválasztás történik. Természetesen az általános iskola felső tagozatára esik az az időpont, amikor a pályaismeretnek megfelelő ismeret-fejlesztést kell végezni.

3. A tanulókról készült iskolai feljegyzések pályaválasztási elemzése

Az iskolai pályaválasztási előkészítés idején célszerű különféle feljegyzéseket készíteni a tanulókról az eredményes és hatékony pályaeorientálás, pályairányítás

érdekében. Az oktató-nevelő munka egyik kardinális kérdése mindenkor a tanulói személyiség minél alaposabb megismerése.

A helyes alapokon nyugvó személyiségismeret feltétele a nevelésnek, mivel "... a nevelés nem a társadalom valamiféle személytelen funkciója, hanem konkrét emberi tevékenység, amelyben a nevelők és az általuk mozgásba hozott tényezők alakítólag hatnak a növendékekre." /Ágoston, 1970./

A Pályaválasztási Felelősök Kézikönyvében olvasható, hogy "az iskolai munka központi problémája a tanulók megismerése, mivel ahhoz, hogy az oktatás - nevelés programját, menetét kidolgozhassuk, az adott neveltségi, fejlettségi szintet ismerni kell." /Pályaválasztási Felelősök Kézikönyve, 1971./

Ezért a tanulók megismeréséről sohasem szabad egy aktuális állapot figyelembevételét abszolutizálni. Nevelésünk célja, hogy a szocialista társadalmunkba jól beilleszkedő embereket neveljünk. A pályaválasztási tanácsadás tehát igen jelentős a nevelőmunkában, mert a személyiség vált státuszának, megerősítésének irányát és célját, vagyis a tartalmát megadja.

A pedagógiai munka során az eddigieknél sokkal hatékonyabban kell összpontosítani a pályatörekvés irányítására, s a központba állítani azt a célt, hogy minden egyes fiatalnak segítsünk az életpálya megtalálásában. Nevelőmunkánk egyik legfontosabb célkitűzésévé kell tenni az

egyénenkénti megtalált hivatás megfogalmazását. Csak a megfelelő életpálya kiválasztásával tehetjük biztosá és gürdülékennyé a fiatalok társadalomba való beilleszkedését.

A tanulók képességeinek kibontakoztatásához és fejlesztéséhez feltétlenül alap a tanulói személyiség megismerése. A folyamatos megismerés előkészíti a pályaválasztási irányítást is. A tanulók megismerésénél tehát cél minden olyan adat, információ megszerzése, összefoglalása és értelmezése, amely a pályaválasztáshoz és annak megvalósulásához szükséges, illetve elősegíti azt.

A véleményt adó pedagógusnak a tanuló pályaválasztása, pályaalakulása szempontjából megszerezni kell ismereteit a tanulóról, tehát a feljegyzések vezérfonala a választott pálya követelményeinek és lehetőségeinek a pályát választó igényeivel és lehetőségeivel való összevetése kell hogy legyen. A jellemzés az összefoglaló kép megalkotásához szükséges. Így a pedagógusnak rendelkeznie kell mind a tanulók, mind az adott pályák/ra vonatkozó alapos ismeretekkel. Ezek az ismeretek nem állhatnak rendelkezésre az összegzés elkészítésének pillanatában, ha nem előzi meg ezt céltudatos, folyamatos pedagógiai előkészítés.

Mindez azt jelenti, hogy "... szükséges egy olyan megismerési tevékenység a pedagógus részéről, mely a megismerés - változás - megerősítés dinamikus egységének és kölcsönhatásának folyamatában nyilvánul meg."

/Pályaválasztási Felelősök Kézikönyve, 1971./

Ha a nevelésünkkel eredményesen akarunk hatni a tanulói személyiségre, akkor "... a ráhatás eszközeinek, tartalmának és minőségének megválasztásában igazodnunk kell az adott személyiségben már kialakult, meglévő tulajdonságokhoz." /Németh, 1965./ Tehát a hatékony neveléshez elengedhetetlen pszichológiai feltétel a formálni, alakítani kívánt tanulói személyiség minél teljesebb és alaposabb megismerése.

Vizsgálatunk során a felmérésünkben szereplő iskolák dokumentációs anyagát áttanulmányoztuk és elemeztük a tanulókról készült iskolai feljegyzéseket pályaválasztási aspektusból.

Előljáróban meg kell állapítanunk, hogy többféle megfigyelési rendszer van jelenleg érvényben a vizsgált iskolákban, holott utasítás van az egységes megfigyelési, feljegyzési szempontok alkalmazására. /Művelődésügyi Közlöny melléklete, 10091/1967.sz./

Kutatásaink szerint a tanulói feljegyzések minősége nagyon különböző. Az esetek jelentős részében megfelelő színvonalon végzik a pedagógusok a tanulók megfigyelését és megismerését. Ugyanakkor találkozhatunk kevésbé tartalmas, sőt formális feljegyzésekkel is.

Arra nem vállalkozhatunk, hogy az összes tanulói jellemzés-típust elemezzük, mivel ez a munka egy egész dolgozat - esetleg dolgozatok - terjedelmét igényelné. Ezért értekezésünkben csak egy iskola anyagát vizsgáltuk meg, utalva természetesen az egyéb előforduló variánsokra is.

A vizsgált iskola /Kecskemét, Leninváros/ osztályfőnökei által vezetett személyiség-lapok feljegyzéseinek részterületei a következők:

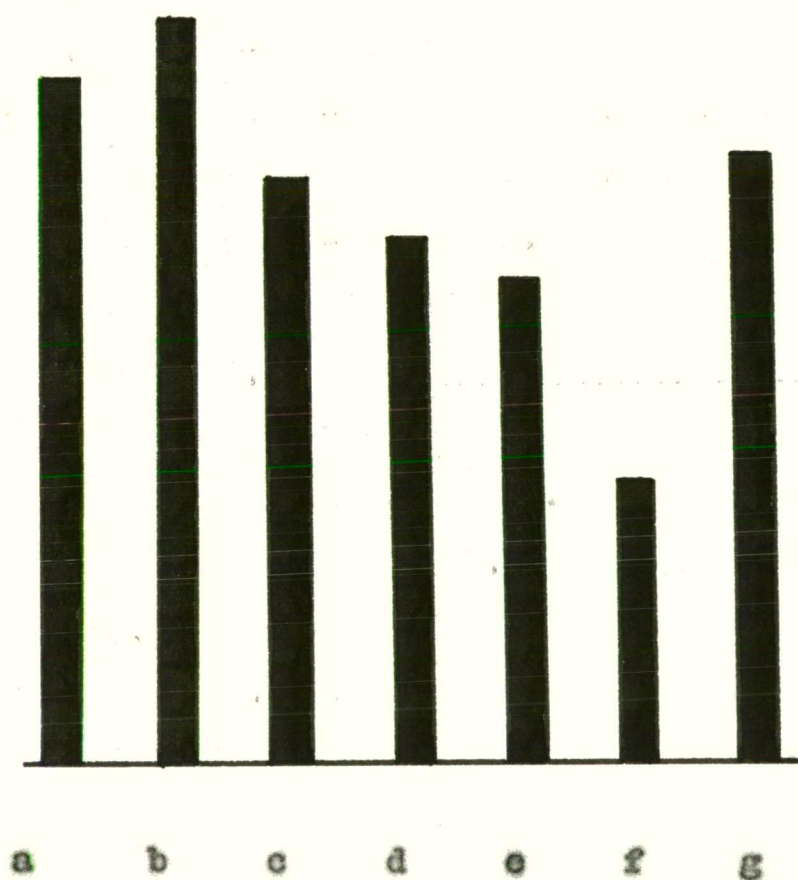
1. Otthoni körülmények
2. Testi - egészségügyi állapot
3. Értelmi működés
4. Érzelmi-akarat tulajdonságok
5. Magatartás - közösséghez való viszony
6. Szorgalom, munkához való viszony
7. Jutalmazás - büntetés.

Az osztályfőnöki feljegyzések elemzése /lásd 3.sz. ábra/ arra utal, hogy az első részterületre nagyon sok ismeretanyagot rögzítettek a pedagógusok, de inkább a konkrét tények említése nélkül. E pont vizsgálatánál egyetlen tanár sem írta azt, hogy milyen pályát javasol a tanulónak, azaz milyen társadalmi helyet ítél meg a gyermek számára. Továbbá nagyon egyetértünk, illetve csak erősíteni tudjuk a szakirodalom eredményét, hogy "... a családlátogatások tapasztalatai az iskolai nevelés folyamatára kevésbé hatásosak." /Pálmai, 1969./ Ez egyrészt abból fakad, hogy az esetek többségében a családlátogatások elmaradnak, viszont ha megtartják azokat, akkor sem dolgozzák fel a legmegfelelőbben a pedagógusok az összegyűjtött tapasztalatokat és talán a látogatások tanulságainak az iskolai munka során való hasznosítása terén jelentkezik a legfőbb hiányosság.

A második és a harmadik részterület megállapításait a pedagógusok a közvetlen iskolai tapasztalatból szerzik. E kérdéskörbe tartozó válaszok meglehetősen szűk-

szavuk, tömörök és rövidke. Mindezek ellenére az ide tartozó feljegyzések tartalmilag jóknak mondhatók rövidségük ellenére is.

3.sz. ábra

A tanulói feljegyzések részterületei:

- a./ Otthoni körülmények
- b./ Testi - egészségügyi állapot
- c./ Értelmi működés
- d./ Érzelmi-akaratí tulajdonságok
- e./ Magatartás - közösséghez való viszony
- f./ Szorgalom - munkához való viszony
- g./ Jutalmazás - büntetés.

Tulajdonképpen e kérdésekre kellene adni az igazi és körültekintő válaszokat, e vonatkozásban szükséges a tanulókat valóban megismerni, hogy a pályaválasztásukhoz megfelelő és hatékony segítséget lehessen nyújtani. Különös szerepet kell tulajdonitanunk az iskolákban a tanulók megfigyeléseinek érzelmi - akarati kérdéseinek, valamint a tanulók közösségi magatartásának, illetve a munkához való viszonyának, sőt azok erkölcsi összetevőinek is.

Éppen ezért nagyon érdekes és jó kezdeményezésnek tartjuk a vizsgált tanulóknál, hogy a tanulók jutalmazását és büntetését is külön számontartják, hiszen ez igen lényeges momentum a tanulói személyiség megismerésében.

Hányoljuk viszont a családon kívüli hatások, hatásrendszerek számbavételét, és azok rögzítését a tanulói személyiség-lapokon. Előző fejezetünkben láthattuk, hogy a család hatása domináns tényező, de nem kizárólagos. Így az egyéb hatótényezők számbavétele nagyon lényeges, mivel sok esetben éppen az okoz igen sok problémát és nehézséget a pályaválasztásban, hogy nem tudunk időben és kellő módon a külső hatásokra megfelelően felkészülni.

A vizsgált iskola tanulói feljegyzéseiről megállapíthatjuk, hogy az írásbeli dokumentációk egyes részterületei pszichológiai szempontból megfelelő logikai összefüggést mutatnak. Ennek ellenére az alkalmazott tartalmi kérdéskörök nem minden esetben képesek átfogó és konkrét személyiségi tulajdonságokat feltárni, mivel az egyes területekről egészen széleskörű, másokról pedig részleges értesüléseink vannak.

Vizsgáلتunk során voltak olyan osztályok is, ahol a tanulók megismerése kizárólag a tanárok emlékezetében őrződött meg, azaz semmiféle írásbeli dokumentáció nem készült e témakörben. Ezek voltak az olyan esetek, amikor a továbbtanulási jelentkezőlapokon alig-alig tudtak összeszedni az osztályfőnökök néhány mondatot tanulói jellemzéseként, ami rendszerint formális és szokásos szövegből állt.

Itt merül fel az általános iskolák által elkészített, és a középiskolák és a szakmunkásképző intézetek részére elküldött továbbtanulási jellemzések használhatóságának a problémája. E jellemzéseknek a gyakorlati hasznossága az esetek jelentős hányadában nem nagy. Nyilván ez két részből tevődik össze: egyrészt ezek a néhány soros írások a tapasztalat alapján /Molnár Árpádné, 1964, Keresztesy, 1968, Bárcziné, 1965./ nem tükrözik megfelelően az adott tanulói személyiséget; de a legjobban elkészített tanulói jellemzést is a fogadó iskolának is figyelembe kell venni ahhoz, hogy az egész munka valójában eredményes legyen.

Elmondhatjuk továbbá, hogy a tanulói feljegyzések lebonyolításának mechanizmusában az a legfőbb hiányosság megítélésünk szerint, hogy év közben semmiféle kapcsolata nincsen a feljegyzéseknek a nevelés folyamatával. Az egyes feljegyzések elszigetelt rész-egységek maradnak, ami nyilván a további munka eredményét nagyban befolyásolja, holott "... a megismerés alkalmával analitikusan és

szintetikusan közeladjunk a tanulók személyiségéhez . . a mozaikszerűséget csak úgy lehet elkerülni, ha az egyes jelentősnek tartott pszichikus folyamatokat, állapotokat, tulajdonságokat kölcsönös összefüggéseikben, a személyiség egységében szemléljük, ha az egyes konkrét cselekedetek, lelki folyamatok és hangulatok mellett és mögött minden esetben keressük a személyiség egészével összefüggő tipikus vonásokat is." /Duró, 1965./

Nagyon lényeges dolognak tartjuk továbbá, hogy "az eredményes megismerő és személyiségformáló pedagógiai tevékenység csak úgy érhető el, ha a gyermek huzamos időn keresztül, ugyanazon nevelő vezetése alatt van." /Pálmai, 1969./

Nyilván csak így ismerheti meg a pedagógus a gyermek közvetlen környezetét, a település jellegét, adottságait, a szülők helyzetét, gondolkodását, értékeit, mert ezek nélkül sokoldalú és reális ismeretei nem lehetnek a tanulóknak. Természetesen ez a tevékenység nem kis fáradsággal jár, és főként akkor lehet igazából eredményes, ha az osztályban tanító valamennyi pedagógus, a nevelőtestület egésze kollektív feladatának, oktató-nevelő munkája szerves részének tekinti a tanulók megismerését. " /Duró, 1965./

A serdülő tanulók megismeréséről elmondhatjuk, hogy a jelenlegi sokféle megfigyelési - megismerési szempontrendszer nagyban nehezíti ezen tevékenység egységesítését.

Jelen esetben nem vállalkozhatunk arra, hogy egy személyiséglap változatot fogalmazzunk meg. Viszont a teljesség igénye nélkül néhány javaslatot tesszünk a serdülő tanulók pályaválasztási aspektusból történő minél alaposabb megismerésének érdekében.

- Általánosan lényeges metodikai szempontnak tartjuk, hogy a tanulókról készült feljegyzések strukturája mindig megfelelő legyen. /Temesi, 1963./ Megítélésünk szerint ez biztosítja legjobban a tanulói személyiség megismerésének változatosságát és sokoldalúságát.

- Továbbá minden esetben pontosan meg kell határozni, hogy ki/k/re és mi/k/re terjedjen ki a vizsgálódás, és azok egységes és pontos dokumentálása szintén nagyon fontos szempont a tanulókról készült feljegyzéseknél.

- A tanulók megismerésére szolgáló eddigi szempontgyűjtemények bizonyos egyoldalúságot mutatnak, és kevésbé szerteágazóak, bár vannak egészen részletes és valóban általánosan komplex személyiség-megismerési formák is. /Pl. JATE Pszichológiai Tanszék által kidolgozott utmutató, Duró, 1965, P.Balogh, 1972./

Megítélésünk szerint célszerűnek tartjuk egy pályaválasztási egységgel kibővíteni az általunk egyébként nagyon jónak tartott megfigyelési rendszert, természetesen megfelelő részletesséssel, mégpedig a pályaelettségre nevelés paraméterei /Rókusfalvy, 1965/b/ alapján: pályaismeret - Önismeret - személyiség, magatartás - pályamotiváció.

Ezt a megfigyelési - megismerési szempontot azért szeretnénk, ha alkalmaznák a pedagógusok, mivel akkor a végzés előtt állók iskolai jellemzése is többsikubb lenne, és a jelentkezőlapokon is találkozhatnánk pályaválasztási vonatkozású megfontolásokkal. /Sajnos, a jelenlegi gyakorlat azt mutatja, hogy legfeljebb a szülők létéről, foglalkozásáról, a tanuló egészségi állapotáról, továbbá a tanulmányi eredményéről, esetleg néhány egyéb tulajdonságáról értesülünk csak./

Mi éppen a pályaválasztási beállítottságok dominációját várnánk el a feljegyzések készítőitől, azaz a tanuló pályaválasztásának megfelelő tartalmi értékelését. /Megjegyezzük, hogy e kérdéskör ma még kidolgozatlan, de ezen belül is vannak egészen feltáratlan területek, pl. a pályaválasztási tanácsadó munkában a személyiség erkölcsi tényezőinek a vizsgálata./

- Az iskolák tanulói személyiséglapjainak az elkészítésénél javasolnánk technikai szempontból egy egységesen bevezetésre kerülő formanyomtatvány alapján elkészített adatlap részletes kidolgozását, aminek a bevezetését nagyban könnyítené, ha a pedagógusok pl. egy aláírással elvégezhetnék a feladatuk nagy részét, így nyilván gyakrabban lenne mód az aktuális személyiség-feltérképezésre. Természetesen bizonyos időközönként /évente pl./ ezeket a keresztmetszeti részeredményeket dokumentálni kellene, és így egységes egészként és hiteles jellemzőként jelenne meg e munka az általános iskola befejezésekor.

- Utolsó kérdésként emlitenénk, de a fontosságát ezzel egyáltalán nem akarjuk csökkenteni, hogy a pedagógusok jelenlegi pedagógiai-pszichológiai felkészültsége nem minden esetben teszi lehetővé a fent említett tevékenység végzését a szó igazi értelmében. A gyakorló pedagógusok különösen a pályalélektan és a pályapedagógia területén járatlanok még. Viszont a hozzá nem értés egyáltalán nem ment fel senkit sem e nagyon lényeges munka végzése alól.

A pedagógusok pályaválasztási ismereteinek bővítése érdekében szervezik a megyei pályaválasztási tanácsadó intézetek a különféle tanfolyamokat és a továbbképzéseket. A tanárképzésben is jelentős kezdeményezések észlelhetők a pedagógusjelöltek pályaválasztási felkészítése területén. /Nagy, 1972, Duró, 1973/ Alapvető előrelépés viszont csak a pályaválasztási tanácsadásnak a pedagógusképző intézmények tanterveibe való bevonásától várható. /Az 1029/1971. /VII.3./ Korm.sz. határozat, 104/1972. MM. sz. végrehajtási utasítása./

Fojezetünkben megállapítottuk, hogy a serdülő tanulók pályaismerete és önismerete eléggé hiányos és egyoldalú. Az általános iskolás tanulók pályatevékenység-ismerete általában megfelelő, a tanulói pályakövetelmény-ismeret viszont nagyrészt differenciálatlan.

A pályaismeret- és önismeret-fejlesztést korai idősorokban kell elkezdeni. Célszerűnek látszik a serdülő tanulók pályaaorientálásakor az egyes pályák általános ismertetésén túl a speciális tanulói igények figyelembevétele is.

Vizsgálataink alapján az általános iskolás tanulók differenciálatlan ismerettel rendelkeznek. Ezért az egyik legfontosabb pedagógiai feladat az orientáció idején a tanulók megfelelő pályaismerettel összehangolt ismeretének a kialakítása.

Vizsgálataink során megállapítottuk, hogy a tanulókról készült iskolai feljegyzések csak közvetve tartalmaznak pályaválasztási összetevőket. Véleményünk szerint az orientáció szintjén a pályaválasztási érettségre nevelés paraméterei alapján kellene az iskolai feljegyzéseket elkészíteni a megfelelő pályaválasztási előkészítés érdekében.

Összefoglalás

A serdülő tanulók pályaeorientációjának pedagógiai, pszichológiai elemzése alapján a kapott vizsgálati eredmények több nevelési feladat megoldására hívják fel a figyelmet.

A mintánkban szereplő tanulók pályaválasztásának nevelésszociológiai vizsgálata során megállapítottuk, hogy a pályaválasztó fiatalok több mint háromnegyed része falun, vagy tanyán él. A település adta lehetőségek mindenkor nagymértékben befolyásolják a tanulók pályaválasztását. A pályaeorientálás nevelési feladata e relációban a helyi lehetőségek és igények bemutatásán túl szükségessé teszi a közgazdaságilag megalapozott, általános tájékoztatást is.

Vizsgálatunk szerint a serdülő tanulók szüleinek mintegy 90 %-a fizikai dolgozó, továbbá csak minden tizedik szülőnek van érettségije vagy felsőfoku végzettsége; a nagy többségük 8 általános iskolai végzettséggel sem rendelkezik. Mindezek az adatok azt mutatják, hogy igen magas a hátrányos helyzetű fiatalok száma, s ez a pályaválasztás területén jelentős mértékben érezteti hatását. A pedagógusok fő feladata a tanulók irányítása a megfelelő pályák felé, illetve kiemelten szükséges foglalkozni a tehetséges munkás - paraszt fiatalok pályaeorientációjának pedagógiai és pszichológiai irányításával.

Munkánk során megállapítottuk, hogy a tanulók 10 %-át csak az egyik szülő neveli. A rendezetlen családi helyzet

negatív hatása természetesen a pályaválasztásban is érezhető. Így a pedagógusoknak figyelemmel kell kísérni a pályaválasztási tanácsadásuk során a gyermek családon belüli nevelési helyzetét is.

A család szerkezete, nagysága egyik meghatározó komponense a fiatalok pályaválasztásának, s ezért fokozottan kell foglalkozni a több-gyermekes családokban élő tanulók pályaválasztásra való felkészítésével. /A vizsgált tanulók 15 %-a sokgyermekes családban él./

Vizsgálatunk során azt tapasztaltuk, hogy az általános iskolai tanulók tanulmányi eredménye a 4. osztálytól kezdve fokozatosan romlik. A legnagyobb érdeklődés a "gyakorlati ismeretek" és az "élővilág" tantárgyak felé irányul, majd a legkevésbé kedvelt tárgyak a "történelem" és az "orosz nyelv."

A tanulók pályaválasztásának előkészítésében minden esetben figyelemmel kell lenni a tanulmányi eredményre, a tanulmányi eredmény változásainak irányára és intenzitására. A pályae érdeklődésnek megfelelő tantárgyakhoz való érzelmi kötődés megléte szintén feltétele a jó pályaválasztásnak.

A pályaválasztást vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a serdülő tanulók esetében határozott pályaeorientációval találkozunk, a tanulók sokféle pálya közül választanak. Mégis szűknek mondható a választott pályák köre, mivel a tanulók többsége az elsődleges választásában néhány közismert pálya, illetve szakma felé orientálódik.

A tanulói másodlagos választások sokkal szélesebbkörűek és egyben homogénebbek is, mint az elsődleges választások. /Megjegyezzük, hogy a tanulók másodlagos választása az orientáció szintjén sokszor csak "munkaválasztás", illetve a továbbtanulás irányának jelzése konkrét pálya megnevezése nélkül./

A vizsgálatunk alapján a szülő és a gyermek pályaelképzelése 17 %-ban nem egyezik meg. Általános tapasztalat, hogy az esetek nagyrésztében a tanulók a szüleiknél realisabban választanak pályát. A fentiekből az a nevelési feladat következik, hogy a tanulói önállóság biztosítása a legfontosabb, de a szülőkkel egybehangzó döntés elérése is nagyon lényeges szempont. Így természetesen a szülőket is elő kell készíteni a pályaválasztásra, nemcsak a tanulókat. A pedagógusoknak elsősorban egymást helyettesítő, illetőleg kiegészítő pályaköröket kell ajánlaniuk mind a tanulók, mind szüleik részére.

A serdülő tanulók pályorientációjának általános irányát vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a gimnáziumok iránt az érdeklődés csökkenő tendenciát mutat. Ennél valamivel kedvezőbb a helyzet néhány tagozatos gimnázium esetében.

Ugyanakkor a szakközépiskola a legkülönbözledebb középfoku iskolatípus jelenleg, mivel átlagosan minden szakközépiskolai férőhelyre 3 tanuló pályázik.

A népgazdasági igényeknek megfelelő szakmunkás pályák 50 %-a iránt kétszeres érdeklődést észleltünk az orientáció időszakában, ugyanakkor azonban a szakmák

jelentős hányada kevésbé vonzó a tanulók számára.

Vizsgálataink azt mutatják, hogy a tanulók és a szülők körében a különféle továbbtanulási lehetőségeket időben /6. osztálytól rendszeresen/ célszerű ismertetni a minél sikeresebb pályaválasztás érdekében. A serdülő tanulók pályaaorientációjának irányításában a közgazdaságilag megalapozott lehetőségeknek megfelelően célszerű a tanulói igényekkel foglalkozni. A tanulók pályaválasztási szándékának realitását természetesen minden esetben csak egyénileg lehet elbírálni.

Felméréseink alapján megvizsgáltuk a tanulók pályaválasztási indítékait is, miszerint az orientációs időszakban a vizsgált tanulóiifjúságnak a két leggyakoribb pályamotívuma: "anyagi biztonságot nyújt", és "sok emberrel lehet foglalkozni."

Megállapítottuk továbbá, hogy 5-6 jellemző motívumon kívül nagyon szétszórtak a tanulói pályaindítékok, vagyis szűk a serdülők motivációs bázisa. A pályaindítékok nemenkénti vizsgálata során a motívumok előfordulási gyakoriságában és intenzitásában észleltünk jelentős eltéréseket. Míg az egyes szociológiai tényezők relációjában a motívumok nem mutattak jellemző összefüggéseket, addig a felmérésünk szerint a tanulói továbbtanulás-irányok szintjei és a pályaindítékok jelentős mértékben kolleráltak.

Vizsgálataink alapján a tanulók pályaválasztási indítékainak a tudatossági foka nagyrészt gyenge vagy közepes szintű.

A pályaaorientálás eredményes elvégzéséhez elsősorban

a pályaválasztási indítékokat kell "feltérképezni"? Az a véleményünk, hogy a megfelelő pályaválasztás alapfeltétele mindenkor egy széleskörű motivációs bázis létrehozása. A motivumok nevelése területén arra kell törekedni, hogy főként az egyéni pályaválasztásoknak megfelelő motivumok erősödjenek és minden esetben a magasabb rendű motivumok kialakítását célszerű szorgalmazni. A motivumok fejlesztésekor különös figyelmet kell fordítani az orientáció időszakában a pályaválasztási indítékok tudatossági fokának növelésére is.

Munkánk során megállapítottuk, hogy a tanulók nagyon sokrétűen és sokféle módon itélik meg a pályaválasztásukat ért hatásokat. Általános tapasztalat, hogy a pedagógusoknak tájékozottaknak kell lenniük a tanulók pályaválasztását segítő és gátló tényezőkről, mivel ezek ismeretének birtokában nyílik mód a pozitív irányú aktív beavatkozás lehetőségére.

A pályaválasztó fiatalok véleménye szerint a közvetlen környezetükben élő személyek közül az édesanyjuk a leg tájékozottabb a pályaválasztási elképzelésükről. Ugyanakkor az édesapák sokkal passzívabb szerepet játszanak e vonatkozásban. Az osztályfőnökök véleményéről minden 4. tanuló nem nyilatkozott, 20 %-ban pedig negatív választ kaptunk e területen. /"Nem tud róla!"/ A barátok viszont tájékozottak egymás elképzeléseiről, de nagyon felszínesen.

A fentiek alapján a megoldásra váró feladatok között

szerepel az apák gyermekük pályaválasztása iránti felelősségének a növelése. Törekedni kell arra, hogy a pedagógusok minden esetben már az orientáció szintjén ismerjék növendékeik pályaelképzelését.

A pályaválasztást kialakító élmények között az olvasmányoknak viszonylag kicsi a jelentősége, ennél viszont sokkal lényegesebb a vonatkozásban az audiovizuális információ. A verbális értesülések a legelterjedtebbek a pályaválasztást alakító élmények sorában. A közvetlen megfigyelés - nem beszélve a cselekvő részvételről - csak nagyon kis mértékben befolyásolja a tanulók pályaválasztási döntését.

E területen a pedagógiai feladat a széleskörű pályaválasztási élmények lehetőségének a biztosítása, illetve egyszerre többféle élmény nyújtása a tanulók részére. Továbbá a pályaaorientálásban jobban kell törekedni a lehetőségekhez képest a közvetlen megfigyelés, illetve a cselekvő részvétel elérésére.

Felméréseink alapján megállapítottuk azt, hogy az általános iskolás tanulók jelentős hányada a felső tagozat idején realizálja az aktuális pályaaorientációs elképzelését.

Mindaz az általános iskola utolsó két évfolyamának pályaválasztási feladatait nevelési szempontból is különös jelentőségűvé teszi.

A tanulók elemi pályaismeretének vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy a megkérdezett gyermekek 15-26 pályát soroltak fel. A serdülő tanulók pályatevékenység-

ismeretének szintje általában elfogadható, a pályakövetelmény-ismeret viszont eléggé differenciálatlan.

Az általános iskolás tanulók pályaismeretének növelése érdekében először egy széleskörű elemi pályaismereti rendszer kell kialakítani, majd a pályaismeretek mélységben történő fejlesztését célszerű elősegíteni az orientáció szintjén. Brechnyesnek látszik továbbá a tanulók pályae érdeklődésének megfelelően az orientáció utolsó időszakában a speciális tanulói tájékozódási igények kielégítése.

Felméréseink alapján a serdülő tanulók általában differenciálatlan ismerettel rendelkeznek. A 12-14 éves gyermekeknek nagyrészt nincsen még önálló véleményük magukról. Ezért az iskolai oktató-nevelő munka egyik legfontosabb feladata a tanulók megfelelő pályaismerettel összehangolt ismeretének a kialakítása.

Munkánk során megállapítottuk, hogy az általános iskolákban jelenleg többféle megfigyelési, megismerési szempontrendszer van érvényben. Az iskolai megfigyelések pályaválasztási összetevőit az esetek nagyrésztében nem tudtuk kimutatni, ami a hiányok pótlását sürgős feladattá teszi. Megítélésünk szerint a pályaválasztási érettségre nevelés paraméterei alapján célszerű a tanulók pályaválasztásának megfigyeléseit elvégezni, mindez a tanulókról készült iskolai feljegyzések gyakorlati használhatóságát nagyban elősegítheti.

Összességében elmondhatjuk, hogy a megvizsgált álta-

lános iskolák pályaválasztást előkészítő tevékenysége nem minden vonatkozásban differenciált és teljeskörű. Véleményünk szerint a pályaaorientálás az esetek többségében viszonylag rövid időre korlátozódik /néhány hónap/, és a pályaválasztásra való felkészítés nem minden tanulóra terjed ki.

A legfőbb pedagógiai feladat az ifjúság részére nyújtott pályaválasztási tanácsadás tervező és következetes elvégzése, mégpedig fiatal korban elkezdett megfelelő előkészítés után közgazdaságilag és szociológiailag megalapozott pályaaorientálás alapján. A két éves orientálás idején arra kell törekedni, hogy a pályaválasztásra való előkészítés minden egyes tanulóra kiterjedjen, és az egyéni módon történő foglalkozások biztosítottak legyenek.

Dolgozatunkat szerény előmunkálatnak tekintjük a téma továbbfejlesztéséhez. A továbbiakban foglalkozni kívánunk az orientációs szakasz személyiség-lélektani tényezőivel, amelyek jelentős szerepet kapnak a pályaválasztási érettségre nevelés folyamatában.

B I B L I O G R Á F I A

- 1./ Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. MSZMP KB. 1972. június 14-15-i ülése. Kossuth, 1972.
- 2./ Az Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet munkatervei. OPTI, kézirat.
- 3./ Az 1029/1971. /VII.3./ Korm.sz. határozat az ifjúság számára nyújtott pályaválasztási tanácsadás továbbfejlesztéséről és ennek 104/1972. /3/ MUM. sz. végrehajtási utasítása, egységes szerkezetbe foglalva.
- 4./ Ágoston György: 1969: Neveléstudomány.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 5./ Ágoston György - Nagy József - Orosz Sándor, 1971: Méréses módszerek a pedagógiában.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 6./ Bakonyi Pál, 1959: A tanulók személyiségének megismerése.
Pedagógiai Szemle 11.sz. /1011-1019 p./
- 7./ P.Balogh Katalin, 1972: Gondolatok az iskolai személyiséglapokról. Egy kísérleti személyiséglap terve.
Magyar Pszichológiai Szemle. 3-4 sz. 574-582.p.
- 8./ Dárcsi Jánosné, 1965: Hat sor egy egész ember!
Köznevelés, 6.sz.
- 9./ Bernáth József, 1970: Pályaválasztási tanácsadás külföldön.
Pályaválasztási tanácsadás, 3. évf.1.sz.
- 10./ Cseh-Szombathy László - Forge Zsuzsa, 1971: A szociológiai felvétel módszerei.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

- 11./ Cséh-Szombathy László - Varga Károly, 1970:
Kutatási módszerek az ifjúságszociológiában.
Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest.
- 12./ Csirszka János, 1965: Legnépszerűbb pályák és leggyakoribb pályaválasztási indítékok.
Psichológiai Tanulmányok 8. kötet. 341-357 p.
Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 13./ Csirszka János, 1961: Budapesti tanulók pályaválasztási indítékai.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 14./ Csirszka János, 1966: Pályalélektan.
Gondolat, Budapest.
- 15./ Baróczy Sándor, 1967: Pályaválasztási indítékok.
Köznevelés, 15-16.sz. 616-620 p.
- 16./ Duró Lajos - Radnai Béla - Kelmen László, 1965:
Fejlődés- és Neveléslélektan Egységes Jegyzet.
Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 17./ Duró Lajos, 1965: Utmutató a tanulók személyiségének a megismeréséhez. /Kézirat/ Szeged.
- 18./ Duró Lajos, 1967: A személyiségnegismerés hivatástudatalakító hatásának vizsgálata.
Magyar Pszichológiai Szemle 4.sz. 513-526 p.
- 19./ Duró Lajos, 1973: Pályaválasztási ismeretek a tudományegyetemi tanárképzésben.
Pályaválasztási tanácsadás, VI.évf. 1.sz. H 42-49.p.
- 20./ Erdész Tiborné - Timár János, 1966:
A családi - társadalmi környezet szerepe a fiatalok továbbtanulásában, pályaválasztásában és az oktatás tervezete.

Tanulmányok a neveléstudomány köréből 79-140 p.

Akadémiai Kiadó, Budapest.

- 21./ Gazsó Ferenc, 1967: Pályaválasztás és pedagógia
Köznevelés, 6.sz. 213-217 p.
- 22./ Gazsó Ferenc, - Pataki Ferenc - Sántha Pál - Várhegyi György, 1970: Pályák vonzásában.
Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest.
- 23./ Gádorné Donáth Blanka - Rókusfalvy Pál, 1967:
Nevelési - és pályaválasztási tanácsadás.
Egységes jegyzet. Kézirat.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 24./ Gegesi Kiss Pál, 1963: A személyiségről.
Magyar Pszichológiai Szemle, 2.sz.
- 25./ Geréb György - Verék István, 1963: Pályaválasztási
indítékok lélektani vizsgálata általános iskolai
tanulóknál.
Szegedi Tanárképző Főiskola Évkönyve, Szeged.
- 26./ Grusz Lászlóné, 1968: A személyiséglapokról.
Köznevelés, 7.sz.
- 27./ Hajtman Béla, 1971: Bevezetés a matematikai statisztikába pszichológusok számára.
Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 28./ Havas Ottóné, 1964: A pályaválasztási tanácsadás néhány pszichológiai problémája.
Pedagógiai Szemle, 11.sz.
- 29./ Havas Ottóné, 1965: Hogyan készítsük elő gyermekünket a pályaválasztásra?
/Válasszunk hallgatóinknak, 25./
Táncsics Kiadó, Budapest

- 30./ Havas Ottóné, 1967/a: Hogyan ismerkedjünk a szakmákkal?
Család és Iskola, 11.sz. 32-33 p.
- 31./ Havas Ottóné, 1967/b: Pályák presztízse.
/Nyolcadik osztályos tanulók a különféle szakmákról./
Köznevelés, 12.sz.
- 32./ Illés Lajosné, 1967: A pályaválasztás világszerte.
Köznevelés, 19.sz.
- 33./ Kardos Lajos, 1965: Az általános pszichológia.
Egyetemi tankönyv. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 34./ Katona Imréné, 1971: A tanulók pályaismeretének forrásai.
Köznevelés, 1.sz. 40-42 p.
- 35./ Kellemen László, 1968: A pedagógiai pszichológia alapkérdései.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 36./ Kereszty Zsuzsa, 1968: Az osztályfőnökök feljegyzései személyiség formálásról.
Budapesti Nevelő, 4.sz.
- 37./ Kézikönyv a budapesti pályaválasztási felelősök részére, 1972.
A Fővárosi Pedagógiai Intézet és a Fővárosi Pályaválasztási Intézet kiadványa.
- 38./ Kovács Sándor, 1969: Pályaválasztási kutatás középiskolai tanulók körében.
Pályaválasztási tanácsadás II.évf. 2.sz.
- 39./ Lénárd Ferenc, 1965: A képességek fejlesztésének szükségességéről.
Tanító 12.sz.

- 40./ Makoldi Mihályné - Papp Józsefné, 1964: Negyedikből az ötödikbe való átmenet.
/Vitaindító/ Tanító, 12.sz.
- 41./ Martinkó Béla, 1970: Tapasztalatok a pályaismertető magnetofonszalagok iskolai alkalmazásáról.
Pályaválasztási tanácsadás, III.évf.1.sz.
- 42./ Molnár Árpádné, 1964: Osztályfőnöki jellemzések - beiskolázási lapok.
Köznevelés, 2.sz.
- 43./ D.Méhes Vera, 1964: A tanulók megismerése az osztályfőnöki munkában.
Pedagógiai Szemle, 6.sz.
- 44./ Mónus Béla, 1966: A pályaválasztás előkészítésének tapasztalatai a VIII. kerületben.
Budapesti Nevelő, 3-4 sz.
- 45./ Nagy Ferenc, 1972: Tapasztalataim a pályaválasztási ismeretek című speciálkollégium oktatásával kapcsolatban a Pécsi Tanárképző Főiskolán.
Pályaválasztási Tanácsadás V.évf. 4.sz.
- 46./ Utmutató a tanulók jellemzéséhez, 1967:
Művelődésügyi Közlöny 10091 melléklete.
- 47./ Németh Kálmán, 1965: A tanulói személyiség pszichológiai megismerésének néhány elméleti és gyakorlati problémája.
/Bölcsészdoktori értekezés, JATE:/
- 48./ Németh Kálmán, 1966/a: A tanulói személyiség megismerésének módszerei.
Acta Universitatis Szegediensis Sectio Pedagogica et Psychologica, 4.sz.

- 49./ Németh Kálmán, 1966/b: A tanulói személyiség megismerése.
Köznevelés, 7.sz. 263-267 p.
- 50./ Pálmai János, 1969: Az általános iskolai tanulók pályaválasztásáról.
/Bölcsészdoktori értekezés/ JATE Szeged.
- 51./ Pályaválasztási Felelősök Kézikönyve, 1971.
Munkügyi Minisztérium kiadványa.
- 52./ Pályaválasztási Kézikönyv osztályfőnökök részére, 1969.
Munkügyi Minisztérium kiadványa.
- 53./ Petrikás Árpád, 1964: Az önértékelés helye és szerepe a személyiségformálás folyamatában.
Acta Universitatis Debrecensis X.sz. 35-46 p.
- 54./ Petrikás Árpád, 1969: Nevelés és az öznevelés a serdülőknél.
Acta Pedagogica Debrecina sorozat. 50.sz. Debrecen.
- 55./ Prinoda, V., 1960: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 56./ Radnai Béla, 1959: Önértékelés - mások értékelése.
Pszichológiai Tanulmányok, 2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 57./ Ritoók Pálné, 1966: Problematikus esetek a pályaválasztásban.
Pedagógiai Szemle 4.sz. 339-345 p.
- 58./ Ritoók Pálné, 1968/a: A pályaismeret és a személyiségismeret jelentősége a pályaválasztásban.
Pályaválasztási tanácsadás, I.évf.1.sz.

- 59./ Ritoók Pálné, 1968/b: A pályaválasztás néhány pszichológiai problémája.
Művelődésügyünk, 10.sz. 160-168 p.
- 60./ Ritoók Pálné - Havas Ottóné, 1970: Pályaválasztási tanácsadás = Serdülőkről
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 61./ Rókusfalvy Pál, 1965/a: Az üzemlátogatások feladata a pályaválasztás előkészítésében.
Köznevelés, 22.sz.
- 62./ Rókusfalvy Pál, 1965/b: Tanulóirjúságunk pályaválasztási érettségének pszichológiai problémái.
/Kandidátusi értékezés/ Budapest
- 63./ Rókusfalvy Pál, 1966/a: A pályaválasztó fiatalok pályaismerete.
Magyar Pedagógia, 1.sz. 17-35 p.
- 64./ Rókusfalvy Pál, 1966/b/: A pályaválasztó fiatalok ismerete.
Pedagógiai Szemle, 4.sz. 305-318 p.
- 65./ Rókusfalvy Pál, 1966/c: A pályaválasztási érettségre nevelés.
Magyar Pedagógia, 3-4 sz. 339-353 p.
- 66./ Rókusfalvy Pál, 1962: Növendékeink megismerése.
Magyar Pedagógia, 3.sz.
- 67./ Rókusfalvy Pál, 1967: Pályaválasztó fiatalok pályaválasztási érettsége /A pályaválasztás előkészítésének pszichológiai problémái/
Magyar Pszichológiai Szemle, 2.sz. 282-288 p.

- 68./ Rókusfalvy Pál, 1969: Pályaválasztás, pálya-választási érettség.
Tankönyvkiadó, Budapest.
- 69./ Rubinstein, Sz.L., 1967: Az általános pszichológia alapjai.
Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 70./ Szimon Jenő, 1968: Fejlődéslélektan.
Egységes jegyzet. Kézirat. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 71./ Sántha Pál, 1968: A szülői pályaelképzelések szerepe a gyermek továbbtanulásának ösztönzésében.
Pedagógiai Szemle, 11.sz. 993-1001 p.
- 72./ Sántha Pál, 1969: Az iskolai pályaválasztási tanácsadás néhány időszaki problémája.
Pályaválasztási tanácsadás II.évf.2.sz. 5-8 p.
- 73./ Somos Lajos, 1963: Az osztályfőnökök feljegyzései és az osztályközösség.
Köznevelés, 16.sz.
- 74./ Statisztikai Évkönyv, 1972.
- 75./ Szakmunkásképzési Kutatások I., 1970 /Szerkeszti:
Havas Ottóné/
MűM. kiadványa.
- 76./ Szegedin Tibor, 1972: Pályaválasztás az NDK-ban.
Pályaválasztási tanácsadás, V.évf. 1.sz.
- 77./ Tájékoztató a 7. osztályos általános iskolai tanulók pályaválasztási szándékairól, 1972.
OPTI kiadványa.

- 78./ Temesi Alfréd, 1963: A francia iskolareform a tanulók megismeréséről.
Magyar Pszichológiai Szemle, 2.sz. 272-280 p.
- 79./ Turcsányi Tibor, 1964: Tájékozódás a pályaválasztás előtt.
Pedagógiai Szemle, 11.sz. 1019-1028 p.
- 80./ Vendéghe Sándor, 1971: Pályaválasztás és iskola-rendszer.
Köznevelés, 12.sz.
- 81./ Völgyesi Pál, 1971: Ismerkedés a francia pályaválasztási tanácsadás rendszerével.
Pályaválasztási tanácsadás, IV.évf.2.sz.
- 82./ Zakar András, 1970: A serdülő tanulók pályaválasztásának pedagógiai-pszichológiai vizsgálata.
Egyetemi szakdolgozat, Szeged.
- 83./ Zentai Károly, 1965/a: A tanulók jellemzésének szempontjai.
Módszertani Közlemények, 1.sz.
- 84./ Zentai Károly, 1965/b: A tanulók megismerése és tipizálása.
Módszertani Közlemények, 3.sz.

1.sz. melléklet

PÁLYAVÁLASZTÁSI KÉRDŐÍV

az általános iskola 7.osztályát végző tanulók
részére

- 1./ A tanuló neve
- 2./ Születési éve
- 3./ Hol lakik a tanuló? /a megfelelő szót húzd alá!/
városban - város külterületén - falun - tanyán
- 4./ A testvérek száma: /a megfelelő szót húzd alá!/
nincs testvérem - egy - kettő - három - négy -
öt - ötnél több testvérem van.
- 5./ Jár-e szakkörbe a tanuló? / igen - nem /
- 6./ Kollégiumban lakik-e a tanuló? / igen - nem /
- 7./ Állami gondozott-e a tanuló? / igen - nem /
- 8./ A tanuló tanulmányi eredménye /Az osztályfőnök
tölti ki!/
Negyedik osztály végén,
Ötödik osztály végén,
Hatodik osztály végén,
Hetedik osztály félévkor
- 9./ Mely tantárgyakat szereted - mely tantárgyakat
nem szereted?
/a megfelelő szót húzd alá!/
szeretem
nem szeretem

Magyar

magyar

orosz

orosz

történelem

történelem

földrajz

földrajz

élelölvilág	élelölvilág
száántan	száántan
fizika	fizika
kémia	kémia
ének	ének
rajz	rajz
testnevelés	testnevelés
gyakorlati foglalkozás	gyakorlati foglalkozás

10./ Tudod-e már, mi szeretnél lenni? / igen - nem /

Ha tudod, írd le pontosan, milyen pályát, foglalkozást választottál!

11./ Ha az általad választott pályára nem mehetnél, akkor mit választanál másodszorban?

12./ Mik a terveid az általános iskola befejezése után?

/olvasd el végig a 12. kérdést, csak azután válaszolj!/
A./ Szeretnél-e továbbtanulni, és ha igen, milyen iskolatípusban?

/Húzd alá azoknak az iskolafajtáknak, illetve tagozatoknak a nevét, vagy írd be azt a két szakmát, amire jelentkezel majd. E két pályát I. és II. számmal jelöld meg!/
- GIMNÁZIUMBAN:

- általános tagozaton
- matematika-fizika tagozaton
- biológia-kémia tagozaton
- ének-zenei tagozaton
- nyelvi tagozaton
- testnevelés tagozaton

- SZAKKÖZÉPISKOLÁBAN:

- ipariban
- kereskedelmiben
- közlekedési és postaforgalmiban
- gyermekfelügyelőiben
- művészetiben
- mezőgazdaságiban
- közigazdaságiban
- vendéglátóipariban
- egészségügyiben

- SZAKMUNKÁSKÉPZŐ INTÉZETBEN:

milyen szakmában?

B./ Nem kívánok továbbtanulni az általános iskola befejezése után, hanem:

- munkát vállallok
- otthon maradok a szüleim gazdaságában /földjén, műhelyében, üzletében, stb. segíteni/

13./ Milyen körülmények segítenek, illetve gátolnak pályaválasztásodban? Fontossági sorrendben jelölj meg mindkét oszlopból három tényezőt, a legfontosabb 1-es számmal kap./

Segítő körülmények

- egészségesileg megfelelő vagyok a választott pályára
- családom anyagi helyzete kedvező

Gátló körülmények

- rossz az egészségi állapotom
- családom anyagi helyzete kedvezőtlen

- jó a tanulmányi eredményem	- gyenge a tanulmányi eredményem
- közel esik a választott iskola a lakhelyemhez	- távol esik lakhelyemtől az az iskola, ahova szívesen járnék
- szüleim, ismerőseim segítenek terveim megvalósításában	- szüleim ellenzik terveimet
- könnyen be tudok jutni a választott iskolába	- nehéz bekerülnöm abba az iskolába, ahova szívesen jelentkeznék
- kapok kollégiumi elhelyezést	- nem kapok kollégiumi elhelyezést
- jól ismerem a választott pályát	- nem ismerem eléggé saját képességeimet

14./ Mikor határoztad el, hogy ezt a pályát választod?

/A megfelelő részt húzd alá!/
-

- régen, már kisgyermekkoromban
- az általános iskola alsó tagozatában
- az általános iskola felső tagozatában
- ebben a tanévben

15./ A felsoroltak közül dolgozik-e valaki az általad választott pályán?

/A megfelelő szót húzd alá!/
-

szülő - testvér - rokon - ismerős

16./ Az általad választott pályával kapcsolatban miről szeretnél bővebben értesülni? /A megfelelő részt húzd alá!/
- azokról az eszközökről, amelyekkel az általam választott pályán dolgoznak,

- a pályán folytatott munkatevékenységről
- a pályán előállított javak fő felhasználási területéről
- a pálya jövőjéről
- a munkavégzés egészségügyi követelményeiről
- a munka emberi kérdéseiről

17./ Hogyan vélekednek pályaválasztási szándékaidról?

/A megfelelő szót húzd alá!/
Édesapád: csak ő akarja - helyesli - nem törődik vele -
nem tud róla - ellenzi

Édesanyád: csak ő akarja - helyesli - nem törődik vele -
nem tud róla - ellenzi

Osztályfőnököd: csak ő akarja - helyesli - nem törődik
vele - nem tud róla - ellenzi

Barátod: csak ő akarja - helyesli - nem törődik vele -
nem tud róla - ellenzi

18./ Pályaválasztásodra melyik tényező volt legnagyobb
hatással? /Az alább felsorolt tényezőket rangsorold
fontossági sorrendben!/
Hírközlési eszközök /sajtó, rádió, televízió/ - egyéb

hatások - baráti kör - iskola - család /szülő, test-
vér, rokon/

19./ Számodra mi tesz vonzóvá egy életpályát?

- sok emberrel lehet érintkezni
- nem követel nagy fizikai erőfeszítést
- változatos munkát biztosít
- gondtalan jólétet biztosít

- hasznos a társadalomnak
- lehetőséget ad a kezdeményezésre, alkotásra és a felfedezésre
- anyagi biztonságot nyújt
- társadalmilag megbecsült és tekintélyes
- felelősséget követel a munkában
- nagyvonaluság érvényesül benne
- tiszták és egészségesek a körülmények
- aprólékos munkát igényel
- sok szabad időt biztosít
- mások problémáin, bajain lehet segíteni
- önállóságot és függetlenséget biztosít
- másokat lehet irányítani, vezetni
- egyéb, éspedig:

Az előbb felsoroltak közül válaszd ki azt az ötöt, amelyek számodra a legfontosabbak és írd le rangsorolva! /1. 2. 3. 4. 5./

20./ Megítélésed szerint milyen tulajdonságok és képességek tesznek alkalmassá a választott pályára?

/Írd le részletesen!/

21./ Milyennek ismered az általad választott pályát, az ottani munkakörülményeket és munkafeladatokat? /Írd le részletesen!/

2.sz. melléklet

K É R D Ő I V

a szülők /gondviselők/ részére az általános iskola 7.

osztályát végzők pályaválasztásáról

/Minden olyan kérdésre, amelynél a válaszadás módját külön nem jelöltük meg, illetve a szöveges válasznak nem hagytunk helyet, a megfelelő szöveg aláhúzásával kell válaszolni!/
1./ A tanuló neve

2./ Ki neveli a gyermeket? /vérségi szülők - nevelő-

szülők/

Az apa az anyával és mindkét szülő munkába jár -
az apa az anyával és az anya a háztartásban, háztájiban dolgozik, vagy otthondolgozó - az apa egyedül - az anya egyedül - egyéb személyek nevelik, éspedig:

3./ Az apa életkora Az anya életkora

4./ A gondviselőre vonatkozó adatok:

A gondviselő jelenlegi foglalkozása, munkaköre, beosztása /pontos szöveges leírást kell adni, a nyugdíjasok megelőző foglalkozásukat írják be!/
5./ A gondviselő tehát:

bedolgozó - önálló kisiparos - segédmunkás - betanított munkás - szakmunkás - egyéb fizikai dolgozó - szellemi dolgozó - de már nyugdíjas.

6./ A gondviselő mely népgazdaság ágban dolgozik?

- az iparban - a mezőgazdaságban - a közlekedésben
- a kereskedelemben - a vendéglátóiparban - az egészségügyben - az oktatásban - egyéb területen, és pedig:

7./ A gondviselő legmagasabb iskolai végzettsége:

- az általános iskola 8 osztályánál kevesebb
- az általános iskola 8 osztálya /a polgári iskola is ide tartozik/
- érettségi
- felsőfoku /egyetemi, főiskolai/ végzettség.

8./ Kialakult-e már az Ön elképzelése arról, hogy milyen pályára adja gyermekét? / igen - nem /

Ha igen, nevezze meg részletesen azt a pályát, amelyre gyermekét szánja. /A megnevezésből tűnjék ki pontosan a gyermek foglalkozása!/
Elsősorban
Másodsorban

9./ Ha még nincs határozott elképzelése, milyen pályára adja gyermekét, a népgazdaság mely területén képze-
li el gyermeke foglalkoztatását?

- az iparban - a mezőgazdaságban - a közlekedésben -
- a kereskedelemben - a vendéglátóiparban - egészségügyi intézménynél, oktatási intézménynél -
- egyéb területen, és pedig

10./ Jelenlegi elképzelései szerint az általános iskola elvég-
zése után hány évig tudja anyagilag támogatni gyermekének
nappali tagozaton való továbbtanulását?

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Bevezetés	1.
I.fejezet A pályaválasztás nevelésszociológiai feltételei és a tanulók pályamentációjének irányai	10.
II.fejezet A pályaválasztási szándékok motivumai és a pályamentációt alakító tényezők	63.
III.fejezet A pályament és az önismeret néhány pszichológiai problémája az orientáció időszakában	101.
Összefoglalás	130.
Bibliográfia	133.
Mellékletek	
1.sz.	147.
2.sz.	153.